

NOVÉ OBZORY

ROČNÍK 1981

ČASOPIS PRO ČESKOU NÁRODNÍ A DUCHOVNÍ OBNOVU

1

REVUE POUR LE RENOUVEAU NATIONAL ET SPIRITUEL TCHEQUE
REVIEW FOR THE CZECH NATIONAL AND SPIRITUAL RENEWAL
ZEITSCHRIFT FUER TSCHECHISCHE NATIONALE UND GEISTIGE
ERNEUERUNG

ANNÉE 1981 N. 1 – JAHRGANG 1981 Nr. 1 – YEAR 1981 Nr. 1

NOVÉ OBZORY

Obsah

Nelze jinak, J. Vrzala	str. 3
Svatý Benedikt – Ochránce Evropy a Otec Západu, E. Valášek	7
Návštěva Jana Pavla II. v Německu, Mikuláš Lobkovic	11
K stému výročí encykliky <i>Aeternis Patris</i> , Jan Pavel II. Přeložil J. P.	12
Za zesnulým Msgr. dr. Alexandrem Heidlerem, Jiří Malášek	19
Eros tvořivosti člověka, Metoděj Habáň O.P.	20
Slova a zámlky o církvi v Československu, Francesco Strazzari	27
Nezbytnost náboženství při výchově dítěte, Radko K. Janský	33
Z poezie, J. Zahradníček, Bohdan Chudoba	40
Nový hospodářský model, Alois Rozehnal	42
Vzpomínka na zesnulého prof. dr. Václava Chytila, A. Rozehnal	45
Hospodářský rozmach království českého za Karla IV., F. Pindák	47
K « Únoru vítězů a poražených », Bohdan Chudoba	61
Charta 77, křesťané a marxisté, Artur Zdráhal	63
Jakpak je tam u nás doma..., E. G. M.	65
Interview s Alexandrem Solženicynem, I. I. Sapiet	67
Dopis z Čech, Jiří Smrček	81

ČASOPIS PRO ČESKOU NÁRODNÍ A DUCHOVNÍ OBNOVU

Vydává a řídí redakční kruh : Mikuláš Lobkovic, Jiří Malášek, Vladimír Peška,
Río Přeisner, Felix Uhl, Jaroslav Vrzala, Jiří Zavřel

Redakční koordinace : Jaroslav VRZALA

Zodpovědný vydavatel : Felix UHL

Redakce a administrace : Postfach 23, CH – 9016 ST. GALLEN, Švýcarsko

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Podepsané články nevyjadřují nezbytně názor a postoj redakce.

NELZE JINAK

Po zvláštním čísle *NO* přichází také konečné číslo první, které na sebe dalo čekat. Bez kritik a doporučení jsme se neobešli, což je naprosto v pořádku, neboť « redakční kruh » si přeje a vlastně si stanovil jako cíl spolupráci co nejširšího kruhu čtenářů a přátel na cestě hledání alternativy pro další osudy českého národa. A již v tomto bodě se ozvala námitka, že jsme do nastíněných myšlenek nezahrnuli Slováky. Starý námět, k němuž nelze jinak než připomenout, že naši slovenští bratři jsou vyspělým a dospělým národem, který se o svůj osud stará a postará sám, ať už ve spolupráci s námi nebo v jiném, širším rámci. Poslední africký či jiný negramota má dnes právo na sebeurčení a hlas ve Spojených národech, ale nám rovnocenný a tak blízký národ by se měl spokojit s tím, co bude rozhodnuto v Praze nebo dokonce v nějaké exilové instituci.

Příspěvek profesora Jánského o ekumenismu a aggiornamentu snad nejvíce rozvířil hladinu a to jak souhlasem, tak nesouhlasem. Lze však říci – což ovšem neuzavírá debatu – že námitky se týkaly spíše používané terminologie než skutečné podstaty věci: sblížení křesťanské nauky s každodenním životem nás všech v současné společnosti a se skutečností, že západní křesťanská civilizace – nebo co z ní ještě zbývá – přestala být podkladem pravidel řízení záležitostí současného světa.

Ozvala se rovněž výtka, že *NO* se daly na apologetickou cestu své vlastní « *raison d'être* », místo aby se snažily o budování mostů k druhým. K tomu lze namítnout, že na bojišti, na němž je svádněn zápas o budoucnost, jsme na « druhém » břehu a že naším prvním úkolem je vybudovat tam pevný pilíř, na který by pak bylo možno zakotvit most tak, aby se tento neseťkal s osudem mostů stavěných po roce 1945.

Pramělo čtenářů nesusohlasilo s tónem Uhlova článku a kritikou namířenu proti J. Pelikánovi. Uvádějí, že i v Písmu se dovídáme o Šaviovi, z něhož se stal svatý Pavel. Nikdo po něm nežádá, aby vstupoval do kláštera, avšak jsa veřejným činitelem, jeho chování a postup jsou a musí být podrobeny veřejné kritice. Prominout neznamená zapomenout, zvláště, když obraty jsou příliš časté. Po té, co vedl obsámlou kampaň ve prospěch eurokomunismu a byl s pány Berlinguerem, Marchaisem a Carilem « soudruhu sem, soudruhu tam », se pojednou stal poslancem za italskou socialistickou stranu. V této souvislosti mu byla ve francouzském rozhlasu položena otázka (vysílání « *Téléphone sonne* ») proč tedy nekandidoval přímo za italské komunisty. P. Pelikán neřekl, že ne snad proto, že by už nebyl komunista, nýbrž « že by to byla bývala provokace vůči Sovětskému svazu... »! Což je ovšem výmluvným svědectvím zároveň o oné opěvované « nezávislosti » italské komunistické strany na Moskvě, jakož i o obrácení páně Pelikána a o eurokomunismu vůbec. Dodejme ještě, že když

vypukly události v Gdaňsku, někteří nepolepšitelní snůlkové psali o « eurokomunistmu rodícím se na břehu Baltiku » a když se dva španělsí trockisté chtěli zúčastnit tamní stávkou, byli zdvořile požádáni, aby se nepletli do věcí, jež jsou pro ně « španělskou vesnicí ». Avšak bez ohledu na to, k jakému politickému směru se dnes J. Pelikán hlásí nebo ne, ve Štrasburku vyvolává dojem, že český národ souhlasí se socialismem a dokonce snad že po něm touží. Právý opak je pravdou! Reakce demokratů z domova, jak jsme je několikrát slyšeli, zní: « Co chcete, abychom dělali my zde, když i tam, ve Štrasburku, nás zastupuje komunista! »

Je tedy na čase skoncovat s pověstmi a věčným oháněním se zaklínací formulí jakéhosi socialismu, o níž i sám demokratický socialista Selucký prohlásil, že « je pytletem, do kterého se všechno strká... » (viz dále článek A. Rozehnal). Ovšem aby bylo jasno: náš úsudek vychází z předpokladu, že stoupenci demokratických stran (soc. demokratické a nár. socialistické) jsou zastánci demokratického státního zřízení s jistou hospodářsko-sociální náplní a ne nějakého socialistického režimu, v němž je každý občan ve všem odkázán na všudypřítomnou státní moc ve formě « podnikatele-zaměstnavatele-věžitele-vychovatele-policejta-donašeče », zkrátka na centralistickou byrokracii vládnoucí celonárodní věznicí.

Obdobně jako u demokratických socialistů je tomu kupříkladu i u politických směrů referujících se na křesťanské hodnoty evropské civilizace, aniž by při tom chtěly státní zřízení podříditi církevní hierarchiím. Jejich cílem je uplatňovat co nejhlubší personalistickou politiku, jejímž středem a cílem je rozmach a uplatnění každého občana a jeho osobní zodpovědnosti a to jak vůči sobě samému, tak vůči národnímu celku a mezinárodnímu společenství.

Je ironií osudu, že my, jako nejzásadnější stoupenci evropské jednoty, musíme pohlížet na strasburské parlamentní shromáždění s jistou nedůvěrou. Vždyť tam, podobně jako za první republiky v Praze, sedí komunisté, kteří jsou úhlavními nepřáteli všech sjednocovacích snah mimo sovětských. Proto také tam přijímané rezoluce na osudu našich národů mnoho nezmění, zvláště pak ne, budou-li jejich zájmy zastupovány zkreseně a navíc lidmi, kteří k tomu nemají ani stéblo nějaké legitimacy.

Měl-li by tam pan Pelikán nějakou povinnost, tak tedy se v první řadě postarat o založení fondu či nějaké instituce, která by si vzala na starost ne snad úhradu ztracených příjmů a zisku, či náhradu za roky a roky v komunistických kriminálech a koncentracích, což všechno nelze vyjádřit pouze nějakými číslicemi, ale přinejmenším možnost získat slušné a zasloužené peníze pro uprchlíky, kteří museli opustit svou vlast na stará kolena a jimž režim upírá jakoukoli kompenzaci za poctivě odpracovaná léta, což je v rozporu s platnými mezistátními smlouvami, ale především se zásadou minimální spravedlnosti.

Je-li možno v rámci « détente » strkat miliardy dolarů do zemí RVHP, proč by se nenalezlo někde pár tisícovek pro ty, kdo za ni zaplatili a nadále platí vlastní kůži. Po úspěšném provedení takové akce by bylo možno mluvit o « politice s lidskou

tváří ». Rozhodně by to bylo mnohem prospěšnější než dále « vyprodávat » to co do konečného výsledku neslavné pražské jaro a navíc k tomu jako výdobytek « rodné strany ». Nelze totiž přehlížet, že tímto počínáním se jen poskytuje už tak pomatené západní socialistické levici záminka k tvrzení, že bez sovětských tanků by dnes « socialismus s lidskou tváří » rozkvétal také jinde. (Řeční socialisté jsou proti NATO, francouzští nevědí jestli mají táhnout s komunisty nebo ne, italští kritizují francouzské, že jejich námluvy u italských komunistů svědčí, že neví, co se děje v KSI, při tom Socialistická Internacionála poslala pozvání F. Castrovi, ale ve své madřidské rezoluci naprosto zapomněla na Afganistan – není-li tohle Babylon, tak přinejmenším jazyk těžce srozumitelný.)

Ještě pokud se týká události z roku 1968, lze připomenout, že i Milan Kundera, kterého nelze podezřívat z nějakého pravičáctví, k její interpretaci poznamenává: « politíkové v tom (liberalizačním procesu – pozn. red.) hráli druhotnou roli. Co lze říci o nejsympatičtějších z nich je, že se snažili upřímně, ale nešikovně sledovat lidové hnutí. Velikost šedesátých let a pražského jara nespočívá v politice, jež byla nekompetentní a všechno prohrála, nýbrž v kultuře... » (*Express* z 21. 6. 1980, str. 138). Ovšem Kunderův úsudek není ojedinělý. M. Zikmund v rozhovoru s J. Ledererem: « Obrodný proces neprobíhal jen v časovém úseku, který začal lednem 1968. Byla to exploze nahromaděného tlaku z dekády nebo z dvacetiletí. Byl to u spousty lidí spontánní důsledek předchozího pokoření nebo nedostatku možností být slyšen... » (J. Lederer, *České rozhovory*, str. 93, Index).

V otázce ujasnění naší problematiky nelze přehlédnout jedno z dalších prohlášení p. Pelikána a sice v souvislosti s událostmi v Polsku. V rozhovoru s pařížským deníkem *Libération* (3. 10. 1980) praví: « ... Na rozdíl od toho, co se dělo v Praze v roce 1968 nebo v SSSR za Chruščova, kde liberální podněty přicházely se shora, v Polsku se jedná o rozchod mezi stranou a bází... ». Přes nejlepší dobrou vůli se nemůžeme vyhnout dojmu, že autor tohoto výroku nejenže používá zastaralé hantýrky, ale že klame ne dosti informovanou veřejnost. Ve které ze « socialistických » zemí existovala nebo snad ještě setrvává « jednota mezi stranou a bází »? Všem je nám nadmíru jasno, že *partaj* je v každé z těchto z těchto zemí cizím tělesem, přineseným přímo či nepřímo na kopytech Rudé armády a držícím se u moci pouze díky výsadám, jichž její vedoucí vrstva požívá a ze strachu, že by o ně při první příležitosti přišla. (Viz požadavky polských pracujících. Kdo doma ví, že pražské panstvo si nechává dovážet čerstvé mléčko letecky přímo ze Švýcarska, přestože má k dispozici zvláštní biologický kolechoz blízko Prahy.)

Stále podle zmíněného autora, « ztratí-li v Polsku strana kontrolu situace, SSSR usoudí, že jediným řešením bude poslat tanky... a že Západ nehne ani prstem, jak jsme toho byli svědky v Praze a v Kabulu... » Proč by Západ intervenoval, když ho nikdo o nic nežádal. Nebo snad soudruzi v Praze naznačili, že by se mohlo i střílet? Spletli si Prašnou bránu se Zdí nárků a jali se přesvědčovat obyvatelstvo, že pokud budou oni u vesla, nic se nezmění a nová politická orientace půjde svou cestou. Kam došla je nám všem nadmíru dobře známo. Na otázku, zda hnutí polských pracujících

zůstává komunistické, p. Pelikán odpovídá: « ... nemyslím, že jsou proti socialismu. Nikdo nežádal návrat továren kapitalistům... ». Poláci, pravděpodobně i ti vládní, by si přáli, aby se tam objevilo pár pořádných podnikatelů, kteří by roztočili kola jejich hospodářství. Ovšem který « kapitalista » by se ucházel o fabriky, jejichž technologická zaostalost a byrokratické vedení z nich udělaly pomníky leninismu (gdanští pracující měli dost humoru, když si tam nechali – asi na postrach příštím generacím – sochu praotce gulgau a jiných « socialistických vymožeností » !).

Dávat do protikladu « socialismus » a « kapitalismus » nebo zase mezi ně klást rovnítko, znamená propadat nebo se uchýlovat k demagogii a povrchnímu pohledu na věci. Po všem tom, co se v našich zemích událo za posledních 35 let, nelze mluvit než o alternativě a přejí-li si naši lidé skoncovat s privilegii nové třídy (nazývat ji buržoasií je urážkou pro tuto), s hospodářským a sociálním nešvarem, udušováním kultury a vědy, se zaostávajícím školstvím, s tajnou policií, se zaprodanectvím a s průmyslem a zemědělstvím, jež nemohou uživit ani vlastní obyvatelstvo, znamená to, že chtějí skoncovat s polským, českým, kubánským či jiným « socialismem ».

Exilová mluvčí národů střední Evropy se musí konečně oprostít ne pouze ze zajetí minulosti, ale také od terminologie, jež pouze odrazuje osoby doma i v exilu, jež by se rády zajímaly o veřejný život. Neměli by rovněž brát přílišný ohled, jak se tomu děje doposud, na bezprostřední hospodářské a politické zájmy západních zemí, které sledují pokračování Helsinek ve formě zachování statu quo a rozvoje obchodních výměn, za což jsou ochotny tvrdě platit (země RVHP dluží Západu mezi 75 až 80 miliardami dolarů). Vždyť i Masaryk musel prosazovat svoji politiku proti vůli jak Američanů, tak Britů. Pokud však budou naše exilové organizace poplatny různým západním vládním institucím, skutečný politický cíl bude přímo či nepřímo odsouván do ústraní. Zkušenost s generálem Eisehowerem v nás budí jistý skepticismus i pokud jde o presidenta Reagana. Nad redakcemi RFE a Hlasu Ameriky budou i nadále bdit poradci State Departementu. S BBC to není o mnoho lepší a Deutschlandfunk pilně připravuje finlandizaci Evropy, za kterou je Moskva ochotna zaplatit třeba i sjednocením Německa. (Sovětský svaz je ochoten zaplatit za finlandizaci Evropy dokonce i sjednocením a neutralizací Německa – M. Poniatowski na rozhlasové stanici RTL dne 25. 11. 1980).

Poláci nám ukázali, že poměry ve střední Evropě nejsou tak naprotto zmražené, jak se navenek zdá. Sovětský svaz má své problémy a bude jich mít víc a víc – viz poslední události v Litvě a v Estonsku – a jistě ústupky budou v jeho vlastním zájmu. Lidé si odvykli přinášet oběti. Lze však předpokládat, že miliónům amerických občanů středoevropského původu osud jejich národů ještě docela nezhostejně a že jsou ochotni jim pomoci. Ovšem to si vyžaduje velké dávky představitosti s níž by se političtí exulanti snažili pohlížet do budoucnosti a připravovali tak alternativu, jež by měla dostačující mobilizační sílu a přitažlivost, aby stálo za to kvůli ní oběti přinášet. Jinak všechno psaní a mluvení o exilové politice, přijímání rezolucí a posílání peticí o budoucí svobodě a nezávislosti, svobodných volbách a právu na sebeurčení – to vše zůstane jen planým povídáním.

J. Vrzala

Současná společnost má plno nedostatků a nutno se obávat, že v nastávajících letech se situace pravděpodobně zhorší. Pokud šlo všechno více méně dobře, zásluhu na tom měla Věda a Pokrok; jakmile se objevily obtíže či nějaká stinná stránka, lehce nalezeným viníkem byla ihned ona zlořečená « křesťansko-židovská civilizace ».

Je nesporně záhodno poukázat, z jakých zásad vzešla a na jakých základech spočívá ona evropská či křesťanská civilizace, jejížž dobra požíváme. Nejrůznější instituce církevní ale také světské, jako kupříkladu Evropská rada ve Strasburku, připomenuly zásluhy svatého Benedikta, uznávaného jako ochránce Evropy a Otece západní civilizace.

Emil Valášek

SVATÝ BENEDIKT – OCHRÁNCE EVROPY A OTEC ZÁPADU

Sv. Benedikt se narodil roku 480 ve středoitalské Norci v době všeobecného úpadku římské říše a rozpadu kultury. Když ale roku 547 na Monte Cassino zemfel, byly již definitivně položeny pevné základy mnišské *discipliny*, usměrňující jednoznačně západní mnišství po karolinských synodách. Mnišství se šířilo přes opatství a řeholní domy po všech tehdy známých zemích a dalo Evropě novou tvářnost; té Evropě, « jejímž národům od Středomoří až po Skandinávii, od Španělska až k nedozírným dálkám Polska přinesli synové sv. Benedikta křesťanskou kulturu s křížem, knihou a pluhem v ruce »¹.

Církev a společnost poskytovaly za dob sv. Benedikta obraz podobající se v mnohém dnešním poměrům. Politické zvraty a nejisté vyhlídky do budoucna ležely jako těžké břemeno na lidech, z nichž někteří dokonce začali pochybovat o smyslu a hodnotě života. Benedikt vycítil tuto životní stísněnost svých současníků a obrátil se na Boha a živou tradici Círky s prosbou o světlo poznání pro novou cestu do budoucna. Při tom poznal, že Ježíš Kristus je oním absolutně nezbytným středem, okolo něhož se musí život soustředit, má-li mít smysl a pevnou půdu pod nohama. S velikou naléhavostí zdůrazňuje, že « lásce ke Kristu se ničemu jinému nesmí dát přednost »². Avšak člověk věrný Bohu musí být věrný i člověku, kterého nesmí přehlédnout. Vertikální zaměření života, projevující se nejzřetelněji v *modlitbě*, musí být v souladu s horizontální skutečností člověka a z ní vyplývajícím požadavkem *práce*. Ve společnosti poznamenané mnoha nespravedlnostmi, rozdělené na třídy a opovrhující manuální prací, chtěl Benedikt vybudovat nové společenství v duchu evangelických rad. U něj obdržel každý svou lidskou důstojnost a jemu přísléžející právo, bez ohledu na společenskou vrstvu, ze které vyšel. Pro něj byla práce neodmyslitelnou součástí lidského života, založená na příkazu svědomí. V tomto pojetí se lidská činnost stává kontemplativní a kontemplace se přeměňuje v dynamickou sílu dávající pracovní

činnosti vnitřní impuls a osvětlující stanovený cíl, přestože ji nemůže zbavit tíživého břemena námahy. Člověk je zde spojen s Bohem ne navzdory práci, ale skrze práci samu, neboť « zatímco pracují ruce, srdce zůstává stále nakloněno Kristu »³. V tomto smyslu synové sv. Benedikta učili naše předky nejen řemeslu a umění, ale obeznámili je především s duchem evangelia, nezbytnou to podmínkou pro obranu důstojnosti člověka. Touto cestou univerzální výuky se stala Evropa křesťanskou.

Po pádu římské říše se Evropa znovuzrodila díky ohromnému vzepjetí, na kterém se do značné míry podíleli mniši následující Reguli sv. Benedikta. Tichá, usebraná, vytrvalá a moudrá práce mnichů nám udržela kulturní dědictví antiky a předala jej na další generace evropských národů a celého světa. Tvůrčí benediktinský duch stojí ve zcela jednoznačném protikladu k duchu ničení a pustošení, proto nás sv. Benedikt jako « Ochránce Evropy » nabádá: všechny pravé hodnoty udržet, rozvinout a bránit před zničením a zfalšováním. Sv. Benedikt má i dnes cť říci národům Evropy, hledajícím jednotu a usilujícím o mírové soužití založeném na spravedlnosti, skutečné svobodě, vzájemném porozumění a bratrské pomoci, vesměs hodnotách, nacházejících se v plném souladu s poselstvím evangelia⁴.

Podporován historickými okolnostmi vytvořil sv. Benedikt shromažďování a třídním hodnot školu a epochu evropských a křesťanských dějin; ty ve vysoké míře nejen obohatil, ale dokonce spoluvytvořil a umožnil. Evropa se stala Evropou díky křesťanské víře, která v sobě uchovává dědictví Izraele, jakož i to nejlepší z duchovní tradice Řeků a Římanů. Germánské a slovanské národy, které křesťanskou víru později přijaly, jí obohatily novými životními formami a postavami, současně však teprve od křesťanství obdržely vlastní identitu a historii. Vlast jako hodnota každého evropského národa byla vytvořena křesťanskou vírou; proto též každý, kdo se jí vzdává, podkopává své vlastní kořeny. Charakteristická znamení, která dělají Evropu Evropou nám říkají, že :

1. Osobnost Ježíše Krista stojí ve středu evropských dějin, že ona je základem pravého *humanismu*, nové lidskosti. Stal-li se Bůh člověkem, pak má i člověk zcela novou důstojnost. Je-li však člověk jen produktem náhodné evoluce, pak je i jeho lidství samo projevem čiré náhody a on může být kdykoli obětován zdánlivě vyšším zájmem. Je-li však každý jednotlivý člověk Bohem stvořen a chtěn, pak je situace zcela jiná. A stal-li se Bůh člověkem, jestliže za člověka dokonce trpěl, pak má člověk dokonce podíl na samé důstojnosti Boží. Pohrdat člověkem znamená v tomto pojetí pohrdat Bohem. Úcta před důstojností každého člověka a jeho lidskými právy jsou logickým důsledkem víry ve Vtělení Boha. Proto je Víra v Ježíše Krista základem každého pravého pokroku. Kdo se kvůli údajnému či předstíranému pokroku vzdává víry v Ježíše Krista, ten se vzdává i stěžejních základů lidské důstojnosti.

2. Z křesťanského humanismu Vtělení se vyvinula zvláštní osobitost *křesťanské kultury*, jejíž základy stojí a padají s vírou ve Vtělení Boha. Z tohoto důvodu :

a) křesťanská kultura nemůže být *nikdy výlučně kulturou vlastnění*. Nikdy nemůže v materiálním vlastnění a požitku vidět nejvyšší hodnotu člověka. Přitom ovšem hmotnými statky nepohrdá, neboť Syn Boží se stal člověkem, žil v těle, vstal tělesně z mrtvých a vzal své oslavené tělo do nebeské slávy, což je pro hmotu projevem nejvyššího příslibu, jaký si vůbec lze představit. Proto se křesťanská kultura snaží o to, aby každý člověk mohl žít jemu přiměřeným způsobem života a měl spravedlivý podíl na

hmotných statcích naší země. Ale nejvyšší hodnotou materiální vlastnění pro člověka není. Poklonkovaní před konzumní mentalitou zbavuje člověka vlastní důstojnosti, protože propadá stále více svému sobectví, pohrdá jinými lidmi a nakonec nutně i sám sebou. Jestliže na člověka nečeká nic jiného než hmotný blahobyť, pak se celý svět stává ohavným a prázdným. Proto v křesťanské kultuře stojí morální hodnoty před materiálními, proto je též Bohu vzdávaná úcta veřejně-společenskou hodnotou. Pro stav a trvalost kultury je nesmírně důležité, aby měla správný řád hodnot: nadřazenost a prvoradost mravních hodnot před materiálními a veřejné respektování božského kultu patří ke společnému dědictví evropské kultury, o jejíž uchování a prohloubení se musíme přičinit.

b) ke křesťanské kultuře patří důstojnost lidského *svědomí* a uznání jeho práv. Svědomí je projevem osobního oslovení člověka Bohem, který čte v srdcích a myslích lidí. Hlas svědomí nás zavazuje k tomu, abychom měli otevřené srdce pro Boha. Svědomí nikdy neznámá, že by si každý mohl dělat, co mu napadne, nýbrž, že každý člověk Boží vůli poznat může a přijat musí. Úcta před svědomím v sobě zahrnuje svobodu náboženského přesvědčení: k vůle nikdo nesmí být nucen, neboť Bůh chce svobodné « ano » člověka. Každému musí být dopřáno mít svou víru a tuto víru též veřejně praktikovat. Pojem svědomí v sobě zahrnuje též myšlenku tolerance, vzájemného respektování a velkodušnosti vůči druhému.

c) evropská kultura je nemyslitelná bez úcty před *manželstvím a rodinou*, které Spasitel obnovil podle vůle Otcovy jako trvalý životní svazek mezi mužem a ženou (MK 10, 1-12). Bez křesťanského manželství neexistuje křesťanská kultura. Teprve překonání polygamie a pevné utvrzení manželské nerozlučitelnosti umožnily vzestup specificky křesťanské kultury, která se nutně rozpadá v tom okamžiku, kdy tento Stvořitelem daný řád lidského soužití se přestává brát vážně.

d) protože křesťanská kultura je kulturou bliženecké lásky a kulturou milosrdenství, je zároveň i kulturou *sociální spravedlnosti*. Od samého počátku je s dějinami křesťanství spjata láska ke slabým, nemocným, chudým a starým lidem, kteří se do produktivního procesu zařadit nedají. Křesťanství vytvořilo nejen nádherné katedrály k oslavě věčného Boha, ale zároveň i hospitály pro nemocné a staré – a to z úcty k Bohu, kterého vidělo v trpčím člověku. Tyto charitativní ústavy byly často svěřeny ochraně Ducha svatého, který je božská láska sama, láska mezi Otcem a Synem. Těto lásky byli svěřeni ti, kdo životodárné útlchy Těšitele shůry obzvláště potřebovali. Skutečná evropská kultura není jen kulturou rozumu, ale i srdce, tedy kulturou, která je prohrává paprsky Ducha svatého. Proto je i kulturou bliženecké lásky. Od ukřižovaného Spasitele na kříži se naučila úctě před utrpením, což jí jen přidalo na cti a vážnosti. Z této kultury lásky a milosrdenství se zrodil řád svatého Benedikta a mnoho jiných řádů po něm, které formovaly tvář Církve a Evropy. Kdo chce dědictví Evropy zachovat a rozvinout, ten se musí s touto kulturou identifikovat, jí žít a o ni pečovat.

3. Jedna vynikající vlastnost evropanství spočívá v tom, že Evropa byla vždy *národní a nadnárodní* současně, což nabylo různých forem. Pestrost národních kultur patří k bohatství Evropy. Ale v nejlepších údobích svých dějin jednotlivé národy Evropy od sebe navzájem izolovány nebyly, naopak byly navzájem spojeny prostřednictvím nadnárodních organismů, ve kterých byla jednota Evropy prakticky uskutečněna. Mno-

host zde nebyla protikladem, nýbrž vzájemným obohacením k užítku všech. Církevní řády, koncily a evropská právní soustava našly odezvu u všech národů Evropy. Vše sjednocujícím středem tohoto nadnárodního organismu byl Řím. Tuto originalitu evropanství bychom měli dnes znovu objevit : úctu před osobitostí druhého a univerzalitu v pluralitě. Zde hraje ovšem nesmírně důležitou roli společenské vyznání víry, překračující hranice a spojující národy v jednotě jediné Církve Kristovy. Pouto jednoty s papežem ve Věčném Městě je pak výrazným projevem nadnárodního charakteru víry. Kde je víra v Ježíše Krista skutečně žita, tam je i dostatek ctnostného pochopení pro jinak smýšlejícího jakož i touhy po jednotě s věřícími jiných křesťanských konfesí a všemi lidmi dobré vůle. K citovému středu evropské kultury a katolicismu zvlášť patří též úcta k Matce Páně. Před obrazem Mariiným si znovu všichni rozumíme, před jejím zrakem se poznáváme opět jako děti. Od Marie se můžeme znovu učit důvěře, s ní se můžeme učit věřit a modlit. Všechny zpěvy a modlitby přinášené k účtě Panny Marie mluví při vši pestrosti a různorodosti jazyků společným tónem srdce: důvěřivý pohled k Matce Páně roztavuje vzdor a nevráživost. Maria daruje smíření a vede k Synu ⁵.

To vše, Evropa a evropská kultura, nám připomíná sv. Benedikta a jeho dílo, které nás dnes v souladu s úvodní encyklikou papeže Jana Pavla II., « Redemptor hominis », nabádá k novému duchovnímu vzepjetí a obnově obrazu člověka zakotveného v Kristu. Kdo věří ve vykupitelské dílo Syna člověka, ten ví : zamyšlení se nad svatým Benediktem 1500 let po jeho narození a tím, co s tím souvisí, neznamená v podstatě nic jiného, než zamyslet se nad budoucností. ⁶

Poznámky

¹ Srv. papež Pavel VI., Apoštolský list « Pacis nuntius », AAS 56 (1964), str. 965

² Srv. Regule sv. Benedikta, 4, 21 ; 72, 11

³ Srv. papež Pius XII., encyklika « Fulgens radiatur », AAS 39 (1947), str. 147

⁴ Srv. papež Jan Pavel II., Apoštolský list k oslavě 1500. narozenin svatého Benedikta, 4. 11. července 1980 : L'Osservatore Romano, Wochenausgabe in Deutscher Sprache, Nr. 39, 26.9., p. 6-8

⁵ Srv. Kardinál J. Ratzinger, Der christliche Glaube und Europa : Deutsche Tagespost 1980, Nr. 115, 23.9., p. 8

⁶ Srv. P. Gordan OSB, St. Benedikt – Gestalt und Botschaft : L'Osservatore Romano, Wochenausgabe in deutscher Sprache, Nr. 39, 26.9., p. 11

... Úhrné číslo lidí odsouzených v celé republice, ubitých při výsleších StB, či zavražděných v lérech a věznicích při skutečných či aranžovaných útěcích přesahuje osm tisíc... (Žalují, Antonín Kratochvíl, Křesť. Akademie, Via della Conciliazione 1, 00193 Řím).

PAPEŽOVA NÁVŠTĚVA V NĚMECKÉ SPOLKOVÉ REPUBLICI

Před návštěvou papeže Jana Pavla II. se o ní v Německé spolkové republice značně kriticky diskutovalo. Církvi, jakož i federálním úřadům se vytýkalo, že výdaje spojené s návštěvou jsou příliš vysoké; hovořilo se též o tom, že papež se vydává za pokrokového, zatím co ve skutečnosti je reakcionář a vyvstaly obavy, že by mohlo dojít ke konfliktu s evangelickou církví. Příjezdem papeže do Západního Německa se veškerá kritika a výhrady rozplynuly; miliony občanů sledovaly průběh návštěvy na televizi, statisíce se přímo zúčastnily bohoslužeb a všichni, i nekatolíci, byli nadšeni představitelem církve, jehož charisma se v neposlední řadě projevuje i tím, že i přes veškeré samozřejmě důstojné vystupování spojené s jeho úřadem, a jemu vlastní, poněkud strohé vyjadřování v otázkách víry, vyznačuje mimořádnou lidskost.

Nikdo nemůže předpovědět, jaký trvalý dopad bude mít tato papežova návštěva v Německu. Avšak první důsledky na sebe nedaly dlouho čekat a lze je pozorovat téměř okamžitě: návštěva posílila odvalu a odhodlání obzvláště těch katolíků, kteří byli a jsou ochotni plnit i nepohodlné požadavky své církve a oživila touhu jak katolíků, tak evangelíků, po sjednocení. V projevech opětovně potvrzené zásady se staly předmětem rozhovorů a komentářů, v nichž mnozí ne právě nadšeně reagovali na výrok, že se nedá « žít na zkoušku », « zemřít na zkoušku », « milovat na zkoušku », či se « ujmout člověka na zkoušku ».

To jsou otázky, jimiž se budou mnozí dlouze zabývat a ti, kteří zastávají jiný názor nejsou už dnes v převaze, tak jak tomu bylo doposud.

Rovněž je nutno podotknout, že papež nadchnul daleko více evangelíky než katolíky. Opět si uvědomili, že církev dnes potřebuje daleko více než kdy předtím vyznavače Ježíše Krista, který se v Jeho jménu obrací na všechny křesťany.

Po papežově odjezdu již k dalším kritikám jeho návštěvy nedocházelo. Nesčetné zástupy Němců nezapomenou na polského papeže, který svoji cestu ohlásil slovy: « Že chce pocítit celý milovaný německý národ. ». Jeho návštěva dodala nových sil i těm, kteří prosili celý okolní svět o odpuštění vin, jichž se dopustil německý národ – ale též jiní – v období poslední světové války.

K STÉMU VÝROČÍ ENCYKLIKY AETERNI PATRIS *

V sobotu 17. listopadu navštívil svatý Otec Jan Pavel II. « Angelicum », Univerzitu sv. Tomáše v Římě, kde studoval v letech 1946 až 1948, aby promluvil k Mezinárodní společnosti sv. Tomáše Akvinského na shromáždění k oslavě stého výročí uveřejnění encykliky papeže Lva XIII. Aeterni Patris. V úvodní části pozdravil svatý Otec přítomné theology a studenty a připomněl motivy, které vedly papeže Lva k vydání encykliky Aeterni Patris. Tato encyklika jednoznačně vyzvedla výjimečné postavení svatého Tomáše mezi katolickými theology a svatý Otec tuto jeho prvořadou úlohu mistra a vůdce při studiu theologie a filosofie zdůraznil i pro dnešní dobu :

... Není pochyby o tom, že hlavní důvod, který měl velký papež na mysli při tomto kroku historického významu, bylo rozvinout učení I. vatikánského koncilu o vztahu mezi vírou a rozumem. Jako biskup v Perugii hrál na tomto koncilu aktivní roli. V dogmatické konstituci Dei Filius věnovali koncilní otcové tomuto tématu zvláštní pozornost. Když projednávali otázku « víra a rozum », byli jednotní v opozici proti těm filosofickým a theologickým proudům, jež byly neblaze poznamenány panujícím racionalismem. Opírajíce se o Zjevení, jak bylo předáváno a věrně interpretováno minulými ekumenickými koncily a jak bylo vyloženo a obhájeno svatými Otcí a doktory východní i západní Církve, koncilové Otcové prohlásili, že víra a rozum naprosto nejsou v rozporu, nýbrž že se mohou a mají přátelsky doplňovat ¹.

Čeho sv. Tomáš dosáhl ?

Neutuchající hrubé útoky lidí nepřátelských katolické víře a zdravému rozumu přiměly Lva XIII., aby zdůraznil a rozvinul ve své encyklice učení I. vatikánského koncilu. V ní papež nejprve připomněl postupný a vzrůstající přínos světla Církve, jak na východě tak na západě, k obhajobě a pokroku filosofického a theologického myšlení a pak se obrátil k tomu, čeho sv. Tomáš dosáhl svým bádáním a synthesou. Slovy, která by bylo nejlépe citovat v jejich lahodné klasické latině, neváhal poukázat na Andělského učitele jako na toho, kdo provedl rozumový průzkum víry a vyvodil z toho závěry, o nichž se prokázalo, že mají trvalou hodnotu : « Tomáš shromáždil nauku (velikánů ducha), jež už dlouho ležela jako roztroušené údy jednoho těla, a

* AAS 71 (1979), n. 15, str. 1472-1483. Zkráceno o úvodní část, mezititulky doplněny.

skloubil ji v jeden celek. Uspořádal ji do nádherného řádu a rozvinul ji v takovém rozsahu, že je právem považován za vynikajícího strážce a slávu katolické církve... Tomáš začal plným právem stanovením rozdílu mezi rozumem a vírou, zároveň je však spojil poutem přátelské harmonie. Trvá na legitimním právu obou a zachovává důstojnost každého z nich takovým způsobem, že lidský rozum se vznáší na svých křídlech k nejvyšším vrcholům, že sotva je schopen vystoupit výše, zatímco víra nemůže očekávat žádnou větší nebo spolehlivější podporu, než jakou jí může poskytnout rozum »².

Tři vlastnosti sv. Tomáše

Výroky této váhy nás zavazují. Nám, kteří je čteme sto let později, poskytují především praktickou a pedagogickou pomoc, protože touto mluvou chtěl Lev XIII. dát učitelům a studentům theologie a filosofie nejvyšší ideál křesťana, který se zcela věnuje vědecké práci.

Jaké jsou to tedy vlastnosti, které získaly Tomáši Akvinskému tituly jako Doktor Církve, Andělský doktor, udělené mu sv. Piem X. a Nebeský patron vyšších studií, udělený mu Lvem XIII.³ ?

První vlastnost je bezpochyby úplné oddání mysli a srdce božskému Zjevení, oddání se, které Tomáš obnovil na smrtelné posteli v opatství Fossanova 7. března 1274. Jak by to bylo blahodámé pro církev Boží, kdyby dnes také všichni katoličtí filosofové a theologové následovali příkladu Doktora universální Církve! Aquinas zacházel s Otci a s doktory se stejnou úctou, pokud vydávají svědectví vtělenému Slovu. Tato reverence šla tak daleko, že kardinál Cajetán neváhal napsat, a jeho slova jsou citována v encyklice: « Zdá se, že svatý Tomáš, protože měl naprostou úctu k učitelům starověku, zdědil určitým způsobem intelekt všech těchto učitelů »⁴.

Druhá vlastnost, která vysvětluje pedagogický primát Andělského učitele, je jeho velký respekt k viditelnému světu. Pro něho je to dílo a zároveň tedy obraz a podobnoství Boha stvořitele. Mýlili se však ti, kteří se snažili obvinít svatého Tomáše z naturalismu a empiricismu. « Andělský doktor », čteme v encyklice, « uvažoval filosofické závěry v důvodech a principech věcí, které — protože jsou nekonečné v rozsahu — obsahují také zárodky téměř nekonečných pravd pro budoucí badatele, aby je zušlechtovali v příhodnou dobu a přivedli k bohaté úrodě pravdy »⁵.

Třetí vlastnost, která připomíná Lva XIII., aby představil svatého Tomáše profesorům a studentům jako model « vyšších studií », je jeho upřímné a úplné, i ve sporech vždy zachovávané přilnutí k Učitelenskému úřadu Církve, jejímuž úsudku podřídil celé své dílo, za života i v hodině smrti. Kdo by si nevzpomněl na pohnutou scénu, kdy si přeje učinit vyznání víry v cele opatství Fossanova, kleče na koleno před Nejsvětější Svátostí, dříve než ji přijal jako viaticum do věčného života! « Dílo Andělského učitele », píše taktéž Lev XIII., « obsahuje nauku, která je zcela v souladu s Učitelským úřadem Církve »⁶. Jeho spisy jasně ukazují, že tato oddanost jeho mysli nebyla omezena pouze na slavnostně prohlášenou a neomylnou nauku koncilů a papežů. Postoj tak povzbuzující je hoden následování ode všech, kteří se chtějí dát vést dogmatickou konstitucí *Lumen gentium*⁷.

Pevný základ

Tyto tři vlastnosti poznamenávají veškeré spekulativní úsilí sv. Tomáše a zajišťují, že jeho výsledky jsou pravověrné. Jsou to tyto důvody, proč Lev XIII., který si přál, « aby se filosofická studia uskutečňovala způsobem vhodně odpovídajícím pravdám víry a zároveň respektovala humanitní vědy »⁸, shlížel především ke sv. Tomáši jako « učitelé a pánu » všech doktorů theologie⁹.

Nezapomenutelný papež připomněl, že Tomášova metoda, principy a učení byly v průběhu staletí doporučovány nejen učenými muži, ale i nejvyšším Učitelským úřadem Církve¹⁰. Jestliže tedy, říká naléhavě, nemá spočívat filosofická a theologická reflexe na « nestálem základě », který by ji učinil « labilní a povrchní »¹¹, bude muset čerpat inspiraci ze « zlaté moudrosti » sv. Tomáše, aby v ní nacházela světlo a sílu, které potřebuje, má-li se hlouběji ponořit a pochopit smysl toho, co bylo zjeveno, a udělat pokrok ve vědeckém úsilí¹².

Svatý Tomáš a dnešní obnova Církve

Nyní po sto letech dějin myšlení jsme schopni posoudit, jak vyvážené a moudré bylo toto ocenění. Z dobrých důvodů tedy nejvyšší pastýři, kteří nastoupili po Lvu XIII., a sám Kodex kanonického práva¹³ je opakují a přijímají tento úsudek za svůj. II. vatikánský koncil také, jak známo, doporučuje studium scholastického filosofického dědictví, jehož podstatnou část tvoří myšlení Andělského učitele. V této souvislosti bych chtěl připomenout, že Pavel VI. chtěl, aby bylo posláno pozvání na koncil Jacquesu Maritainovi, jednemu z nejznámějších interpretů thomistického myšlení. Tímto způsobem měl být také naznačen vysoký respekt vůči mistru třináctého století a vůči způsobu, jak « provozovat filosofii », která reaguje na « znamení času ». Dekret o kněžské výchově *Optatam totius*, dříve než mluví o potřebě zabývat se moderními směry filosofie, zvláště těmi, které mají největší vliv v zemi bohoslovců, vyžaduje, aby « filosofické předměty byly vyučovány způsobem, který by vedl studenty postupně k solidní znalosti člověka, světa a Boha, a zakládaly se na onom filosofickém dědictví, které je stále platné »¹⁴. V deklaraci o křesťanské výchově *Gravissimum educationis* čteme: « Stálou pozorností k běžným problémům měnících se časů a k vědeckému bádání se stane zřetelnější konvergence víry a rozumu v jediné pravdě. Tato metoda sleduje tradici doktorů Církve, zvláště svatého Tomáše Akvinského »¹⁵. Slova koncilu jsou jasná. Koncilní otcové viděli, že úzké spojení s kulturním dědictvím minulosti, zvláště s myšlením svatého Tomáše, má základní význam pro přiměřenou výchovu duchovenstva a křesťanské mládeže a že je tedy do budoucna nutnou podmínkou pro touženou obnovu Církve.

Není třeba, abych zde opakoval svůj úmysl, že chci plně uskutečnit, co koncil stanovil, protože jsem se k tomu jasně vyjádřil už v homilii 17. října 1978, brzy po svém zvolení na stolec Petřův¹⁶, a pak ještě několikrát.

Jsem velmi potěšen, že mohu být tento večer mezi vámi, kteří jste zaplnili prostory Papežské univerzity sv. Tomáše, přitahování jeho filosofickým a theologickým učním, právě tak jako velký počet studentů z různých národů obklopoval katedru dominikánského mnicha v třináctém století, když vyučoval na univerzitách v Paříži, Neapoli, ve « Studium Curiae » nebo ve škole při opatství svaté Sabiny v Římě. Filosofie svatého Tomáše si zaslouží, aby byla dnešními mladými lidmi pozorně studována a přijímana pro svého ducha otevřenosti a universalismu, což jsou charakteristiky, které se jen zřídka nacházejí v mnoha prouděch současného myšlení. Tím je myšlena otevřenost vůči realitě ve všech jejích částech a dimenzích bez redukce či omezování (bez zabsolutňování jednotlivých aspektů) tak, jak se vyžaduje od intelektu ve jménu objektivní a integrální pravdy, týkající se reality. Taková otevřenost je též příznačnou rozeznávací známkou křesťanské víry, jejíž specifickou známkou pravosti je její katolicita.

Základna a zdroj této otevřenosti spočívá ve skutečnosti, že filosofie svatého Tomáše je filosofii jsoucna, to je filosofii « aktu bytí » (actus essendi), jehož transcendentální cena přímo připravuje cestu k poznání absolutního Bytí a čistého Aktu, totiž Boha. Z tohoto důvodu ji můžeme dokonce nazývat filosofii proklamace jsoucna, oslavným chvalo zpěvem všeho, co existuje.

Je to právě tato proklamace jsoucna, ze které odvozuje filosofie sv. Tomáše svou schopnost přijímat a « prohlašovat » všechno, co se představuje lidskému intelektu (to je všechno, co je možno zachytit zkušeností v nejšířším slova smyslu) jako určité existující jsoucno ve vši nevyčerpatelné bohatosti svého obsahu. Z ní odvozuje zvláště pak svou schopnost přijímat a « prohlašovat » to « jsoucno », které je schopno poznávat sama sebe, být naplněno úžasem nad sebou samým a je schopno se rozhodovat a utvářet svou vlastní neopakovatelnou historii. Svatý Tomáš uvažuje o tomto « jsoucnu » a jeho důstojnosti, když mluví o člověku jako o něčem, co je « nejdokonalější v celé přírodě » (perfectissimum in tota natura) ¹⁷, o « osobě », pro niž vyžaduje mimořádnou a zvláštní pozornost. Tím se říká všechno podstatné vzhledem k důstojnosti lidského tvora, i když zbývá ještě mnoho k bádání na tomto poli, a to i za pomoci reflexí, které přinášejí současné filosofické směry.

Je to tedy tato afirmace jsoucna, ze které filosofie svatého Tomáše čerpá svou sílu, aby se ospravedlnila z metodologického hlediska jako věda, která nemůže být redukována na žádnou jinou, a jako věda, která všechny jiné přesahuje tím, že stanoví sama sebe jako od nich nezávislá a zároveň jako ta, která je přivádí k podstatné úplnosti. Dále pak z této afirmace jsoucna čerpá filosofie svatého Tomáše možnost a zároveň naléhavou potřebu, aby překročila všechno, ce se přímo představuje poznání jako existující věc (zkušenostní data) a aby dosáhla « toho, jenž trvá jako pouhé Bytí » (ipsum Esse subsistens) a jako tvořivá láska, v níž nacházíme to, co dává konečné (a tedy nutné) vysvětlení skutečnosti, že « je lepší být než nebýt » (potius est esse quam non esse) a zvláště faktu, že existujeme. « Toto bytí », říká Tomáš, « je nejobecnější účinek všeho, první a vnitřnější než ostatní účinky ; proto takový účinek přísluší pouze moci, která patří Bohu samotnému » (Ipsum enim esse est communissimus effectus, primus et intimior omnibus aliis effectibus ; et ideo soli Deo competit secundum virtutem propriam talis effectus) ¹⁸.

Svatý Tomáš uvedl do pohybu filosofii směrem daným touto intuicí a zároveň ukázal, že pouze na této cestě se rozum cítí dobře (jakoby « doma »), a proto nemůže opustit tuto cestu, aniž by opustil sebe sama.

Současně s tím, když trval na tom, že vlastním objektem metafyziky je realita « z hlediska bytí », « pokud je bytím » (sub ratione entis), ukázal sv. Tomáš, že analogie přesahující jsoucno je metodologickým *principem* jak se vyjadřovat, zkoumáme-li realitu jako celek a Absolutno samotné. Pokud se týká metodologie, stěžl bychom přeháněli důležitost tohoto objevu pro filosofické bádání, jakož i pro lidské vědění všeobecně. Není třeba zdůrazňovat dluh, který má samotná theologie k této filosofii, protože theologie není nic jiného než « víra, která hledá odůvodnění » (fides quaerens intellectum) nebo « porozumění víře » (intellectus fidei). Ani theologie se tedy nemůže vzdát filosofie svatého Tomáše.

« Philosophia perennis » a jiné filosofie

Je třeba se snad obávat, že bychom přijetím filosofie svatého Tomáše upírali snad právo existence jiným kulturám nebo brzdili pokrok lidského myšlení? Taková obava by byla zcela zbytečná, neboť tato « philosophia perennis » na základě uvedeného metodologického principu, dle něhož veškerý bohatý obsah skutečnosti má svůj zdroj v « aktu bytí » (actus essendi), může si – tak říkajíc – již předem činit nárok na všechno, co je pravdivé vzhledem k realitě.

Opačně, každé chápání reality – které skutečně odpovídá realitě – má plné právo být akceptováno « filosofii jsoucna » bez ohledu na to, kdo má zásluhu na pokroku myšlení nebo ke které filosofické škole patří. Proto jiné filosofické proudy, nahlížíme-li na ně z tohoto hlediska, mohou a vpravdě mají být posuzovány jako přirození spojenci filosofie sv. Tomáše a jako partneři hodní pozornosti a respektu v dialogu, který je veden na základě existující reality a který není jednostranně znevažován ve jménu nějaké dílčí pravdy. Z tohoto důvodu rada daná sv. Tomášem svým následovníkům v « Dopise jak studovat » – « dříve se spíše na to, co se říká, než kdo to říká » (ne respicias a quo sed quod dicitur) – odpovídá tak hluboce duchu jeho filosofie. Velmi proto oceňuji, že program filosofické fakulty na této universitě vedle kursu Aristotela a sv. Tomáše poskytuje také kurzy jako věda a filosofie, filosofická antropologie, fyzika a filosofie, historie moderní filosofie a fenomenologické hnutí, což všechno je v souladu s nedávnou apoštolskou konstitucí Sapiencia christiana pro universitu a církevní fakulty ¹⁹.

Služka víry

Je zde ještě jeden důvod, proč filosofie svatého Tomáše má trvalou hodnotu: její základní charakteristikou je, že vždycky hledá pravdu. Ve svém komentáři k Aristotelovi, svému oblíbenému filosofovi, sv. Tomáš napsal: « Filosofie se studuje ne proto, aby se vědělo, co kdo myslí, ale proto, aby se objevila pravda » (Studium philosophiae non est ad hoc quod sciatur quid homines senserint, sed qualiter se

habeat verita) ²⁰. Důvod k jedinečnému postavení filosofie sv. Tomáše je třeba hledat v jejím realismu a v její objektivitě. Je to filosofie « toho, co je, ne toho, co se zdá být » (de l'être et non du paraître). Co činí filosofii Andělského učitele tak mimořádně vhodnou být « služkou víry » (ancilla fidei) je skutečnost, že se dopracovala k pravdám přirozeného řádu, který má svůj původ v Bohu stvořiteli, právě jako pravdy božského řádu mají svůj původ v Bohu, autoru Zjevení.

To neumenšuje hodnotu filosofie, ani neoprávněně neomezuje pole jejího bádání; právě naopak dovoluje jí, aby se rozvinula způsobem, který by pouze rozum sám nebyl mohl objevit. Proto nejvyšší pastýř Pius XI, blahé paměti, ve své encyklice *Studiorum ducem*, vydané k šestistému výročí kanonisace sv. Tomáše neváhal prohlásit: « V úctě svatého Tomáše je zahrnuto něco víc než reputace Tomášova, a to je autorita Učitelského úřadu Církve » (*In Thoma honorando maius quiddam quam Thomae ipsius existimatio veritur, id est Ecclesiae docentis auctoritas*) ²¹.

Osvětlení současných problémů

Svatý Tomáš, protože « jeho rozum byl osvěcen vírou » ²², byl schopen osvětlit také problémy týkající se Vtěleného Slova, « Vykupitele všech lidí » (Prolog k III. části *Theologické summy*). Jsou to ony problémy, o kterých jsem se zmínil ve své první encyklice « Vykupitel člověka »; v ní jsem hovořil o Kristu jako o « Vykupiteli člověka a světa a středu vesmíru a historie... hlavní cestě Církve k návratu do otcovského domu » ²³. Je to téma velké důležitosti pro život Církve a pro křesťanská studia. Není kristologie základem a první podmínkou pro vypracování dokonalejší antropologie pro naši dobu? Nesmíme zapomenout, že je to Kristus, který « odhaluje plně člověka sobě samotnému » ²⁴.

Svatý Tomáš dále vnesl světlo rozumu očištěného a pozvednutého vírou na problémy týkající se člověka, na jeho přirozenost stvořenou k obrazu a podobnosti Božímu, na jeho personalitu vyžadující úctu od prvního počátku svého početí, na jeho nadpřirozené určení v blaženém nazřání trojediného Boha. Zde jsme zavázáni svatému Tomáši za jeho přesnou a stále platnou definici toho, co zakládá podstatu velikosti člověka: « on sám určuje svůj osud » (*ipse est sibi providens*) ²⁵.

Člověk je sobě pánem, může o sobě rozhodovat a pracovat k dosažení svého určení. Tento fakt však, chápán sám o sobě, neřeší otázku lidské velikosti ani nezaručuje, že člověk bude schopen dosáhnout sám ze sebe plně dokonalosti své osobnosti. Jediným rozhodujícím faktorem zde je, že člověk by se měl nechat řídit ve svém konání pravdou a pravda není vytvářena člověkem; on ji může jen objevit schopností danou mu zároveň s jeho existencí. Je to Bůh, který jako stvořitel dává realitě bytí a jako původce Zjevení jí dále ukazuje plněji v Ježíši Kristu a jeho Církvi. Druhý vatikánský koncil, když mluví o této schopnosti člověka, « pokud to zahrnuje znalost toho, co je pravé » (*sub ratione veri*), jako o « královském úřadu » (*munus regale*), mříř do středu této intuice.

To je nauka, kterou jsem připomněl a zaktualizoval v encyklice « Vykupitel člověka », tím, že jsem věnoval pozornost člověku jako « první a základní cestě, kterou Církve musí jít » ²⁶.

Musím přidat ještě poslední slovo k této reflexi, která nutně měla být krátká. Týká se myšlenky, kterou Lev XIII. končí « Aeterni Patris ». Doporučuje : « Následujeme příkladu Andělského učitele » 27. A totéž opakují i já dnešní večer. Tato rada je vskutku plně ospravedlněna, uvážíme-li svědectví Tomášovo, který svým životem potvrdil to, co vyjadřoval jako učitel. Ještě však důležitější než jeho způsob vyučování byl způsob svěťce, který plně žije evangeliem, člověka, pro kterého láska byla vším : láska k Bohu, prvním zdroji vši pravdy ; láska k bližnímu, mistrovskému Božímu dílu ; láska ke všem stvořeným věcem, protože také ty jsou schránky plné pokladů, které do nich Bůh vložil.

Jestliže hledáme hnací sílu za Tomášovým oddáním se životu studia a vnitřní puzení, které ho vedlo k plnému zasvěcení se kněžství, najdeme je v jeho vlastních slovech : « Všechny věci vycházejí z lásky jako ze zdroje a všechny věci míří k lásce jako svému cíli » (A caritate omnia procedunt sicut a principio et in caritate omnia ordinantur sicut in fine) 28.

A vskutku úžasný intelektuální výkon tohoto mistra myšlení byl stimulován, udržován a řízen srdcem plným lásky k Bohu a k lidem. « Znalost toho, co je pravé, je dána vroucností lásky » (Per adorem caritatis datur cognitio veritatis) 29.

Tato slova se mohou vzít jako jeho motto. Dovolují nám, abychom za myslitelem schopným vznést se k největším výšinám spekulace postřehli mystika navyklého jít přímo k samotnému zdroji pravdy a nalézat tam odpověď k nejhlubším otázkám lidského ducha. Neřekl nám on sám, že nikdy nic nenapsal nebo nepřednášel, aniž by strávil nejprve nějaký čas v modlitbě ?

Ten, kdo se přiblíží sv. Tomáši, nemůže opominout svědectví, které on dává svým životem ; tím více musí sledovat odvážně cestu jím vyšlapanou a pocívat jako závazek, aby následoval jeho příkladu, jestliže si přeje vychutnat nejnvtitnější a nejsladší plody jeho učení. To je úkol, který nám ukládá liturgická modlitba na jeho svátek : « Bože, bylo to z tvého daru, že svatý Tomáš se stal tak velikým světlem a theologem ; dej nám milost chápat jeho učení a následovat jeho život ».

O to také tento večer prosíme našeho Pána, když světujeme svou modlitbu příměluvě « Mistra » samotného, mistra, který byl hluboce lidským právě proto, že byl tak hluboce křesťanským.

17. listopadu 1979

Bibliografie :

1) Denz. 3015-3020 ; 3041-3043	11) <i>Ibid.</i> , str. 278
2) <i>Leonis XIII, Acta</i> , vol. I, str. 274-275	12) Srovnej <i>ibid.</i> , str. 282
3) <i>Ibid.</i> vol. II, str. 108-113	13) Srovnej can. 1366 par. 2
4) <i>Sum. Theol.</i> II-II, q. 148, a. 4 c ; <i>Leonis XIII, Acta</i> , vol. I, str. 273	14) Srovnej n. 15
5) <i>Ibid.</i>	15) Srovnej n. 10
6) <i>Loc. cit.</i> , str. 280	16) Srovnej <i>AAS</i> 70 (1978), str. 921
7) Srovnej n. 25	17) <i>Sum. Theol.</i> I. q. 29, a. 3 -923
8) <i>Leonis XIII, Acta</i> , vol. I, str. 256	18) <i>QQ. DD. De Potentia</i> , q. 3, a. 7c
9) <i>Ibid.</i> , str. 272	19) <i>AAS</i> 71, (1979), str. 495-496
10) « <i>Aeterni Patris</i> », I. c., str. 274-277	20) <i>De coelo et mundo</i> , I, lect. 22, ed. R. Spiazzi, n. 228 →

Msgr. dr. Alexander Heidler, člověk a teolog

Zemřel náhle 3. srpna 1980 ve věku 64 let, v noci po návratu z kongresu « Kirche in Not – Církev v tísní » v Königsteinu (NSR), jehož býval vytrvalým a aktivním účastníkem. Každoročně na něm podával obraz církevních poměrů v Československu a účinně tam vždy zasahoval do debat se zápletem mu vlastním... Dlouhá léta měl na starosti české náboženské vysílání radia Svobodná Evropa, takže byl znám a ceněn nejen ve vlasti, ale i v exilu pod pseudonymem otec Křišťan.

« V náručí Boží, odkud jsme vyšli, opět se jednou vrátíme zpět ». Již v chlapeckém věku, pod vlivem blahodárného působení P. Klementa z Emauz se Sášovi podařilo náboženskou vlažnost rodiny ze které pocházel, nahradit cšlevědomou činností a v brzku také rozhodnutím stát se knězem – hlasatelem pravé víry.

Na toto povolání se důkladně připravoval v souladu se svým nezločným charakterem. Teologická studia absolvoval v Římě, v Praze a ve Fribourgu. V dalších letech se hlouběji zabýval dějinami umění a historií vůbec, zvláště historií církevní.

Od konce druhé světové války působil dr. Heidler v kroužku katolických intelektuálů v Praze. Šlo především o nápravu škod, které mezi českou veřejností napáchala « pokroková » inteligence. Vědní obzor Alexandra Heidlera byl opravdu nesmírný, což mu mnohdy zabraňovalo zůstat na úrovni svých posluchačů nebo čtenářů a domnívám se, že tím i trpěl. V exilu od roku 1948 ovšem druhý domov nikdy nenašel. Často jezdil do Bavorského lesa a svým přátelům ukazoval na druhou stranu hranic, kde na úpatí Velkého Javoru byl dům, kde Sáša se svými sourozenci často trávil letní prázdniny.

Dr. Heidler byl pravidleným účastníkem všech krajaňských poutí (Lurdy, Řím, Turín), zasedání náboženského střediska Velehrad a v Mnichově vedl české bohoslužby.

Velmi mu ležela na srdci snaha po opravdovém a upřímném ekumenismu. Cyrilometodějskou a Svatováclavskou tradici své vlasti hájil a zdůrazňoval při každé příležitosti. Stále hledal styčné body, které nás spojují s jinými křesťanskými bratry.

Sáša Heidler byl opravdový vlastenec a obhájce náboženské svobody a lidských práv pro všechny. Své povolání bral vždy velmi vážně a přes své ohrožené zdraví plnil své povinnosti až do posledního dne svého života.

J. M.

---

21) AAS 15 (1923), str. 324

22) Conc. Vaticano I, Cost. dogm. *Dei Filius*, cap. 4; DS. 3016

23) Nn. 1, 8, 13

24) Srovnej Cost. past. *Gaudium et Spes*, n. 22

25) Srovnej *Contra Gentiles*, III, 81

26) Srovnej n. 14

27) *Leonis XIII, Acta*, cit., str. 283

28) *K Jan XV*, 2

29) *Ibid.*, v, 6

EROS TVOŘIVOSTI ČLOVĚKA *

Dimenze člověka

Dnešní člověk a jeho obhájci v dnešní situaci otvírají podle svého zdání nová znamení transcendence lidského bytí, lidského života a jeho hodnot.

Nová antropologie užívá výrazu, kterého užil M. Scheler, « Welttoffenheit », otevřenost do světa; je neohraničitelná, ale i nadsvětově se jevící a touží po vysvětlení. Člověk je otevřen stále novým zkušenostem se skutečností světa, ale i otevřen nad všechny zkušenosti, nad obraz, který si utvořil ze zkušeností tohoto světa, nad všechny kulturní formy, v nichž se soustředilo porozumění světu. Nikdy se člověk nespokojil se stupněm své realizace dosaženého dějinně.

Člověk je bytost přeplněná pudovými silami, které ho zdánlivě ženou bez cile do jakési otevřenosti a neurčitosti ¹.

Zamyšlení nad těmito pudovými silami a jejich strukturou může vést k poznání, že člověk není jen vázán na své prostředí a podmínky, ale je vázán na něco, co je nad nimi, co se mu stále oddaluje, chce-li se uspokojit. Věčná a chronická potřeba a vázanost člověka je znamením pro něco, co je nad vši zkušeností. Vázanost však na něco není jen výsledkem neuspokojenosti pudového tlaku jako pohled na fantastický předmět své žádosti, tíhnoucí nad všechny věci světa, je v ní něco hlubšího, co má kořeny v lidské duchovnosti, v intelektu a vůli a v jejich schopnosti a tíhnutí k transcendenci.

Intelekt tíhne k absolutní pravdě, vůle je schopnost univerzálního a absolutního dobra. Řešení takové otázky není jen existenciální, nýbrž je spojeno s bytnostní strukturou člověka a jeho osobnosti. Mnohé systémy dneška se ubírají jinými cestami k uklidnění neohraničitelné touhy a užívají k tomu všeho tvoření, kterého je člověk schopen. V přítomnosti se zdá, že technicky tvořící Eros, jak poukazuje J. Hommes ², touží vystoupit k moci člověka, která by vše určovala. Do popředí se tlačí stále mocnější technicistická « hereze », technický vlastní svět, v níž se technický Eros rozvíjí a dělá si nárok na přednost a všeplatnost. Jeho vlivem člověk hledá užít sebe, čímž chce dosáhnout účinného uskutečnění sebe sama. Zmocňuje se velké části lidstva a jeho snah a stává se panujícím sebevědomím nad novou hmotou.

Tvořící Eros vede k zářícímu sebeuskutečnění společnosti a vytváří mentalitu nejen životního hmotného základu, ale i duševního domova. Tvoření člověka nabylo nového ducha. Pomocí techniky se stalo prostředkem, jímž člověk společným užíváním věcí z těchto věcí rodí sám sebe, jak říká K. Marx a Hegel. Prací svých rukou vytváří z přírody nové věci a zároveň se stává šťastný z vize sebe sama a získává svou vlastní bytost.

* Tento výňatek, šestá kapitola z rukopisu knihy *Anthropologie*, tu vychází bez vědomí autora.

Člověk přenáší svou všemoc na své vnitřní sebezrození i na přírodu, z níž buduje své dílo a vidí v ní prostředek a nástroj sebe sama. V tomto pojetí je patrné převrácení křesťanství a tvůrčí aktivita Boží je připisována lidstvu ve znovuzrození člověka, jež v křesťanství se děje skrze Krista. Je perverzní lži výpověď o předělání světa tím, že se dělá ze světa jen to, co vyrábí člověk a do čeho vtěluje své síly a čím člověk utváří své dějinné bytí, takže moderní pocit člověka záleží v činné totožnosti člověka a přírody (podle Marxe). Nahrazuje to člověku vše, co zdědil z dřívější filosofie a z víry, je to předmět jeho nové zbožnosti a jeho naděje. Člověk ze svého nitra vytváří jakoby nové božství, které váže člověka na něho samotného, kde člověk chce být sám sebou. Odtud pochází celé nové učení i jiných filosofů života, kde člověk má triumfovat nad světem tím, že je sám sebou. Je to jako nový zářící obsah života, lidské existence a transcendence. Je to existence vycházející z nitra člověka uvolněného z pout skutečnosti a transcendence svobodného výstupu nad věci a celou věčností světa. Existenciální filosofie podle Heideggera je nová náplň místo nihilismu. Překročením celé skutečnosti začíná člověku svět uvnitř jako vtělení sebe sama, zní nová zvěst existencialistické filosofie, která nepřináší člověku nic, než objevit sebe sama. Je to nový druh religiozity, která slaví vítězství nad lidským srdcem. Neříká-li člověku skutečnost a příroda nic jiného než jeho samého, nenachází v ní stopy Nejvyššího a odklání se od pravého Transcendentna a lidské jádro skutečnosti je novým pramenem posvěcení vlastního života.

Odtud pramení stále opakování jak filosofie tak některých teologů neznajících jádro věci otevřít se světu, aby člověk vyšel ze skutečnosti jednotlivce k tvořícímu se celku, z vlastní činnosti, a zbavil se osamocení, kterou připravil daný svět a našel domov ve vnitřním tvoření a překonal odcizenost uskutečňováním sebe sama. To je nová dimenze a nová formulace technické světové zbožnosti, technického Erotu sebekladiení a sebeobjasňování.

Mluva člověka v existenciální filosofii prozrazuje, že se stává víc a více filosofii srdce ve smyslu, že člověk se hledá sám v sobě a chce se prosadit. Daná příroda, v níž je člověk se svou svobodou postaven do protikladu přírodní skutečnosti, která je cizí element, musí být z lidského bytí vyloučena. Být sám sebou však je podstatně společenského rázu, jde k totalitárnímu pojetí. Současně je dialektická filosofie v tomto stadiu. Je to filosofie zcela bez Boha, ale má v sobě religiozní prvky; je v ní religiozní duch a tíhne ke zbožnění společenské sféry technicismu, v němž technické tvoření je totéž, co lidské bytí. Proto existencialistická filosofie a s ní každý totalitární systém uvolňuje technicistický eros i násilím a snaží se jej prohloubit k jakési duševně náboženské formě.

Nová forma dimenzí člověka je tíhnutí k duševní obnově technického světa a k jeho základu kolektivizované společnosti a v probuzení nové religiozní víry. Je to technicistická komunisticko-existencialistická světová zbožnost, v níž by člověk našel jen lidsko-pozemský smysl světa. Heidegger nazval toto tíhnutí « zbožnost myšlení », která se týká nového « boha ».

V tomto světě je tradiční metafyzika s obhajobou věčnosti jako mimodějinný základ bytí odbavena a byla postavena jako bezmocná proti činnému monismu, v němž mizí i osobní svébytnost jednotlivého člověka.

Pravá metafyzika však nabývá tím nové důležitosti jako světlo a dostává nový úkol. Stojí v nesmiřitelném protikladu proti výkladu lidského tvoření technicko-dialektickém. Monismus, který poskvřňuje svět v jeho věčnosti a předmětnosti svou dialektikou, člověka táhne do vnitřní jednoty a celku, chce, aby vytvořil společenskou nadbytnost a všeobsahující duši. Metafyzická věda chrání jednotlivce a předmětnost světa, osobnost člověka a je v protikladu proti dialektice, ale je zároveň nutně volána v této osudové době k tomu, aby se osvědčila. Nemůže pronášet proti komunismu a existencialismu a filosofickému nebo teologickému pouhé « ne », nýbrž musí nastoupit k závodění, k získání světa v tomto duchovním zápase proti falešné světové zbožnosti dialektické mystičnosti celku a proti Hegelovu, Marxovu a Heideggerovu dějinnému vývoji.

Přichází doba metafyziky aristotelsko-tomistické o lidském bytí, o bytnosti a existenci; ta musí ukázat pravý smysl života ve světě, aby člověk našel svůj domov i ve výkladu dějinné skutečnosti a v technickém tvoření a poznal řád, v němž člověk má místo. To je možné jen tehdy, až člověk pozná i Boha, který k němu přichází i v nové formě hledání a tíhnutí, v touze tvořivosti a v pravé religiozitě a transcendenci.

Eros tvořivosti člověka

Každá činnost vyvěrá v člověku z jeho substance. Odtud pochází druhy činnosti a její hierarchie, i rozměry činnosti, kvalita činnosti, smysl činnosti a vztah činnosti k dokonalosti člověka a k jeho uplatnění.

Principem činnosti je forma, která určuje věc v bytí a určuje schopnosti jako bezprostřední principy aktivity a určuje i vztahy schopností k vlastním předmětům, kterých se přirozená aktivita týká. « Agere sequitur esse », nejdříve musí věc být celá ve svém bytí a formována aktivitou formativní, aby mohla být činná aktivitou, která jí přirozeně patří a také být i pasivní, aby mohla přijímat vlivy a zásluhy jiných zdrojů, s nimiž nějak souvisí a má k nim přirozené vztahy. Věc aktivní je dokonalá svou substancí, která obsahuje i možnost pasivity a vztahů. (« Substantia habet in se principium motus et quietis », Arist., Met. L VI, 1026 a).

Přirozená aktivita má dvojitý ráz (agere et facere) jednat, což se týká vnitřní činnosti (intelligere, velle et sentire), jejíž účinek zůstává v činiteli a zdokonaluje jej, kdežto facere dělat, vyrábět se týká činnosti vycházející ze subjektu a vytváří něco ve věci a věc nějakým způsobem mění, dává jí vnější formu; v umění je to tvořivost umělecká, jinak je to aktivita manuální a mechanická.

Lidské principy čili schopnosti bezprostřední lidské aktivity jsou intelekt a vůle, oba principy zasahují přímo nebo nepřímo do každé aktivity lidské ať vnitřní nebo vnější. Člověk je od přirozenosti bytost aktivní, tvořivá, plná schopnosti a možnosti činnosti. Je přirozené, že člověk miluje aktivitu a tvořivost, je v něm Eros t.j. přirozená náklonnost k tvořivosti.

Americká psychologie³ uveřejňuje častěji pojednání o pojmu « creativity », jak probíhá u různých autorů amerických a francouzských.

Svou definicí znamená schopnost tvořit inventivním způsobem pomocí tvůrčí imaginace, v níž je smysl pro novost (inventio, imaginatio, gustus novitatis), je v ní stéblo genia; autoři je nazývají vřením mozkovým a někde dokonce byla tato tvořivost nazvána dotykem a vlastním duchem nad jeho schopnostmi.

Podmínky, které « creativity » vyžaduje jsou: « la fluidité », která znamená kvantitu idejí v určitém čase; « la flexibilité », která sdružuje a soudí o různých kategoriích a ideách; třetí podmínka je « l'originalité », která se týká zdokonalování idejí a jejich původnosti.

V definici je creativa popisována jako schopnost nestereotypních odpovědí na staré i nové problémy, jakož i nových myšlenek o nich. Je to tedy definice vynikající lidské inteligence. Někteří z autorů ji spojují s imaginací, což odpovídá jen částečně. Inteligence je středem lidského života, pochází z centra života, z nitra duše. Analytická metoda tvořivosti vyžaduje: 1) definici problému, 2) zkoumat řešení už známá, 3) stanovit charakteristické činitele, 4) spočítat všechny kombinace a zkoumat výsledky.

Vlastní tvůrčí činnost táhne k nové syntézi věci nebo problému, která má být hlubší. Tvůrčí činnost začíná intuicí (někteří uznávají pojem intuice podle Maritaina jiní Bergsona). Intuice je prvek jednak poznávací, jednak tvořivý a spojuje « já » reálné a « já » intuitivní. Tato spojitost je jasná, protože se žije z reality, ale zároveň myslí a poznává. Je totiž jen jeden pramen všech duševních schopností, tj. duše. Dílo duše je uskutečňovat život, život sám se jeví nepřetržitou aktivitou a růstem, proto dílo duše a jejích schopností je vynikající a plný život jak organický tak duchovní.

Intuice, jak počáteční, jak je dána pochopením co věc je, tak zdokonalená jako výsledek poznání postupem diskursivním, vede chování a činnost člověka, který může dojít k zvláštní formě tvořivosti. Nazývá se strukturální a je vázána na pojetí přirozeně-potencionální. Výklad problému talentu, daru, genia souvisí s přirozeným nadáním tvořivosti a pak patří do dispozice chthonické, o níž bylo pojednáno. Převážně intuitivní typ pracuje rychle, je spojen však s nestálostí, rychle se unaví, ale vede k zvnitřnění člověka.

Podle sv. Tomáše (M IX, Met, lect. IX) tato přirozená intuice sama sebou se nemýlí. Proto také se nemýlí ve výpovědích, které jsou přímo poznatelné po poznání, co věc je, jak je obsaženo ve slovech. To, co se týká prvních principů, z nichž nabývají neomylnost pravdy podle jistoty vědy, závěry, konkluze. Poznání pravdy nutně začíná takovou jistotou.

Jiný způsob hledání pravdy se vyskytl v knize *Le tourment de la vérité* (Paris, le Cerf, od K. J. Heschela). V duchovním průběhu se obnovuje bod, kde obřad nahrazuje myšlení, kde se umístila sociální nutnost místo hledání pravdy. Proto u různých otázek vzniká neklid, odpor k banálnosti světa a vždy znovu povstává člověk, který si dá za úkol vtělit úsvit ducha : trápení po pravdě.

V hassidickém hnutí radost naplnila dílo prvního zakladatele, který je rozšířil mezi židy v Evropě; je to mystika imanence. Říká, že božské se nachází všude v obyčejnosti světa a v zapuzení radikálního oddělování mezi pravdou nahoře a tady dole.

Síla této nauky způsobila zápas mezi mysliteli a dala podnět k vášnivému hledání pravdy, zákona a mravní vážnosti. Boj není jen o tradici, ukázal se v něm smysl pro transcenci, nedůvěra k tomuto světu a jeho vymoženostem, kde mizí stopy duše. Náboženské hledání se opírá o jemnou a složitou psychologii, víru a samotu, bez zoufalství a bez iluzí. « Pravda žije », ale osvobodit ji může celé lidstvo.

Je to duch intuice duše, která táhne po transcenci, k naplnění imanentního probuzení nitra.

Ronald Laing (*Les faits de la vie*, Paris, Stock) doplňuje tento intuitivní způsob hledání pravdy života a shrnuje různá fakta životní v otázce : « Jak vést správný život ? » Odpověď cituje známého stoletého světce z Kašmíru : « Ať žije tvé srdce podobné slunci, které svítí na každého. » To pochází z pravého smyslu života.

Tyto ukázky prozrazují nový druh jistoty života, je to život sám, který se zjevuje svým prouděním. Není to romantika ani humanismus, ani návrat k přírodě.

Mimo intuici, o níž mluví americká tvořivost, je i pohled a pochopení uvnitř člověka to, co chce život sám.

Lidská vůle

Člověk má přirozené vztahy nejen intelektuální a citové, pokud smysly vnímají skutečnost, nýbrž i afektivní, ne méně důležité než předchozí. Přirozená orientace

života, jak vychází z celé struktury člověka, zvláště psychologické, je vedena tíhnutím, touhou, snahovým napětím k dosažení toho, co nemá, ale co se shoduje nějakým způsobem s dispozicí a možností roviny v člověku, která dává podnět a je principem touhy nebo tíhnutí a snahového napětí dosáhnout cíle.

Oblasti touhy a snahy nejsou jen síly pudové a přirozené, dané strukturou, nýbrž i síly vznikající z postřehu skutečnosti jak smysly tak intelektem. V celém složitém průběhu touhy a jejich forem je nutný vztah potřeby, užitečnosti a zdokonalení toužícího subjektu. Existuje v člověku vědomí neúplnosti a nedostatečnosti a zkušenost potvrzuje, že tento rys nese s sebou všechno, co je lidské.

Z toho zakouší člověk nevyčerpatelné toužení, které se týká jak poznání tíhnoucí až do nitra skutečnosti, aby se stala člověku úplně průhledná a jako systematický celek úplná. Hegel klade jako požadavek dokonalost, « celé vědění ». Marx věří, že vědění kráčí z úspěchu do úspěchu k racionalizování skutečnosti, proto zapuzuje všechno iracionální ve všech oborech. Ale i toto mocné pronikání vědy dochází na nevyčerpatelnou skutečnost, pro kterou totalita vědění, jak ji vyžaduje Hegel, se stává mythem. I náboženství bere v úvahu jak potřebu a nárok na uklidnění, ale i nemožnost totality vědění, proto dává člověku odpovědi o počátku a cíli, mluví o transcenci a eschatologii. Marxismus je sice zavrhuje, ale podle Garaudyho nebere zřetel na lidský základ, z něhož odpovědi pocházejí. Zůstává jako živá skutečnost a jako otevřená otázka vědomí konečnosti a nekonečnosti.

Ani poznání ani činnost, i když se jeví jako mocný boj, nejsou vítězným triumfem. Ve všem se objevují překážky a odpor, jak v ovládnutí sil přírody v přírodě samé, i pokud se zjevují v člověku, v jeho přáních a touhách, v pudech a vášních, jejichž pomocí má člověk dosáhnout jednotu a svobodu.

Týž Garaudy pronáší další pozoruhodná slova ve srovnávání křesťanství s jinými druhy humanismu : « Je podivuhodná koncepce křesťanské lásky, podle které mohou sebe sama realizovat skrze druhé a propracovat se nad sebe sama a nad smysl svého života. To je také důvod u velkých mystiků jako u sv. Teresie Avil. a sv. Jana z Kříže, kteří znamenají i dnes pro marxisty nejvyšší vyjádření o lidské lásce, že mluví o lidské i Boží lásce tutéž řeč. V konkrétních a historických podmínkách bychom se měli poučit o nových vztazích muže k ženě a vůbec ke všem lidem. » Garaudy ovšem tehdy byl přesvědčen, že realizace lásky se děje jen bojem proti světu, který je protikladem lásky. Heslem takového boje je « štěstí pro všechny ». Garaudy uvádí příklad dvaceti-letého řeckého komunisty, který před popravou napsal své matce : « Za několik minut bude den, nové slunce bude zářit nad vámi, nad přírodou, nad životem. Svými paprsky oteplí zemi a také hrob, v němž budeme odpočívat. »

Vidíme v tom všem jakousi slabou náhradu za křesťanskou nesmrtelnost, je to touha po dosažení celistvosti v každém jednotlivci a pocitu osobní odpovědnosti vůči celku. Atheismus s tím spojen je pro marxisty bojem o lidskost. Má realizovat v pojetí marxistickém ideu lásky a svobody, která v téměř pojetí má být dosažením štěstí. Je patrné, že touhy lidské tíhnou po štěstí vyjádřeném sekularizovaným způsobem. V těchto naukách a jim podobným je patrné sekularizování všeho, co křesťanství přináší jako ovoce vykoupení Kristem a realizuje nikoliv bojem, nýbrž láskou Kristovou, která jen nepřímo předělává člověka uvnitř v jeho smýšlení a dispozicích v porušené přirozenosti, aby tak uzdraven sám láskou, nikoliv nenávistí, se stal nástrojem dobré vzájemnosti lidské. Převraty jiné než duchovní nejsou přímým dílem posláni Kristova a jeho učedníků. Nejsou však zbaveni povinnosti zasáhnout do pěstování lidství pomocí křesťanství.

Křesťanství je v této věci velmi aktuální v době, kdy jiní dělají revoluce, ale nepředělávají vnitřního člověka. Taková vnitřní práce na člověku se musí stát výbojná, ne zbrani, nýbrž láskou. Láska je nejučinnější síla v lidském životě, ovšem láska pravdivá, vedena pravdou a zvláštním rysem v křesťanství « prudentií » – rozumnou prozíravostí v jednání.

Vnitřní člověk a jeho dokonalejší výstavba je složitá a nesnadná bez zásahu náboženství. Nestačí přitom uvádět jakýsi vztah člověka k transcendentu, jak to činí např. anglický biskup Robinson, že setkání s Bohem není privilegium některých, nýbrž všeho lidstva a značí překračování člověka sebou samým (Rob. Dieu sans Dieu) a děje se ustavičně, kdykoliv člověk formuje nové dílo. Jinak definováno: Transcendence není nic jiného než zkušenost, již člověk nabývá vědomí, že se sám stává bohem, kterážto definice je i pro marxisty přijatelná. Je to ovšem nová lež o náboženství a o křesťanství a nezalost jeho podstaty a historičnosti.

Plně pochopení transcendence a všech projevů člověka, které se týkají transcendence, plyne ze spirituality lidského ducha a jeho schopností. Intelekt i vůle jako schopnosti duchovní tihnou k transcendenci, t.j. k absolutní pravdě a vůle k transcendentnímu dobru. Pochází to z ontologického řádu lidské přirozenosti vcholicí v osobnosti. Cesta života u člověka a jeho poslání je dána ve svém základu už v jeho přirozenosti. Přirozenost tihne k tomu, aby dobře a plně uskutečnila vše, co k ní patří. Nevytvoří nic, co je bez smyslu a účelu, co netihne svou povahou k vytvoření dokonalého díla, protože každý počátek tihne k svému dokončení, nezabrání-li vnější příčiny a to na každé rovině svého bytí a své činnosti.

Člověk může vidět tyto skutečnosti svou zkušeností. Tato zákonitost je vyjádřena metafyzicky principem možnosti a uskutečnění. Mezi nimi je nutný a přiměřený vztah.

Člověk za každého systému chce být plný člověk. Zvláště nové systémy mu nabízejí « být sám sebou » a nahradit Boha v sobě. Přírodní dění nezná a nepřipravuje tuto mytickou změnu ani v nejvyšším stupni svého vývoje, hypotéze neodstraňují smrt z lidského života, a v dnešním stadiu rozmachu vedou spíše k frustraci než k naplnění života, nevysvětlují touhy a potřeby lidského ducha ani jejich transcendenci, které vedou člověka k otázkám, na které dnešní omezený stav vědění nedovede odpovědět a proto je považuje za nevhodné. Ony však vycházejí z lidské přirozenosti a z lidské osobnosti. V marxismu a v jiných systémech usilujících o štěstí člověka zůstávají lidské problémy neřešitelné ekonomickým vzestupem. To poznáváme v sobě zkušenostně: prožíváme stálý rozdíl mezi tím, k čemu tihneme a tím, co skutečně prožíváme nebo dosahujeme, mezi ideou života a tím, jak se realizuje. Vcházíme tímto přehledem, přestože neúplným, do tajemství skutečnosti lidského života a do nepravých a neúplných řešení.

J. Homes poznamenává, že dialektický nový řád bytí, z něhož čerpá nová slova a nové výklady i existenciální teologie (bude o tom pojednáno šíře), je v protikladu metafyzickému, klasickému a absolutnímu pojetí substanciálního pojetí věcí a člověka. Dialektický řád vylučuje nejen Stvořitele přírody a Pána dějin, nýbrž i osobnost člověka a jeho lidský úkol. Je porušena odpovědnost, v níž člověk má objektivně danou skutečnost života v její zákonité formě přijmout a naplnit a dosáhnout tak přirozené dokonalosti. Metafyzika uznává přirozenou formu lidského života a světa. Přírodovědec H. Nassenstein uznává, že každodenní vhléd do zákonité struktury a do podivuhodného řádu samé hmoty činí mnohým přírodovědcům a snad i nejlepšími fyzikům neexistenci vyšší tvůrčí bytosti velmi nepravděpodobnou. Jejich přesvědčení se nedá lépe formulovat, než jak to učinil Albert Einstein, o jehož vědeckém formátu

nemůže nikdo pochybovat. Vyjádřil se častěji o této věci, ale především v dopise Maurici Solovinovi z roku 1952, kde píše: « Přicházím k zajímavému bodu vašeho dopisu. Podivujete se, že já pochopitelnost světa, pokud jsme oprávněni o ní mluvit, považuji za zázrak a věčně tajemství. Nyní bychom měli přece očekávat a priori chaotický svět, myšlením nedosažitelný. Měli bychom očekávat, že je jenom potud zákonitý, pokud my zasahujeme uspořádáním. Byl by to abecední řád sloveří. Zatímco způsob řádu, který např. stanovila Newtonova gravitační teorie, je naprosto jiného druhu. I když axiomy teorie dosadí člověk, přece výsledek takového počátku předpokládá vysoký stupeň řádu objektivního světa, který by neměl mít a priori žádné oprávnění. V tom je ten zázrak, který se vývojem našich znalostí stále více upevňuje. V tom je slabý bod pozitivistů a atheistů, kteří se cítí šťastní vědomím, že odstranili Boha ze světa a zbavili jej zázraku... »⁴

Metafyzický vhléd do světa a lidského života stanoví tento zázrak a řád jako filosoficky zjititelný.

Transcendence bytí, intelektu a teď i vůle, není pochyby, jde z přirozené povahy věcí a skutečnosti. Moc člověka nesahá na to, aby tvořil bytí, nýbrž aby je poznával a své lidské bytí uskutečňoval lidskými schopnostmi intelektu a vůle. Jímí je dán člověku transcendentní vztah k jsoucnu, intelektu k pravdě a vůle k dobru.

Z metafyzického poznání vidíme, že člověk není a nevychází z neurčitých existenciálně dějinných předpokladů, nýbrž z absolutního základu lidské substanciality. I když individuálnost člověka spočívá v přirozené zákonitosti, přece však člověk svou duchovní strukturou a schopnostmi rozumu a vůle zasahuje tvůrčím způsobem do dění života a je schopen sám svou osobností zasáhnout do dějinnosti a svými velkými myšlenkami a velkým zásahem tvůrčí vůle vytvářející dobro ve velkých rozměrech měnit k lepšímu jak život vlastní, tak život společnosti. Tvůrčí zápas může být jen v řádu dobra a pravdy, opak toho jsou omyly někdy velmi hluboké a zmatky, které se zapisují do dlouhotrvajícího období a rozrušují je.

Bibliografie :

- ¹ P. L. Berger, *Die moderne Gesellschaft und die Wiederentdeckung der Transzendenz*, Frankfurt n. M. 1970, str. 79
- ² Jakob Hommes, *Krise der Freiheit*, Regensburg 1958
- ³ Časopis *Psychologie*, 1970-1977, Belgique Academie du livre
- ⁴ Citace z knihy *Christentum und Marxismus*, str. 140-141

Pište nám na :

NOVÉ OBZORY

Časopis pro českou národní a duchovní obnovu

Postfach 23
CH - 9016 ST. GALLEN

SLOVA A ZÁMLKY O CÍRKVI V ČESKOSLOVENSKU

*Interview s kardinálem Františkem Tomáškem **

Koncem února mě zadrželi na hranicích Rakouska s Československem. Měl jsem vstupní vízum, avšak policisté mě zadrželi několik hodin, vyslychali mě, prohledávali a zabavili mi některé materiály. V Praze mě očekával kardinál Tomášek, s nímž jsem si domluvil rozhovor. Telefonoval jsem mu pak z Rakouska a ujistil mě, že se setkáme v březnu v Římě a že mi poskytne interview po tolika letech mlčení.

« Hodně jsem vytrpěl »

Kardinál Tomášek je skutečně sympatický člověk. Nepoznali byste na něm, že má už přes osmdesát let. Mluví víc očima, stále živýma, než slovy, která – zdá se – procházejí labyrinty úvah. Když se zotavil z nemoci, velmi si přál, aby zůstal zcela ve skrytu pastýřem Prahy, města, které miluje více než které jiné.

– Pane kardinále, pocházíte z bohaté rodiny ?

« Ne... Můj otec byl selským synkem, stal se učitelem a ředitelem obecné školy ve Studénce. »

– A matka ?

« Také pocházela ze zemědělské rodiny. Ve třiceti dvou letech ovdověla a přestěhovala se do Olomouce, aby mohla dát vystudovat svých šest dětí. »

Příběh pokračuje. Pan kardinál rychle probírá hlavní události, od gymnasiálního studia a vojenské služby až po vstup do semináře a vysvěcení na kněze 5. července 1922. – Věnoval jste se vzdělání, výchově ?

« Byl jsem profesorem náboženství a v roce 1934 jsem byl jmenován asistentem pro obor pedagogie a katechetiky na olomoucké teologické fakultě Cyrila a Metoděje. Habilitoval jsem se v teologii a přednášel jsem až do nacistické okupace v roce 1939, kdy byly uzavřeny československé university. Vyučoval jsem však dále na arcibiskupském semináři v Olomouci. Po osvobození v roce 1945 jsem se vrátil na universitu jako docent a dekretem presidenta republiky jsem byl jmenován mimořádným profesorem pedagogie a katechetiky. Zůstal jsem tam až do roku 1950, kdy byla fakulta uzavřena. »

* Úplný text interview, uveřejněného italským časopisem *Il Regno Attualità* 15. 4. 1980

– Byl jste překvapen, když jste byl jmenován biskupem v těch těžkých letech ?

« Jistě. Byl jsem jmenován olomouckým světícím biskupem 12. října a již za dva dny jsem přijal biskupské svěcení. »

– Mohl jste svobodně vykonávat své biskupské poslání ?

« To nemohu říci. 1. ledna 1951 jsem byl vyslán jako farář-administrátor do Bohušova v okrese Krnov. Až do svého zatčení. »

– Kdy ?

« Byl jsem zatčen 23. července 1951 a internován v pracovním táboře v Želivě v okrese Havlíčkův Brod. »

– A tam jste zůstal...

« Zůstal jsem tam až do 28. května 1954. »

Pokouším se, abych se něco dozvěděl o nucených pracích, o životě vězňů, o internaci jiných kněží. Jeho tvář se zachmuří. Nikdy se mi nepodařilo, abych se toho moc dozvěděl o tomto období. Jednoho večera mě doprovázel v Praze od Hradčan až ke Karlovu mostu. Byl nádherný večer. Díval se na město a řekl mi: « Hodně jsem vytrpěl. » S námahou potlačil pohnutí. Pak se ke mně obrátil s úsměvem a řekl mi, že jeho země je krásná, že její lidé mají dobré srdce a že do Prahy zase přijde jaro.

– A pak ?

« Jsme u 1. července 1954. Ty události jsou už bližší. Ach... byl jsem administrátorem farnosti Moravská Hružová v okrese Olomouc. »

– Velmi dobře si pamatujete ta data...

« Jsou to etapy mého života. Ale ještě jsem neskončil. 18. února 1965 mě jmenoval Pavel VI. apoštolským administrátorem v Praze. »

– To byly roky uvolňování vztahů mezi Vatikánem a vládou, roky východní politiky papeže Montiniho a Casaroliho...

« A roky tolika slibů a nadějí. Zúčastnil jsem se všech zasedání vatikánského koncilu a pronesl jsem pět příspěvků. »

– Jednoho dne ještě před rokem 1977 jsem se Vás v Praze zeptal, zda jste Vy kardinálem « in pectore » jmenovaný Pavlem VI. Usmál jste se. A pak 27. června 1977 jste se stal kardinálem.

« Rok 1977 si dobře pamatuji. Stal jsem se kardinálem a – což je důležitější – byl jsem jmenován pražským arcibiskupem. »

– Bylo to vítězství vatikánské diplomacie ?

« Myslím, že ano. »

« Pacem in terris » není mírem v Církvi

– Jedním z nejpalčivějších problémů ve vztazích mezi státem a Církví v Československu je situace hierarchie.

« Myslím, že je to nejpalčivější a nejobtížnější problém. Je u nás třináct diecézí, avšak jen tři mají svého sídelního biskupa. Česká socialistická republika má pouze jednoho sídelního biskupa, arcibiskupa Tomáška v Praze, a jednoho biskupa – apoštolského administrátora v Olomouci, Josefa Vranu. Tři česká biskupství, Litoměřice, Hradec Králové a České Budějovice, a na Moravě Brno, jsou spravovány kapitulními vikáři.

Ve slovenské socialistické republice jsou dva sídelní biskupové, Mgr. Jozef Feranec v Banské Bystrici a Jan Pasztor v Nitře. Arcibiskupství v Nitře, zřízené v roce 1978, je až dodnes bez arcibiskupa. Biskup Július Gabriš je pouze apoštolským administrátorem. Další čtyři slovenská biskupství v Rožnavě, Spiši, Košicích a Prešově jsou spravovány kapitulními vikáři. »

– Jmenování biskupů je tvrdým oříškem pro vatikánskou východní politiku...

« Jednou za čas se setkají zástupci vlády a Vatikánu a debatují, avšak výsledky by byly prozatím skromné. K ničemu nevedlo ani poslední setkání v polovině ledna. »

– Proč ?

« Protože obě strany navrhuji své kandidáty. »

– Vláda by je chtěla mít z řad prokomunistického sdružení « Pacem in terris » ?

« Přesně tak. »

– Ještě se k tomu vrátíme. Jiným naléhavým problémem jsou semináře a « numerus clausus », omezení počtu seminaristů.

« U nás neexistují církevní střední školy pro přípravu budoucích duchovních. Dva kněžské semináře jsou v Litoměřicích a v Bratislavě a ty nedostačují. Seminaristů je asi sto a vláda nedovoluje vstup dalším mladým mužům. »

– A jsou další zájemci ?

« Mnoho dalších, zvláště na Moravě. Pak je zde problém s profesory ; ti musí mít souhlas ministerstva školství. »

– A řeholní řády ?

« Byly zrušeny a nejsou státem legálně uznávány. Řeholnice pracují ve starobincích, řeholníci dostávají dovolení, aby pracovali ve farnostech. Také tato otázka je předmětem jednání. »

– Kolik kněží a řeholníků je ve vězení ?

« Nyní je jich tam jen několik. Chtěl bych říci jednu věc. Žádali jsme vládu o souhlas, abychom mohli zavést stále jáhny. Dosud jsme nedostali žádnou odpověď. A máme lidi, svobodné i ženaté, kteří by se chtěli stát jáhny. »

– Lidé v zahraničí se táží, co ve skutečnosti je sdružení « Pacem in terris », jakým programem se řídí, kdo se na něm podílí...

« Je to sdružení, myslím, že vzniklo v roce 1971 – pokud se nemýlím, které závisí naprosto, zdůrazňuji naprosto, na státu. Svůj program staví na bratrství a spolupráci, ale ve skutečnosti nedělá nic, co by prospívalo Církvi. Závisí na režimu, prakticky nevede žádný rozhovor s biskupy. My je však zatím nemůžeme a nesmíme diskriminovat. Jsou stále kněžími, našimi bratry, a ne všichni mají zlou vůli. Pokud jde o počet, myslím, že nedosahuje třetiny všeho kněžstva. »

– Dá se říci, že tvoří jakýsi druh « vlastenecké církve » jako v Číně ? Lze je nazvat schismatiky ?

« To určitě ne... Naprosto ne. Vyslovují souhlas s programem strany, ale většina souhlasí pouze formálně, aby měli větší volnost při výkonu svých kněžských úkolů. »

– Nedávno uspořádali setkání. Zúčastnili se i biskupové, z nichž někteří otevřeně zastávají cíle sdružení. A Vy ?

« Já jsem se nezúčastnil. Nikdy jsem se nezúčastnil jejich setkání. Naprosto odmítám toto sdružení, protože nemá schválení Vatikánu, a mohu vám též říci, že sdružení působí Svatému Otci velké starosti. Nedávno jsem s ním o tom hovořil. Víím, že se

vládě má neústupnost nelíbí, ale zastávám názor, že tato záležitost je třeba dobře vyjasnit. Jisté se nemusí nic dramatizovat, protože – opakuji – mnozí se tam přidávají, aby byli volnější. »

– Je pravda, co se povídá, že kněžím jsou odpírány fidičské průkazy ? A o pokutách za překročení rychlosti, aby se tak byrokraticky zpožďoval jejich příjezd do farností, kde konají bohoslužby ?

« To nevím. Víím, že se dělá všechno, aby se jim znesnadňoval život. »

« Víra u nás není věc dědičná »

– Pane kardinále, existuje « podzemní Církev », « Církev v katakombách » ? To znamená, že jsou řádně vysvěceni a konsakrováni kněží a biskupové, kteří působí inkognito ?

(Kardinál mlčí.)

– Někteří ukvapeně říkají : Proč se Církev v Československu nepostaví režimu na odpor jako Církev polská ?

« Naše situace je zcela odlišná. Polsko je katolické, v Československu je pokřtěno šedesát procent a věřící jsou v menšině. V Polsku jsou biskupové v plném počtu, v Československu ne. Nelze tedy srovnávat. »

– Někteří Vás obviňují z ústupnosti a strachu. Nikdy jste nezaujal postoj ani ve prospěch Charty 77 ani Výboru na ochranu nespravedlivě stíhaných. Exulanti to napsali dokonce i papežovi.

« Jsem člověk dialogu, pracuji trpělivě a úsilovně a krok za krokem se jde kupředu. Jsem přesvědčen, že kde je Kristův kříž, tam je i světlo, síla a vítězství. Veřejné bojové akce nemají smyslu a nikam nevedou. Věřím v trpělivou práci. »

– Věříte ve vatikánskou diplomacii ?

(Po okamžiku mlčení :) « Jistě. Budu mít rozhovor s Casarolim, mluvil jsem se Silvestrinim, jsem ve styku s Poggim, ale víc věřím v obrození lidu. Snažíme se žít a jednat jako první křesťané. Tak se víra prohloubí, zvláště ve městě. Velmi důležitá je pro nás odezva mládeže. »

– Je jako ta západní, podle kapitalistického vzoru ?

« U nás nejsou znát všechny ty potíže, které postihují jiné země. Evangelium, pro nás je svého uskuřečňování, nachází u mnoha mladých lidí připravenou půdu. Vtěluje se. Vede k životu ve věrnosti Bohu a Církvi. Vám asi bude znít divně heslo : Kristus nebo smrt. »

– Konají se tajná shromáždění k modlitbám, k biblickému rozjímání a ke zkoumání sociální a politické situace ?

(Kardinál mlčí.)

– Chystá se nový rok 1968 s účastí všech ?

« Nemohu odpovědět. »

– Říkáte, že kritika politického systému není záležitostí Církve. Co to znamená ?

« Myslím, že příklady pravého křesťanského života jsou a budou nejlepším svědectvím v socialistické společnosti. »

– Mnoho exulantů a mnoho « neústupných » o tom smýšlí jinak...

- « Opravdový křesťan svou dobrotou, mravním smyslem a aktivní účastí pomáhá jakékoliv společnosti. »
- Jaký je prezident Husák ?
- « Nevídám se s ním, ale nemyslím, že by byl nesmiřitelný. Nemůže dělat, jak a co by chtěl. Je vázán na ostatní členy ústředního výboru. »
- Co byste od něj chtěl ?
- « Mluvil jsem s ním. Bydlíme na dva kroky. Je přece pořád mým prezidentem... Mám několik věcí, o něž bych ho chtěl požádat. »
- Sdělit jste mu někdy své přání ?
- « Ano. »
- A co odpověděl ?
- « Až dosud nic. »
- Myslíte, že se v zahraničí zná pravá a skutečná situace Církve v Československu ? Nedomníváte se, že se jí může využívat k jiným účelům ? Například na politické kampaně proti komunismu... »
- « O naší skutečnosti může mít správný názor ten, kdo žije v Československu a nese tíži každodenního života. Příliš snadno pomlouvají ti, kteří utekli před těžkou odpovědností. Svým mluvením nám vůbec nepomohou. »
- Myslíte tím exulanty z řad věřících i politiků ?
- « Přesně tak. »
- A pomlouvačné dopisy ?
- « Také. »
- A politickou činnost některých uprchlíků, kteří pak byli zvoleni třeba do Evropského parlamentu ? Jmenuji Pelikána... »
- (Zámka.) « Ne všechno v socialismu je k zavržení. Přinesl věci dobré a zdravé. Určitě by však Církev měla mít větší svobodu a neměla by se podezírat. »
- A kdyby socialismus nehlásal materialistický ateismus ?
- « Církev vyzkoušela ve svých dlouhých dějinách jiné režimy a jiné podmínky. Proč by nemohla žít i v socialistické společnosti ? »
- Církev v Československu byla před příchodem komunistů bohatá ?
- « Byla... Nyní je opravdu chudá, nemá ani prostředky, ani světskou moc. Oproštěna od tolika věcí, může věrně zachovávat slovo našeho Pána a sloužit tak dnešnímu člověku. Mohla by být vzorem i jiným církvím. »
- A až jednou opět nabude plné náboženské svobody ?
- « Zůstane chudá, proto i schopnější sloužit všem bez rozdílu, aniž by hledala bohatství a moc, kterou se honosila v minulosti. »
- Jakým dojmem na Vás působí bohaté církve v Německu, v Americe... »
- « Bohatým a mocným církvím ukazujeme, jak se dá být věrným Bohu v chudobě. Víra u nás není věc dědičná, tradice. Je osobní volbou, životní jistotou a dává smysl existenci. Zeptáte-li se Poláka, proč věří, odpoví : protože jsem Polák. Zeptáte-li se Čechoslováka, proč věří, odpoví : Vím, proč věřím. »
- Co tíží Československo ?
- « Přítomnost Moskvy. Všechno je potlačeno a lidé jsou rozhněvaní. Jak chcete, aby se vedlo dobře v zemi, kterou hlídá Rudá armáda ? »
- Vyhovoval by humanitární socialismus ?

- « Ten, který respektuje člověka jako osobu, ano. »
- Dozvěděli jste se něco o zahraničních demonstracích proti pražskému procesu ?
- « Ne mnoho. Hodně se potají poslouchá vatikánské vysílání. »
- Jak se hledí na Svatého Otce ?
- « Hodně jej napadá strana a ideologický časopis *Tribuna*. Moc se jim nelíbí jeho linie, která se podle nich snaží rozšířit prostor pro činnost Církve jako společenské a politické instituce. Je obviňován z protisocialistické propagandy. »
- A věříci ?
- « Chtějí být věrní Petru, ať je Ital nebo Polák nebo jiné národnosti. Zůstává pro nás základním článkem. »
- Myslíte, že je nemožné, aby papež jel do Československa ?
- « Domnívám se, že v tomto okamžiku je tomu tak, jak říkáte. »
- Budou pokračovat jednání mezi vládou a Vatikánem ?
- « Ano. Má se dospět k dohodám o vyučování náboženství, o jmenování biskupů, o numeru clausu v seminářích, o tisku a možná o řeholních řádech a stálých jáhnech. »
- V minulých letech jste byl přijat Svatým Otcem. Jaký dojem na Vás udělal ?
- « Naše situace mu činí velké starosti. »
- Žádal jste ho, abyste mohl zůstat i přes svých osmdesát let ?
- (S úsměvem :) « Zatím zůstanu. »
- Co vám stále dávalo oporu ?
- « Moje síla je Kristus. Církev je jeho a On dokáže najít vhodné cesty, jak ji vést po tom, kdy ji nechal nějaký čas trpět. I moje osobní utrpení má tedy smysl. »
- Kardinál Tomášek vypadá unaveně. Spěchá, aby se vrátil do vlasti. Neřekne ani slovo nenávisli vůči straně a vládě. Možná, že už neuvidí jaro.
- « Doufejme, že Vám policie nebude dělat výtky », říká mi s úsměvem.
- A Vám nezpůsobí tento interview potíže ?
- « Nemyslím. Mám rád svou vlast a chci, aby byla svobodná. »
- Příští schůzku máme v Praze. Nestane-li se něco neočekávaného.

NEZBYTNOST NÁBOŽENSTVÍ PŘI VÝCHOVĚ DÍTĚTE

Jeden z hlavních teologických rozporů v době Reformace se týkal otázky lidské přirozenosti. Katolíci důsledně tvrdili, že člověk je v podstatě dobrý, pouze nakloněný ke zlému. Luther v dobách, kdy ještě žil převážně ve společnosti sých duchovních a intelektuálních kolegů, tomuto stanovisku neodporoval. Avšak po pozdějších zkušenostech, zejména když opět přišel mezi lid ven a pozoroval jeho jednání v různých situacích, změnil svůj názor. Dospěl k závěru, že ačkoliv člověk v Ráji byl stvořen dobrý, prvotní hřích ho navěky dědičně zkorumpoval natolik, že všechny aspekty přirozenosti všech následujících generací (rozum, vůle atd.) jsou veskrze a nenapravitelně zkažené a neschopné produkovat samy od sebe nic dobrého. Lidé jsou tedy v podstatě zlá zvířata, jež jedině strohá autorita politická může stmelit v lidskou společnost a která pouze z přímého rozhodnutí Božího, bez jakékoliv vlastní zásluhy, mohou občas udělat i něco dobrého¹.

Kalvín a řada dalších reformátorů menšího významu zastávali v podstatě tentýž názor². Avšak u Komenského nebylo pojetí lidské přirozenosti tak absolutní a tvořilo jakýsi most či mezistupeň mezi stanoviskem katolickým a protestantským³. Podle něho, poněvadž člověk byl v podstatě dobrý před svým prvním hříchem, nemohl ani pádem prarodičů tuto podstatu změnit. Onen pád u něho pouze způsobil úraz, který ho dědičně oslepil vůči dobru, takže sám o sobě už není schopen najít správnou cestu. Avšak každý, koho navštíví Duch Boží a kdo je ochoten podrobit se jím předepsané kúře, může být z oné slepoty vyléčen, tj. může opět najít správnou cestu, ač některé dědičné následky onoho prvotního úrazu zůstanou (zejména určitá slabost vůči určitým pokušením)⁴.

Který z těchto názorů na lidskou přirozenost je opodstatněnější či ověřitelnější – a jaký mají vztah k výchově dítěte a jeho integraci do společnosti?

Nemám rozhodně v úmyslu míchat se do řemesla teologům a vynášet rozsudky ve sporech v oboru, v němž oni jsou nepochybně mnohem sečtější. Chci pouze v intencích ekumenického Vatikánského koncilu, aby teologie brala v úvahu i poznatky společenských věd⁵, předložit několik historických a sociologických faktů, o nichž se domnívám, že stojí za pozornost při posuzování zmíněné otázky, a které se vztahují i k socializační funkci náboženské výchovy.

Všichni jistě víme o nacistických zvěrstvech, buďto z vlastní zkušenosti nebo z četných spisů, dokumentárních filmů atp. Víme také zajisté o zvěrstvech komunistických, ať už z osobních zážitků, z různých oficiálních dokladů anebo alespoň ze Solženicynových knih. Nepochybně jsme také aspoň četli o bestialitách páchaných v Kongu či v Zairu, v Angole, v Kambodži, v Rhodesii-Zimbabwe atd. O periodických genocidích v Rwandě, Sudanu a jinde. O nelidském chování mnoha Siamců a Malajců vůči ubožákům, přehajícím před nelidskostí ve Vietnamu. O Indech se někteří domnívají, že jsou národem převážně mírumilovným nebo přinejmenším pasivním. Na podkladě vlastních zkušeností z jejich země si však troufám říci, že snad nikde není lidí

každodenní krutosti a krveprolití per capita jako právě tam. Turecko posledních let míří stejným směrem, resp. se k němu vrací. Indonézané jsou snad ten nejpřátelštější národ, jaký jsem poznal. Ale když se rozčílí, s rozkoší roztrhají nebo rozkrájí za živa svého protivníka. A nejen protivníka, nýbrž i celé skupiny lidí, které se jim z nějakého důvodu nelíbí – jako se to stalo během minulých let například čínským a moluckým menšinám, známým i domnělým členům komunistické strany atp. Všichni víme o nelidských teroristických akcích palestinských Arabů vůči Židům a často i ne-Židům, jež jsou však pouze replikou toho, co palestínští Židé v organizacích jako Irgun Zwei Leumi nebo Stern Gang prováděli před rokem 1948 zejména Angličanům. S podobnými teroristickými akcemi i vůči nevinným lidem se však setkáváme také v Jižní a Střední Americe, ba občas i v Itálii, Německu, Británii a jiných evropských zemích. Plato, Aristoteles nebo Luther jistě nebyli rozenými fašisty a přece považovali demokracii za jeden z nejhorších možných politických systémů. Luther dokonce zahájil svou veřejnou činnost jako vyložený náboženský i politický liberál – a skončil jako zastánce politické i náboženské diktatury, spojené v rukou absolutistického panovníka. Všichni tři totiž zažili, že jakmile se lidem dostalo svobody, začali se převážně chovat jako z klece vypuštěné šelmy. Konečně i v ranných českých dějinách bývalo i vyvražďování celých rodů oblíbeným sportem.

Jaký závěr můžeme z těchto (a nespočetných dalších podobných) příkladů vyvodit? Konstatování, že až na dosti řídké výjimky mimořádných jedinců – a Aristoteles, Budha nebo Konfucius, lidé, kteří nebyli ovlivněni křesťanskými doktrínami anebo se z jejich vlivu vymanili, jednají převážně podle svých přirozených animálních sklónů, tendencí, impulzů, emocí, pudů a vášní. A činíce tak, chovají se zpravidla způsobem, který my, odchovanci západní křesťanské civilizace, označujeme jako nelidskost, zvířecost, bestialitu.

Každé náboženství, tedy i nekřesťanské, se ovšem snaží tyto spontánní projevy lidské přirozenosti nějak omezit a zregulovat aspoň při vzájemném styku lojálních příslušníků dané společnosti. Neboť bez jejich jakékoliv restrikce by žádná lidská společnost nemohla vůbec existovat a lidé by žili, podle slov Hobbese, jako izolovaní jednotlivci ve stavu džungle. Tak například starozákonní judaismus ponechával Židům volné pole v jednání s ne-Židy, ba v mnoha případech i vyložené přikazoval jejich genocidium anebo alespoň ztotožnění. Avšak vůči příslušníkům vlastního národa, zejména mužským, se Židé byli povinni krotit a nesměli si dovolit to, co si klidně a bez sankcí dovolovali vůči ostatním jako vůči zvířatům. Jestliže povolili uzdu své přirozenosti i ve styku se soukmenovci, čekalo je velmi často oficielní ukamenování či podobný nábožensky přikázaný trest.

O stěžejní funkci náboženství při vytvoření jakékoliv trvalejší lidské společnosti jsem přednášel před časem na Světovém filozofickém kongresu v Dillí v referátu, který byl otištěn v několika publikacích⁶. Jak úpadek vlivu původního náboženství přinesl v historii pravidelně i rozklad společnosti, jež na něm byla založena, ba i zánik celé kultury a civilizace, o tom pojednává mnoho historiků, včetně například Toynbeeho. A o tom, že a proč individuální lidská práva, skutečná a fungující demokracie, jakož i maximálně dosažitelná hospodářská prosperita jsou možné pouze ve společnosti prochnuté ideami náboženství křesťanského anebo jimi aspoň podstatně ovlivněné, pojednával můj referát na předešlém kongresu Komenského⁷. Zbývá tedy otázka, jak zaručit, že tyto ideje se v naší společnosti trvale udrží a že tudíž aspoň v Západní Evropě a v Severní Americe budou lidská práva i nadále respektována, demokracie bude i nadále fungovat a hospodářský rozvoj pokračovat.

Je zřejmé, že podmínkou takovéto kontinuity je předávání zmíněných ideálů z jednoho pokolení na druhé způsobem, který by zajistil, že další generace se od nich

neodkloní. A neúčinnějším takovým způsobem je náboženská výchova dítěte. Každé dítě se ovšem rodí do světa se svou přirozeností ve stavu naturálním, obsahujícím jako v semeni rostliny i všechny zárodečné animální sklony, emoce, pudy, vášně atd. Kdyby tyto nebyly včas omezeny a usměrněny standardními společenskými normami, dítě by se vyvíjelo jako *animal ratione praeditum* – živočich vybavený sice rozumem, ale používající jej pouze k bezhlavému prosazování svých vlastních zájmů jako v Hobesově džungli. To zjistil po mnoha odstrašujících zkušenostech i americký autor Spock, kdysi nadšený následovník Rousseau a jeho knihy *Émile*, považovaný ve Spojených státech po dlouhá léta za největšího odborníka v otázce dětské výchovy.

Některí optimističtí racionalisté však dosud tvrdí, že k tomu, aby se z původního surového lidského živočicha vyvinul civilizovaný člověk západního typu, není třeba žádné náboženské výchovy, nýbrž prostě nabytí dostatečných vědomostí pragmatickým sociálním vzděláním, zdůrazňujícím společenskou prospěšnost etických norem naší kultury. Uskutečňování ideálů humanitních, fungující demokracii a hospodářskou prosperitu v západní civilizaci připisují tito sekulární racionalisté jednoduše skutečnosti, že vzdělání dosáhlo z celého světa právě v naší oblasti největšího rozšíření a nejvyšší úrovně. Předpokládají, že bude-li stejné vzdělání umožněno všem národům na zeměkouli, dosáhnou i ony stejné humanitní, politické a hospodářské úrovně, jakou máme dnes na Západě, i bez jakékoliv výchovy křesťanské či vůbec náboženské. Naproti tomu namítal už Theodore Roosevelt, že dostane-li se divochovi pragmatického sekulárního vzdělání, stane se pouze vzdělaným divochem, který bude nabytých vědomostí používat jenom k úspěšnějšímu uplatňování svých divošských sklónů, pudů a vášní.

Na čí straně je pravda? Nemusíme se ani jezdit ptát do Paraguaye dr. J. Mengelého, kdysi výzkumníka v Osvětimi, kolik jeho vysoce (i humanisticky) vzdělaných kolegů provádělo nelidské výzkumy na lidských obětech nejen v koncentračních táborech, nýbrž i na různých jiných ústavech a klinikách. Zda samotný rozum s vědomostmi, nabytými vzděláním, dokáže překonat fyzicky nebo psychicky založené rušivé tendence v lidském jednání, o tom se můžeme přesvědčit sami :

Každý z nás si je už jistě vědom toho, že kouření škodí zdraví a značně zvyšuje nebezpečí rakoviny. Pochybují, že by někdo považoval smrt na rakovinu za nejkýženější způsob odchodu na věčnost. A přece mezi sebou jistě najdeme řadu velmi rozumných a velmi vzdělaných jedinců, kteří dosud holdují tabáku. Existuje ovšem i mnoho bývalých kuřáků, kteří dozvěděvše se, že jim hrozí rakovina, se ve vlastním zájmu (spíše než z ohledu na stupeň čistoty vzduchu, který musí vdechovat ostatní) dobrovolně a natrvalo kouření vzdali. Jenže při přizpůsobování člověka standardním normám okolní společnosti nám nikdy nestačí pouze mnoho. K tomu, aby harmonická lidská společnost mohla vůbec existovat, je nezbytné nutno, aby pokud možno všichni, ale v krajním případě alespoň drtivá většina jejích příslušníků přijala ony normy, takže jejich vymáhání oficiální donucovací mocí se může omezit na vyjímečné případy asociálních jedinců.

Možno si představit, jaké by to bylo, kdyby nám byla od útlého dětství maminka říkála nejenom, že kouřit se nemá, protože to není zdravé, nýbrž že je to i smrtelný hřích, za nějž se chodí do pekla. A že bychom viděli, jak ti, co přece kouří, jsou vystaveni odporu a pohrdání převážné většiny svých vrstevníků, kteří by ve hříšnost kouření opravdu věřili. Je možné, že bychom si byli přece někdy ve skrytu zapálili, abychom alespoň poznali, jak to chutná – ale velmi pochybují, že by se z mnoha z nás byli stali pravidelní a veřejní silní kuřáci.

Podobně je tomu i s asociálními sklony lidské společnosti. U převážné většiny lidí je samotný rozum, ani s později nabytým pragmatickým vzděláním, nedokáže překonat.

Zejména je-li vzdělání nabyto až poté, kdy se projevy oněch sklonů v chování mladého člověka už ustálily ve zvyk. Proto je velmi důležité, aby etické normy, jež se snaží takové sklony omezit, překonat nebo aspoň usměrnit, byly už od počátečního formativního stádia dítěte podloženy doktrínami náboženskými; včetně sankcí, jež tradiční věrouka spojuje s hříchem a včetně účinných rodičovských a školních trestů. (To říkám co by zkušený otec šesti dětí.)

I tak bude ještě mít téměř každé dítě aspoň v první fázi výchovy určité potíže s přemáháním svých přirozených tendencí. Avšak při důsledném, intenzivním a systematickém vštěpování etických norem⁸, bude to přemáhání stále úspěšnější, až se vyvine ve zvyk a posléze se stane automatickým, podvědomě spontánním. Tato zpovědomělá internalizace etických společenských norem pak obvykle přetrvá i eventualitu, že se dotyčný v pozdějším věku odkloní od teologické náplně náboženství, v němž byl vychován, a bude se považovat třeba i za ateistu.

Je ovšem nutno mít na vědomí, že absolutní kauzalita a bezvýjimečné zákony příčin a důsledků mohou existovat pouze ve vědách přírodních. Kdežto ve vědách společenských, jež se zabývají člověkem jako disponentem svobodné vůle s osobitou genovou kombinací, osobitým povahovým zaměřením, osobitými pocity, zážitky a podobně, můžeme mluvit pouze o korelaci. Avšak korelace mezi důkladnou náboženskou výchovou a úspěšnou regulací přirozených asociálních tendencí je tak vysoká a už dávno všeobecně poznaná (takže např. i nevěřící rodiče začasťe posílají své potomky do hodin náboženství), že správnou náboženskou výchovu lze označit za daleko neúčinnější, neúspěšnější a relativně nejspolehlivější metodu integrace dítěte do společnosti. Jsou ovšem i případy a situace, kdy i zinternalizované společenské normy jsou přechodně anebo natrvalo zneutralizovány a překonány tenezancí přirozených živočišných sklonů. Přechodně se to stává při mimořádném vzrušení či emocionelním vypětí. Sem patří např. zločiny, spáchané i jinak velmi řádnými a mravnými občany ze žárlivosti. Nebo nekřesťanské krutosti, jakých se dopouštěli husitští Boží bojovníci (anebo i jinak křesťanští a upřímně humanističtí Češi po květnu 1945 na Němcích). Když však zmíněné napětí opadne, dotyčný se obvykle za výbuch své přirozenosti stydí a jeho dřívější zinternalizované normy se v jeho chování znovu prosadí.

Trvalé oslabení anebo i úplné zmizení etických společenských norem a zábrán bývá hromadným zjevem v případech, kdy výlučnost autority náboženství, z jehož doktrín byly odvozeny, je zpochybněna (zejména u lidí, kteří jsou si původu oněch norem vědomi). Proto vidíme například od 2. vatikánského sněmu nejrychlejší rozklad morálních zásad a nejsnadnější podlehnutí destruktivnímu, často i vražednému radikalismu mezi lidmi pokřtěnými v katolické víře⁹. Podobný, byť i povolovější vývoj zažila křesťanská Evropa od konce XIII. století do poloviny XVI. století. Právě jeho důsledky přivedly Machiavelliho stejně jako o něco později Luthera a Kalvína k názoru, že přirozenost všech lidí, včetně křesťanů, je veskrze špatná – a že lidé bez tuhé vnější autority jsou pouhé bestie.

Podobně jako v našem věku vzniklo totiž už na sklonku XIII. století v západním křesťanstvu tak zvané Koncilové hnutí, reprezentované zejména Marsigliem s Padovy a Michaelem z Ceseny, jež žádalo demokratizaci a liberalizaci Církve. Jeho stoupenci tvrdili mimo jiné, že křesťané už dospěli, křesťanství už v nich bylo všeobecně zinternalizováno a tudíž už není zapotřebí papežské doktrinální a administrativní autority. Všichni křesťané si mají být v Církvi rovni, kněží mají být pouze jakýmisi předsedajícími bratřími při shromáždění lidu Božího, a pokud by se snad ještě v budoucnosti vyskytla nutnost nějakého pro celou církev závazného rozhodnutí, nemá je činit papež s kurií, nýbrž koncil složený z delegátů demokraticky zvolených věřícími.

Každý křesťan nebo aspoň skupina křesťanů má právo zvolit si vlastní způsob bohoslužby a vlastní cestu ke spasení, byť i ovšem v souladu se základními společnými křesťanskými principy.

Rostoucí popularita tohoto hnutí zničila monolitnost západní Církve a na ní postavené společnosti. Lidé si začali vymýšlet « vlastní cesty k Bohu » podle toho, jak se jim to zrovna situačně líbilo a hodilo. V Církvi vznikaly rozpory a zanedlouho i zlořády, kterým papež, jehož autorita byla podlomena, už nebyl s to zabránit. V různých zemích se církevně autonomní křesťanské koncily staly pouhými služkami mocensko-politických zájmů panovníků, kteří právě za tímto účelem Koncilové hnutí podporovali (např. Ludwig Bayer). Pod politickým vlivem byli voleni papežové a protipapežové, jejichž instrukce si ovšem navzájem odporovaly a kterým stejně čím dále tím méně křesťanů věnovalo pozornost. Různí teologové na různých nominálně katolických univerzitách hlásali odlišné doktriny, takže ani upřímní kněží a laici už nevěděli s jistotou komu a v co věřit a co považovat za závazné. Byli tudíž odkázáni na vlastní úsudek, ovlivňovaný pak nevyhnutelně stále více sklony jejich přirozenosti. To vedlo k progresivnímu společenskému rozkladu, k vzrůstu zločinnosti, k množícím se krvavým konfliktům atd.

Machiavelli byl první, kdo proto dospěl už v XV. století k úsudku (nikoliv teologickému, nýbrž empirickému), že lidská přirozenost je špatná a lidé jsou bestie; a vyvodil z toho, ač zřejmě nerad, své amorálně pragmatické doktriny. Obvinil také církev, že nese zodpovědnost a vinu za všechny ten zbytečný chaos a rozklad předešlých dvou století. Tvrdil totiž docela logicky, že kdyby byl papež, dokud k tomu měl ještě moc a autoritu, rázně zlikvidoval těch několik prvních hlasatelů demokratizace a liberalizace v Církvi hned na samém počátku Koncilového hnutí, byl by zachoval harmonickou a spořádanou křesťanskou společnost a uchránil Evropu od mnoha následujících hrůz a krveprolití.

Další léta, zejména průběh tzv. náboženských válek a seelských povstání, přesvědčila i Luthera a většinu ostatních, často zprvu idealisticky liberálních reformátorů, že Machiavelli měl pravdu aspoň pokud jde o lidskou přirozenost. Neboť i ti pokřtěnci, o nichž se Luther zpočátku domníval, že jdou bojovat za pravdu Boží, za svobodu, za sociální spravedlnost a podobné ušlechtilé ideály, se začali dopouštět takových zvrstev, že zřejmě ani křesť z nich neudělal opravdové lidi. A političtí vládcí, kteří napřed Koncilové hnutí z krátkozrace oportunistických důvodů podporovali, poznali, že si ve skutečnosti sami podřezali větev, na níž seděli, poněvadž rozloženou společnost už nebyli schopni ani mocensky udržet pod kontrolou.

Za této situace byl pak sněm katolů v Tridentu v polovině XVI. století ochoten zrestaurovat opět autoritu papežskou a zregulovat a zestandardizovat církevní řád dokonce ještě daleko přísněji, nežli tomu bylo před vznikem Koncilového hnutí. V téže době se i existující reformované církve vnitřně odliberalizovaly a zesystematizovaly, přijavše standardizující autority v absolutistických panovnících protestantských; takže se do Evropy pomalu (velmi pomalu a za velmi vysokou cenu) začal opět vracet společenský pořádek aspoň uvnitř jednotlivých států, ač mezinárodní a místy i občanské války ještě občas propukaly i nadále.

Komenský, i když sám zakusil důsledky jedné takové pozdější dlouhé a kruté války, žil nicméně už za situace relativně zkonsolidovanější, nežli jakou viděli kolem sebe Machiavelli, Luther a Kalvín. Proto i jeho koncept lidské přirozenosti nemusel být už tak bezvýhradně negativní. Všechny tehdejší církve měly v té době už zinstytucializované struktury i doktriny a Komenský mohl s potěšením pozorovat výsledky náboženské výchovy v základním školním systému, který vybudoval jeho předchůdce Jan Blahoslav ve druhé polovině XVI. století.

Když oficiální ideologie v nacistickém Německu hlásala zrušení křesťanských norem a zábran, i mnozí pokřtění jedinci v ní našli autoritativně dogmatické ospravedlnění k poskytnutí obnoveného průchodu svým přirozeným animálním sklonům, prováděli genocidium a dopouštěli se zvířecostí obvyklých jinak už jenom ve světě nekřesťanském. Nicméně nacismus se ukázal být jenom vyjímečnou a poměrně krátkodobou výstředkovou epizodou za mimofádné situace, po níž se svobodná část Německa vrátila ke svým křesťanským tradicím a vybudovala příkladně fungující demokracii. Avšak zejména od počátku šedesátých let tohoto století se prosazují i v některých hlavních křesťanských církvích na Západě stále silnější vlivy, obdobné Koncilovému hnutí před 600 lety, jež společensky představují nebezpečí, ač na povrchu se jejich cíle jeví namnoze jako docela pozitivní a chvályhodné. Proti dřívějšímu Koncilovému hnutí jsou jejich hrozivé důsledky o to nebezpečnější, že v posledních stoletích středověku, i při novopohansky sekulárně-humanistickém vlivu renezance, neexistovala na obzoru kromě periférního islámu žádná aktivně konkurující ideologie. Západní křesťané tedy mohli projít svou krizí aspoň bez vnějšího vlivu (kromě Španělska) a byli schopni svou společnost posléze znovu sami zrestaurovat na tradičních základech. Dnes je však situace jiná a my vidíme v projevech, spisech i akcích různých duchovních a učitelů náboženství zřejmé příměsky ideologií naprosto nekřesťanských, ba i protikřesťanských. Tyto se vyskytují nejen u katolíků, nýbrž i u protestantů sdružených ve Světové radě církví (nikoliv však u katolických tradicionalistů a protestantských fundamentalistů, kteří, ač jejich řady v posledních letech rapidně rostou, nicméně zůstávají a v dohledné době aspoň co do širšího společenského vlivu patrně zůstanou stále ještě menšinou).

Kromě toho protichůdné názory na homosexualitu, potrat, soukromý majetek, podnikatelský zisk a jiné věci, hlásané různými teology a profesory zejména uvnitř katolické a anglikánské-episkopální církve, podryvají u lidí pocit spolehlivé doktrinní autority a věrohodnosti jejich náboženství i v těch bodech, v nichž se jejich učitelé eticko-normativně dosud shodují. Důsledkem toho je ovšem mimo jiné i značné oslabení efektivnosti náboženské výchovy mládeže, jež se statisticky projevuje i neobvykle rapidním poklesem pravidelné kostelní docházky a kněžských povolání během posledních patnácti let. Odsuzování dnešní mládeže se logikou rovná kopání psa za to, že ho jeho pán nenaučil aportovat.

V katolické církvi (na níž i ostatní křesťané byli zvyklí hledět aspoň jako na pevný bod, od něhož mohli spolehlivě měřit bezpečnou vzdálenost) se nový papež Jan Pavel II. zřejmě snaží zastavit další postup tendencí, jež před půl tisíciletím přivedly téměř třístaletý rozklad křesťanské společnosti v Evropě. Jest však otázkou, zda k tomu bude ještě schopen najít dostatek autority a moci, kterou jeho předchůdce Pavel VI. pustil, ať už velkomyslně, lehkomyšlně nebo slabošsky, ze svých rukou. Anebo zda za nějakých dalších 200 let, ne-li už mnohem dříve, nějaký nový Machiavelli nebo Luther dojdou na podkladě vlastních konkrétních zkušeností znovu k závěru, že i křesťané jsou pouze zvířata, jejichž lidská socializace není dosažitelná jinak nežli absolutistickou diktaturou politickou i ideologickou.

Náboženská výchova je nejlepším a nejtrvalejším způsobem socializace dítěte, bez níž, t. j. bez té socializace, žádná lidská společnost nemůže harmonicky přežít a žádná kultura se udržet.

Avšak aby tato výchova byla opravdu masově úspěšná, je nutné, aby každá církev, v níž to které dítě vyrůstá, vzbuzovala aspoň u veřejnosti dojem pevnosti a neměnnosti svých doktrin, nejenom etických, nýbrž i teologických, ba i liturgických. Mezi sebou se mohou ovšem církve teologicky a liturgicky lišit. To je dokonce společensky

velice blahodárné. Neboť v tom případě člověk, který se z nějakého důvodu se svou původní církví rozejde, má příležitost zvolit církev jinou, která mu lépe vyhovuje, a není odkázán sám na sebe a na svůj vlastní normativně etický úsudek. A jak známo, konvertité jsou začasté těmi nejjoálnějšími a nejkonstruktivnějšími členy své nové náboženské společnosti.

Křesťanský ekumenismus je zejména v dnešní době pro naši civilizaci vitálně důležitý, pokud se jím rozumí koordinovaná spolupráce církví různých teologických a liturgických variant na obraně jejich společných etických norem proti invazi ideologií nekřesťanských. Tak zřejmě chápal ekumenismus papež Jan XXIII. – a tak jej patrně chápe i Jan Pavel II.¹⁰ Avšak ekumenismus, který by oslaboval či dokonce měnil teologické doktriny a liturgie za účelem dosažení nějakého mezikřesťanského kompromisu na těchto dvou polích, jako se to dělo za Pavla VI., je socializačně katastrofální a společensky destruktivní, neboť tím připravuje zúčastněné církve o jejich hlavní psychologickou působivost při náboženské výchově nových generací.

¹ Viz zejména Lutherovy *Tischreden* (o dobrých skutcích a o světské autoritě)

² Viz např. Kalvínovo *Institutio religionis christianae*

³ Vyjádřeno v souvislosti se školní výchovou zejména v *Didaktice*

⁴ Tímto stanoviskem se zabýval také Libor Brom ve svém referátu pro IX. světový kongres SVU v Klevelandu (Cleveland, Ohio, USA, říjen 1978) « Jan Ámos Komenský a John Dewey »

⁵ Viz zejména dokumenty *Gaudium et spes (De ecclesia in mundo huius temporis)* na několika místech a *Christus Dominus*

⁶ *The Role of Religion in the Origin of Political Society*, 1975

⁷ *Komenského « Všenáprava věcí lidských » a dnešní Třetí svět*, 1976

⁸ Ačkoliv toto slovo má v obecném použití jaksí negativní příchuť, znamená prostě « vštěpování doktrin » (pouček – obvykle, ale nikoliv nezbytně takových, které si vštěpovance nemůže sám v dohledné době ověřit anebo jejichž opodstatnění nemůže ještě porozumět). Tyto doktriny – a podle toho i indoktrinace – mohou být správné a pravdivé stejně jako pouze hypotetické nebo mylné, užitečné, škodlivé či neutrální. Sem patří školní vykládání Darwinovy teorie jako jediného možného vysvětlení vývoje stejně jako tvrzení maminky batoletě, že není dobré strkat pinzetu do elektrické vsuvky anebo mlátit novorozeného bratříčka dřevěným koněm přes hlavu.

⁹ Aspoň podle čísel četných průzkumů, konaných během posledních 15 let v USA (Skupinovou výjimku tvoří tzv. katoličtí tradicionalisté, kteří považují « duch druhého vatikánského sněmu » za heretický a tudíž ignorovatelný.) Podobná čísla nejsou po ruce z Latinské Ameriky nebo Severního Irsku, ale zvýšená teroristická činnost mnoha příslušníků katolického obyvatelstva nemusí být pouze náhodnou shodou okolností. Zajisté existují v těchto zemích kritizovatelné politické, hospodářské či sociální poměry; ale ty existovaly, často v míře ještě horší, už dávno před rokem 1960 – a přece tam nedocházelo k individuálním ani skupinovým nevybíravě krvavým akcím takového rozsahu jako v současných letech. « Ecclesia in mundo huius temporis » už patrně nedbá o « tranquillitas ordinis », ideál sv. Augustina, který je dosud směrodatný pro upřímně věřící protestanty.

¹⁰ Viz jeho několik velmi diplomatických vyjádření, např. v *Redemptor hominis* XI.

NOVĚ OBZORY

Časopis pro českou národní a duchovní obnovu

Postfach 23
CH – 9016 ST. GALLEN

VERŠE ZE VZPOMÍNEK

Přivítivá staletí, zapomenuté zvyky.
Prší drobná léta, loňské sněhy,
podzimy se plíží. A mlhou něhy
ztulený sen se usmívá, čáry, klíky :
o princeznině vleče šití z brokátu,
regenschorim komponujícím kantátu,
tanečních krocích, které ještě zní,
smutku šedých dní.

Fialenko modrá, proč sa nerozvíjáš ?
Pro těba šuhajku, že k nám nechodíváš.
Dybych já k vám chodil, pěšinou polední,
pro těba galánko, půl tuctu, tucet dní,
jak by to srdénko, jak by napravilo
hlavičku přepyšnou, které tuze milo
vše, co za horami, vše co za Dunajem ?
Jen ji nech ztratit se dálným, cizím krajem.

Do šedých věží z oblak sněží, v kamenné štítý vichr litý
bije a syčí. Z oloupaných tyčí zvráceného plotu vyhání slotu,
stromům větve láme. Neznámé i známé rysy noci stírá. Komu chybí víra,
sedne se mnou k stolu, zazpíváme spolu
píseň zimní, mraznou, které slova vážnou
k zemi přikrčená : jaká žítí cena... ?

Sametový krok hedvábné smrti prach samoty tichounce zdrtí.
Až lucerny pohasnou, něžná a lepá, s úsvitem dorazí a již klepá...
Proč mé radosti hasnou i v paměti ; místa, kde žily, stíny znesvěťí,
stín a tma nevěry, propast zapomenutí ?
S sebou mne běže hedvábný krok, s sebou mne nutí.

Jak jenom, Pane, chceš, bych ukázal, jak mám tě rád,
když jedna půle myšlenek druhou nenávidí a krása
tvých stromů, hor a řek, cokoli tvou slávu hlásá,
je bezútešným plácem dítěte napadáno napořád,
tílky rozdrčenými zbombardovanými domy a loutkou
odhozenou nespočtem dní, jež s lítějky stále jdou
a uprchlíkům nohy podryjí, nenechají jít, ba ani stát ?

Tílek nafouklých hladem ležely tisíce,
říká pan historik, v osmnáctém roce
při každé ruské řece i při potoce.
A ta tílka prý nejvíce
pověděla o boháčů kruté nenávisti,
těch, co hlavně v Miami žijí a tyjí.
Tak ; a neřekla nic o klubku zmijí,
jejichž moc z Kremlu nad hladem svistí ?

NA UVÍTANOU

Jak Bohu
nesmírně mi záleží na tom
abys přišel a zkusil to ještě jednou
s životem
když nám se to málem nezdařilo
a jak trošečníci vyhlížíme netrpělivě
až vystoupíš z temného brodu vod matečných
tak plničky budoucnosti

Nevybral sis nás
ani se tě neptali tam na druhé straně
zda souhlasíš s tímto přistáním
Tvá dychtivost být
mocnější mrákočných ukolébavek nezrozených
nemohla se už dočkat slastného ztroskotání
a snad že nějaká hvězda zhasla
ty ses rozsvítil...

Jaro je právě na odchodu, hodiny bijí, přicházíš
jak v této chvíli je jich právě tolik na odchodu
jak v této chvíli jich právě tolik přichází
Však mezi všemi
jsi to zrovna ty a nikdo jiný
jediný
nezaměnitelný s kýmkoli, kdo kdy projde
branou narození
a příboj hlítný ho spláchně zase

Od prvopočátku
byla pro tebe připravována chvíle tato
plod vesmíru na spadnutí
a teď už ani nejvzdálenější hvězda se bez tebe neobejde
Poneseš své jméno, které tě přetrvá
a kterým budeš znovu zavolán
poneseš si domovské právo ráje
do všech svých dní

čekají na tebe, čekají na člověka
neb více než potopy a více než ocel krutá
nohy dětské jak nohy apoštolů
tvář země hnětou
k podobě tvé, po níž se stýská všem

(z knihy *Rouška Veroničina*)

Jan Zahradníček zemřel před dvaceti lety,
7. října 1960, pět měsíců po návratu z devíti-
letého vězení, stár padesát pět roků. Usnesením
soudu ze dne 16. června 1966 byl původní roz-
suděk zrušen a mrtvý básník byl i komunistic-
kým soudcem zproštěn viny.

NOVÝ HOSPODÁŘSKÝ MODEL

Profesor Ota Šik jako bývalý ředitel Ekonomického ústavu Čs. akademie věd (1962-1968), místopředseda čs. vlády a člen předsednictva KSČ (1968) jistě dobře ví z teorie i z praxe, že nejpalčivějším problémem čs. národního hospodářství bylo a dosud je určení a odstupňování odměny. Přesto se však znovu pokouší o záchranu socialistického hospodářství zavedením kapitalistického tržního mechanismu, v němž zapomněl na mzdu dělníka a v rozporu se skutečností tvrdí :

Pracující jsou plně placeni za formální plnění plánu, ale výrobní makrostruktura neodpovídá struktuře jejich potřeb. Přicházejí se svými penězi na trh, nedostanou však všechny výrobky, jež potřebují¹.

Profesor Karel Engliš (17. 8. 1880-13. 6. 1961), jehož sté výročí narozenin připadá letos, založil teleologii jako ryzí nauku hospodářskou, na níž dosud nebylo nic změněno. Z vědeckých důvodů nazývá tento druh socialistického hospodářství kooperativou, o níž praví :

Při této soustavě zůstává levý půlkruh národního hospodářství, v němž jsou hospodářství spotřební a domácnosti, beze změny jako v kapitalismu. Spotřeba je volná a děje se dále v hospodářstvích spotřebních podle jejich subjektivního hodnocení, podle osobní spokojenosti jako řídicího účelu. Zato pravá strana se přetvoří radikálně. Na pravé straně zmizí podniky a jejich činnost se nahradí kooperativou : napřed dílčí a postupně úplnou. Stát převezme do svých rukou všechny závody buď přímo jako národní podniky (zestátnění, znárodnění) nebo obstarává výrobu pro národ kooperativně s ústředním vedením. Národní kooperativa nahrazuje výrobu podnikatelskou, aby odstranila kapitálový výnos a podnikatelský zisk, jež se označují úhnně jako bezpracné důchody. Tím se má uskutečnit právo na plný výnos práce.

1. Práce a mzda

Práce se stává jediným zdrojem důchodu a proto musí stát ve své výrobě dát každému občanovi pracovní příležitost (právo na práci). Má-li stát udržet rovnováhu mezi výrobou a spotřebou a ponechat volnou spotřebu, musí ji přizpůsobit spotřebě a posunovat pracovní síly od výroby statků, jichž je nadbytek, směrem k výrobě statků, jichž je nedostatek.

Nejpalčivější otázka je odstupňování pracovní odměny, protože je klíčem k výpočtu pracovní odměny (důchodu), výrobního nákladu (ceny) i obsahu peněžní jednotky. Obecná zásada kooperativní : důchod a pracovní odměna podle práce, se snadno uskuteční v celku potlačením bezpracných důchodů, ale tím ostřeji vystoupí problém mezi pracovníky. Pracovní odměna je buď subjektivní (námaha), ale té nelze měřit a

podle ní odstupňovat odměnu, anebo objektivní pracovní efekt, výrobek, statek. V kapitalismu se odvozovala cena práce z ceny statků, zde se však má odvozovat cena statků z ceny práce. V kapitalismu se odstupňováním mzdy nassávali pracovníci a pracovní výkony do výroby různých statků.

Jak se bude tvořit odstupňování skutečně, bude záležet na politické konstrukci státu, který rozhodne. Buď demokraticky s nivelizačními účinky a úpadkem výkonnosti anebo autoritativně tak, jak to žádá vyšší výkonnost. Zájem hospodářský a politický je ve sporu ².

Protože při hlasování o určování pracovní jednotky neprojevuje svou vůli lid, nýbrž lidé podle svého zájmu a protože je více pracovníků průměrných a podprůměrných, je nasnadě, že by hlasování vedlo k nivelizaci. Ale táž egoistická povaha pracovníků nadprůměrných: kteří by za svou práci dostávali průměrnou odměnu, vedla by ke snížení jejich výkonu na průměr a k nedostatku mimořádně školených odborníků. (Teorie stejných žaludků.)

Tato nivelizační tendence v odměně i ve výkonu vede nutně ke snížení produktivity (poměr produktu k práci) a tím i obecného blahobytu. Protože však národ chce dopředu v blahobytu a v kultuře, pozoruje též zejména vývoj v cizině, nemůže se základní otázka národní kooperativy řešit demokraticky, nýbrž musí se řešit autoritativně. Dokladem toho jsou všechny státy, které procházejí vývojovým obdobím socialismu ke komunismu a nadiktovanou mzdou kontrolují pracovní výkon i životní úroveň ³. Ve státním plánu rozvoje národního hospodářství – v pětiletém i ročním – se stanoví závazné limity mzdových prostředků pro jednotlivá odvětví, které pak další stupně řízení rozepisují až na podniky. Nejde tu jen o nějaké plánovací, mzdové-technické opatření. Tento způsob určuje totiž podnikům objem mzdových prostředků, které mohou rozdělit mezi větší nebo menší počet pracovníků a dosáhnout tak nižší nebo vyšší průměrné mzdy. Základní motiv tohoto způsobu řízení mzdového vývoje je tedy v tom, aby hmotně zainteresoval nejen podniky, ale i kolektivy pracujících na úsporách pracovních sil ⁴.

Autoritativní stanovení mzdy vede k tomu, že stát je největším historickým vykořisťovatelem, jak dokládá mimochodem prezident Gustáv Husák :

Hodnota základních fondů za pátou pětiletku (1970-1975) vzroste zhruba o 450 mil. Kčs a letos dosáhne již téměř dva biliony (2.000 miliard) Kčs ve srovnání s 650 miliardami v roce 1937. (*Rudé právo*, 8. 5. 1975)

2. Různé ceny výrobků

Práce je jediným zdrojem důchodu a též nakonec jediným výrobním nákladem, který udržuje cenu (protože není trhů). Cena statku ve státních prodejnách, důchody občanů nespotřebované a peníze v oběhu jsou stejné číslo ². Ceny výrobků nejsou však stejné, nýbrž se různí z důvodů, jež profesor Engliš předvídal v roce 1937.

Cena produktu by se neodvozovala z ceny práce. Práce jako subjektivní výkon by přestala být klíčem pro rozdělování národního produktu, protože by táž práce dostávala při výrobě různých statků podle dosažené ceny nestejnou odměnu. Každý jednotlivý závod by se stal podnikem a všichni pracovníci v něm kolektivními podnikateli, protože by stáli mezi dvěma pohyblivými cenami, mezi cenou svých produktů a cenou

produktů přípravných (surovin atd.), ježto by přípravné podniky (pracující pro podniky jiné) musily stejně cenou svých produktů regulovat svou výrobu a spotřebu. V té chvíli by se však dostaly jednotlivé závody-podniky do protichůdných zájmů, protože by zvyšování cen v přípravném závodě, které znamená zvýšení pracovní odměny v nich, znamenalo současně snížení pracovní odměny v závodě, jemuž se dodává.

Každý závod-podnik jako pracovní skupina měl by svou odpovědnost a musil by mít tedy i svou autonomii, aby se zařídil co nejučelněji (co do investic, zásoby surovin), nemaje jistoty o odbytu, lépe o ceně, aby dosáhl plného odbytu pro své výrobky. Nemohl by platit před dokončením výrobní periody a před prodejem výrobků mzdy rovné objektivnímu výnosu podniku, protože ho nezná. Odtud je krok ke kapitálové odpovědnosti a samostatnosti pracovních skupin, k jejich kapitálovému styku a úroku, a jakož i k návratu k individualistické soustavě výroby.

Z toho vyplývá, že volnost pracovního výběru není slučitelná s národní pracovní kooperativou a že její zavedení znamená proto pro národní pracovní kooperativu rozkladný prvek náležející ke kapitalistické soustavě výroby, k níž dříve či později zase vede, že národní pracovní kooperativa vyžaduje nutně autoritativní úpravy ceny statků podle jednotek práce na jeho výrobu věnovaných a autoritativního přikazování pracovních sil do kooperativy ⁵.

3. Tržní mechanismus

Kdyby někdo mohl tušit hospodářské síly ve světě, mohl by předvídat budoucnost. Ale společnost lidská je zapletena do hospodářské hry, v níž na sebe působí protivné zájmy. Kapitalismus je jedinou společností v lidské historii, kde ani tradice ani vědomé řízení nedozírá na celkové úsilí; je to společnost, v níž budoucnost a zítřejší potřeby jsou ponechány automatickému systému ⁶.

Prof. Ota Šik objevil v analýze čs. národního hospodářství, co zjistil ruský ekonom L. N. Kricman v roce 1924 :

V socialistickém hospodářství je poptávka stále větší než nabídka. Vypůjčuje si proto z kapitalismu tržní mechanismus a cestu k nápravě vidí ve vytváření zvláštního kolektivního vlastnictví kapitálu neutralizovaného. Vypůjčené prvky kapitalismu jsou však tak cizorodé, že jsou cizím a neslučitelným tělesem v životě socialismu, který netrpí přechodnou (dětskou) nemocí, nýbrž katastrofální chorobou rakoviny, proti níž má tuto léčbu :

Vyřešit kapitalistické dilema a předejít sovětskému komunistickému vývoji lze jen dalekosáhlou demokratizací a humanizací hospodářství, překonáním rozporu mezi zájmy mzdovými a ziskovými, zevšeobecněním hospodářské odpovědnosti pomocí neutralizace kapitálu, spojením plánu a trhu, zavedením demokratického alternativního plánování distribuce a regulovaným tržním mechanismem ¹.

Utopie nebo Jiřkovo vidění? Odosobnění (depersonalizace) vedení; byrokratizace správního aparátu – 620 000 osob, odcizení (alienace) pracovníků –7,25 milionů, ochuzení (pauperizace): bohatí bohatnou, chudí se ochuzují, odlidštění (dehumanizace) společnosti je důsledkem koncentrace majetku stejně v kapitalismu (soukromé vlastnictví obrovských společností) jako v socialismu (kolektivní vlastnictví státu

nebo lidu) a utužuje se tržním mechanismem bez ohledu na společenský řád. Pokud o kapitalistickou záplatu má naději jen na beznadějnou paralýzu socialistického řádu, který si však lepšího osudu nezasluhuje.

---

¹ Ota Šik : *Nezbytnost tržního mechanismu za socialismu*, Studie, Křesťanská Akademie v Římě, č. 67-1/1980, s. 53, *Svědectví*, Paříž, roč. XV., č. 60/1980, s. 654

² Karel Engliš : *Nástin hospodářských soustav*, Státní tiskárna v Praze, 1947, s. 8

³ Ústava ČSSR z 11. 7. 1960, č. 100 Sb., čl. 21

⁴ Dr. Emil Hamerník, ministr práce a sociálních věcí ČSR, který nabyl titulu v ÚRO : *Každému podle jeho práce*, *Rudé právo*, 10. 3. 1977

⁵ Karel Engliš : *Soustava národního hospodářství*, Melantrich, Praha 1937, sv. I, s. 854

⁶ Robert L. Heilbroner : *The Worldly Philosophers*, Time Inc. New York 1962, s. 337

NAJDE SE NÁSTUPCE ?

Prof. Václav Chytil (3. XI. 1907-15. IX. 1980) končí českou řadu klasických národohospodářů, kterou začal Albín Bráf a v níž pokračoval Karel Engliš, na jehož sté výročí narozenin upozornily Americké listy z 26. září 1980 v článku « Englišův památník ».

Národní hospodářství je věda, která zasahuje do všech oborů života a vyžaduje proto znalosti polyhistora. Nebožtík se k ní poctivě připravoval už jako student, který z němčiny přeložil skvělé dílo rakouského normativisty prof. Adolfa Merkla « Obecné právo správné », které vyšlo v nakladatelství Orbis-Praha 1931 (sv. I, stran 184, sv. II stran 238). Už tam narazil na teoretickou definici a věšteckou analýzu policejního státu :

« Bylo by jistě nesprávné, obviňovat pouze policejní stát ze zvěle a brutality jménem státu vykonávané, byť jakkoliv patřilo k podstatě policejního státu, že každé oběti jeho, úplnou libovůlí ovládané správy děje se zcela po právu, v důsledku toho, že zde schází pojmově nutně jakékoliv právní omezení správních orgánů, čímž není ani ta nejkřiklavější nespravedlnost bezprávím. I názor, že absolutní monarchie je podstatně nutnou a jedinou formou policejního státu, byl by omylem. I radikální demokracii a extrémní oligarchii lze zcela dobře sloučit se státem policejním. Revoluční režim takového Dantona a Robespiera, diktatura takového Lenina a jeho žáků pádně dosvědčují, že určitá moderní demokracie, možno snad říci ochlokratická zrudá demokracie a oligarchický bolševismus mají na rozdíl od policejního absolutismu navíc jen jednu nepoctivou výmluvu, že absolutistický režim nových pánů je vykonáván ve jménu osvobození společnosti od despotismu ». (Ibidem, sv. I, s. 74)

Jeho učitelé prof. Karel Engliš (17. VIII. 1880-13. VI. 1961) a prof. František Weyr (25. IV. 1879-29. VI. 1951) byli nejen vydavateli této knižnice, ale i intelektuální vůdci, kteří vychovali celé generace právníků na Masarykově universitě v Brně. Mezi nimi byli jejich následovníci prof. Vladimír Vybral (který zemřel 27. V. 1980 ve věku 78 let) ve finanční vědě a prof. Václav Chytil (který zemřel 15. září 1980 ve věku 73 let) v národním hospodářství, v němž publikoval velkou řadu vědeckých studií a pojednání.

Po válce vzplála nová bitva o demokracii, v níž jsem měl čest být po jejich boku. Prof. Václav Chytil byl svými znalostmi předurčen na ministerstvo financí, ale komunistický taktik Klement Gottwald to zhatil. Václav Chytil jako vynikající národohospodář uplatnil pak své vědomosti v parlamentě, kde jsme se naposledy sešli v den státního puče 25. února 1948, kdy končil svůj rozhovor slovy: « Nemusím do zahraničí, neboť mám ujištění svého přítele dr. Jaromíra Dolanského, že se mohu na něho spolehnout, když bude zle ».

V zahraničí jsem se dozvěděl, že prof. Václav Chytil na vlastní kůži brzy poznal tragickou zkušenost policejního státu. Byl zatčen v předstínané ministru financí, svého přítele dr. Jaromíra Dolanského, na udání jeho osobního tajemníka dr. Procházky. Nikdo mu nepomohl a vrátil se po sedmi letech z uranových dolů v Jáchymově s těžce podlomeným zdravím. Když byl úplně rehabilitován, nezanevřel na nikoho a opět se snažil uplatnit své hluboké vědomosti jako profesor Karlovy university v Praze a v politice za československou stranu lidovou jako člen Národního shromáždění v době Pražského jara. Jeho pronikavý úsudek mu však znemožnil další práci: třikrát byl zbaven universitní katedry a třikrát byl vyloučen z parlamentu, naposledy 20. prosince 1970, kdy musel rezignovat.

Prof. Václav Chytil byl břitký literární a umělecký kritik, stejně tak jako vynikající národohospodář. Když byl umlčen na veřejnosti, začal pracovat v soukromí « do šuplíku » jako ostatní výkvět národního intelektu. Zůstává po něm bohatá literární a vědecká pozůstalost, z níž třeba uvést zejména tato jeho díla: *Plánované hospodářství, Noetika, Miscelanea, Theorie umění, Jaspersova otázka viny, Galileo Galiei a kniha Vzpomínek*. Pozůstalá vdova Judr. Zdenka Chytilová byla jeho věrnou pomocnicí za živa a zůstává jedinou pořadatelkou jeho bohaté písemné pozůstalosti po smrti, neboť obě vdané dcery Zdeňka a Zuzana se musí starat o své rodiny. Václav Chytil byl poslední z generace velkých právníků a národohospodářů, po nichž zůstává mezera s velkým otazníkem: najde se nástupce?

(28. 10. 1980)

Alois Rozehnal

... socialismus dal vlastně ženě jediné právo, a to právo na hodně práce. I dnes se po ženě hlavně chce, aby pracovala a pracovala... (J. Hrábková v rozhovoru s E. Kantůrkovou v knize *Sešly jsme se v této knize*, Index, Kolín nad Rýnem, Postfach 410511).

HOSPODÁŘSKÝ ROZMACH KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO ZA KARLA IV. *

Čechy dosáhly za panování Karla IV. neobyčejného hospodářského rozmachu, dnešní slovy bychom mohli říci – ne zcela přiléhavě – vysokého tempa hospodářského růstu. Tento rozkvět je zvláště pozoruhodný ve srovnání s neutěšeným hospodářským stavem království Českého za vlády jeho otce a se zhoršující se hospodářskou situací v Německu po moru v roce 1348 ¹. Naši dřívější historikové připisovali toto hospodářské zvelebení Čech moudrým Karlovým opatřením; v dnešní terminologii bychom mohli mluvit o Karlově úspěšné hospodářské politice. Když přijmeme toto stanovisko, dostaneme se ovšem velmi daleko od dnešního módního historického determinismu, jehož přívrženci vidí ve čtrnáctém století vyvrcholení feudalismu, vystupňování třídního boje mezi feudály a poddanými a prohlašují je – jako např. H. Pirenne – za století revolucí. Schematický protiklad pána a poddaného sedláka však nevystihuje rozhodující problematiku této doby. Proto i Pirenne považuje střet měšťanstva s královskou mocí za vlastní jádro tehdejších revolt a revolucí, kdežto F. Graus se snaží vtěsnat lépe tehdejší skutečnost do marxistických thesů zveličováním významu městské chudiny.

Karel sám považoval péči o hospodářství země za jeden ze dvou předních úkolů panovníka a dle toho i jednal. Již dva měsíce po tom, kdy anglický král Eduard III. se zřekl nároků na císařskou korunu a Karel si tak diplomatickou cestou zabezpečil plné uznání své volby císařem, podepsal 8. března 1348 zakládací listinu pražského Nového Města. Než se však budeme blíže zabývat významem Karlovy hospodářské činnosti, pokusme se najít, z čeho vycházela jeho hospodářská rozhodnutí a opatření.

1. Hospodářské principy, normy a teorie Karlovy doby

Pojetí hospodářství bylo formováno jednak kanonickým právem a papežskými dekrety a jednak tehdejší scholastickým učením.

Ustanovení církevních konciliů, výroky církevních Otců a dřívější papežské dekrety byly uspořádány Gratianem kolem roku 1140 do sbírky *Concordia discordantium canonum*, brzy nazývané jen *Decretum*. Sbírkou dekretů významnou měrou rozšířili papežové ve 13. a na počátku 14. století. Četné oddíly v nich pojednávají o hospodářských věcech, o způsobech nabytí majetku, smlouvách, dědictví a o některých aspektech institucionálního uspořádání společnosti. První teologický výklad k těmto

---

* Děkuji Mgr. J. Polcovi, bez jehož podnětu a pomoci při orientaci v pramenech bych se tohoto exkursu do naší ekonomické historie neodvážil. Případné omyly jdou ovšem plně na můj vrub.

společenským otázkám podal Petr Lombard ve svých *Sentenciích* (*Sententiarum libri quattuor*) a byl následován četnými obsírnými komentáři. Jiným důležitým činitelem bylo oživení římského civilního práva ve 12. století; významnou roli zde hrálo právnícké učení v Bologni ².

Scholastické učení se snažilo uvést v soulad křesťanskou morálku a tehdejší hospodářskou praxi. Soukromé vlastnictví bylo všeobecně přijímáno jako jeden ze základních principů hospodaření, protože – jak napsal např. sv. Tomáš Akv. – právo na soukromé vlastnictví zvyšuje péči o majetek a naopak společné vlastnictví vyvolává zmatek a sváry ³. Je tu třeba připomenout, že soukromé vlastnictví, jak bylo chápáno scholastickými teology a filozofy, bylo vzdáleno pojetí římského práva; nebylo absolutním právem na věci (či dokonce na osoby), včetně práva je zničit, neboť člověk byl pouze správcem věcí, které stvořil Bůh, a jeho soukromé vlastnictví bylo omezeno cílem společného dobra celé společnosti. Proto např. scholastikové učili, že v době hladu mají být potraviny dány k použití celé společnosti. Soukromé vlastnictví tedy má být ustanoveno kvůli míru, pořádku a efektivní činnosti společnosti. Toto pojetí nebylo vyvozováno z evangelia, nýbrž z možností, které má lidstvo po pádu (svatý Augustin), ze zvykového práva (Duns Scotus) a ze zkušenosti (Alexandr z Halesu, Albert Veliký), avšak takto pojaté soukromé vlastnictví je – jak dokazovali – ve shodě s evangeliem (pro ty, kteří se neodhodlali naplňovat evangelijní radu chudoby) ⁴. To říká i sv. Tomáš Akv. svou formulací, že « soukromé vlastnictví není proti přirozenému právu », neboť přirozené právo je podle jeho učení zakotveno v zákoně Božím ⁵.

Zdrojem majetku měla být práce, která byla považována za Boží zákon. Podle sv. Tomáše Akv. má člověk za povinnost vykonávat manuální práci, jestliže nemá jiný zdroj obživy. Jestliže si může vybrat, má zvolit takové počestné zaměstnání, které je prospěšné sociální skupině, k níž patří.

V hierarchii povolání a řemesel bylo zemědělství ceněno nejvýše, neboť uspokojuje základní lidskou potřebu. Následovalo stavebnictví a další řemesla a svobodná povolání včetně lékařství a práva, které byly považovány za potřebné pro zdraví a spravedlnost. Obchod byl chápán jako jedno z tzv. peněžních řemesel (« artes pecuniarie » na rozdíl od předchozích « artes possessivae ») a představoval pro scholastiky složitější problém. Chvalitebným typem obchodu je dle nich takový, který zaopatřuje obec tím, co potřebuje. Avšak z morálních důvodů odsuzovali takový obchod, který je zaměřen jen za ziskem, tzn. i za ziskem dosaženým nespravedlivým způsobem ⁶. K udržení obchodu v oněch chvalitebných, spravedlivých mezích sloužila instituce tzv. spravedlivé ceny. I tato instituce byla převzata z antiky; Diokleciánovo ustanovení opravňovalo zrušit kupní smlouvu, jestliže dohodnutá cena byla nižší než polovina « spravedlivé ceny ». Podobně i dekret papeže Alexandra I. dovoľoval prodávajícímu, který obdržel méně než polovinu « spravedlivé ceny », aby buď zrušil smlouvu anebo obdržel doplatek na výši alespoň poloviny « spravedlivé ceny ». Je omylem, jestliže se někdo domnívá, že středověcí teologové si spletli spravedlnost v tržních transakcích se spravedlivým rozdělením důchodů ⁷, že chtěli odvozovat ceny z morálních příkazů anebo z nějaké metafyzické « objektivní hodnoty ». Co totiž byla « spravedlivá cena »? Jak ukázali J. A. Schumpeter i J. Viner, je to prostě běžná tržní cena, která nebyla dosažena podvodným způsobem ⁸. Sv. Tomáš Akv. rozlišoval

čtyři druhy možného podvádění ze strany prodejce: porušení spravedlivé ceny; šizení co do druhu, množství nebo kvality zboží; poškození nebo ohrožení kupujícího zamklčením vady zboží a vyžadování neúměrně vysokého zisku v ceně zboží⁹. Jak známo, neúměrně vysoký zisk se dociluje na monopolním trhu. Mohli bychom tedy Schumpeterovu analýzu doplnit, že « spravedlivá cena » má být v dnešní ekonomické terminologii chápána jako běžná cena na nemonopolním trhu (na trhu dokonalé soutěže). Je pozoruhodné, i když to odporuje vžitým představám o středověkém cechovním hospodářství, že se ve středověku monopolům bránili, přinejmenším v některých zemích a v některých obdobích. Zákazy monopolního sdružování jsou známy ze Španělska (v letech 1255, 1349, 1351) a – což je pro nás důležité – ze severní a střední Itálie, kde ve 13. až 15. století existovala protimonopolní opatření ve velkém rozsahu a byla vkládána do městských statutů¹⁰. Úloha veřejné moci při zajištění spravedlnosti v tržních transakcích tedy nebyla omezena jen na péči o míru a váhu a na trestání podvodných jednání, nýbrž byla rozšířena o snahu zamezit monopolnímu zneužívání trhu.

Vedle cen byla měna, půjčky a úrok hlavním předmětem teoretického zájmu scholastiků i normativních aktů Církve.

Měna byla tehdy ovšem kovová, scholastikové proto též přejímali Aristotelovu čistě metalickou teorii peněz, a měla tedy vnitřní hodnotu, která však nemusela odpovídat hodnotě nominální, zvláště u drobných a měděných mincí. Hlavním problémem bylo proto kažení, znehodnocování mince snižováním obsahu kovu. Na jedné straně bylo sice uznáváno monopolní právo panovníka na ražení mince i na stanovení její váhy, ryzosti kovu a oběhu. Znehodnocování mince bylo pak někdy považováno za oprávněný druh panovníkova příjmu obdobný zdanění, zvláště když zdaňování naráželo na velké obtíže, na odpor šlechty i obyvatelstva i na problémy technické. Ale na druhé straně se brzy došlo k poznání, že znehodnocování měny poškozuje celkové hospodářství, a proto i scholastikové odsuzovali znehodnocování mince a zisk, který z toho plynul panovníkovi. Církev formulovala toto stanovisko již ve 12. století. Lateránský koncil v roce 1123 exkomunikoval penězokazce a Bonifác VIII. obvinil z tohoto zločinu Filipa Sličného. Inocenc III. (1198-1216) stanovil ve známém dekretu pravidla, která měla řídit změny v hodnotě měny a odsoudil jako podvod ražení mince pod její zákonnou váhu. Inocenc IV. (1243-1254) vázal snížení váhy mince na souhlas lidu¹¹. Tyto církevní dekrety zároveň ukazují, do jaké míry Církev ovlivňovala základní normy hospodářské činnosti. Dnes by bylo nemyslitelné podobné odsouzení dnešní inflace, která je obdobným jevem jako znehodnocování mince.

Rozvoj úvěrů, půjček, byl ohrožován odsouzením úroku jako lichvy. Toto stanovisko zaujala Církev již na koncilu v Nysc roku 325, kdy zakázala brát úrok kněžím a vyjádřila všeobecný nesouhlas s úrokem. V roce 1311 byl vydán všeobecný zákaz úroku, který obsahoval i prohlášení, že světské zákony, které úrok povolují, jsou neplatné. Odsouzení úroku jako lichvy se však nevztahovalo na určité zákonné příplatky u některých druhů půjček a úvěrů. Byly to zejména: a) kompenzace za ztrátu (*damnum emergens*; *lucrum cessans*), týkající se obchodního kapitálu; b) tzv. věčné anuity (*renty*) u nemovitostí, které byly povoleny Inocencem IV. a později – roku 1425 a 1455 – byly opět zakázány; c) osobní anuity, spojené s výnosem pozemků.

Tyto příplatky bývají často dávány za důkaz scholastické či církevní obojakosti. Ve skutečnosti však potvrzují výklad, který zformuloval J. M. Keynes ¹², že se totiž Církev snažila zamezit osobní spotřební úvěry, které při tehdejších vysokých úvěrových sazbách ožebračovaly obyvatelstvo. Naproti tomu však dovolovala úvěry, které můžeme nazvat investičními; zákaz spotřebních úvěrů pak snižovala úrokové sazby, což přispívalo k tvorbě kapitálu, a tím k hospodářskému růstu. Forma úroku jako odměny za půjčku, i spotřební, avšak s úrokovou sazbou omezenou na 10 procent p.a., byla povolena poprvé koncem 15. století, kdy fran tiškáni začali zakládat « monte di pietà », vzájemná úvěrová družstva, která byla schválena lateránským koncillem roku 1511.

Tyto hlavní principy, které řídily tehdejší hospodářskou činnost, můžeme považovat ve shodě s teorií hospodářské politiky a s teorií hospodářských systémů za základy tehdejšího sociálně ekonomického systému. Tento přehled není úplný. Bylo by jej zřejmě třeba doplnit dalšími sociálními a etickými principy, abychom vystihli « ty nejdůležitější prvky lidské organizace; ty, které jsou spojeny s duchovními hodnotami a které definují základní vztahy mezi lidmi » ¹³. Vyjádříme-li to poněkud volněji, základy ekonomického řádu jsou převažující ideály, zásady a tradice, které určují cíle procesů výroby, rozdělování a spotřeby, jakož i prováděcí principy, instituce a nástroje, kterými má být cílů dosaženo. Proto cíle ani prostředky hospodářského řádu nejsou určeny čistě hospodářsky. Ve scholastické teorii je toto sepětí jasně patrné. Nejvyšším cílem v přirozeném řádu je společné dobro, bonum commune ¹⁴, které není definováno jen čistě materiálně a které podřizuje hospodářské instituce etickým principům.

Karel se seznámil se scholastickým učním o společnosti teoreticky na Sorboně a prakticky asi hlavně za svého pobytu v Itálii, neboť severní a střední Itálie byla daleko nejvyvinutější oblastí té doby. Pokusíme se ukázat, že Karlov úspěch spočíval v přenesení těchto zkušeností do Čech, v uplatnění nových forem hospodářského života i v přenosu nových výrobních postupů.

2. Měna jako ústřední problém

Vyjděme za způsobu, jakým byly za Karlovy vlády řízeny příjmy koruny. Dva hlavní zdroje příjmů byly: 1) daně (berně) a 2) výnos z tzv. regalů, z urbury, z podílu na výtěžku z dolování stříbra v Kutné Hoře a z ražení pražských grošů.

Daně byly jednak obecná neboli zemská berně a jednak berně zvláštní. Obecná berně však mohla být vypsána jen při některých příležitostech a byla vázána na svolení stavů. Hlavním daňovým příjmem byla berně zvláštní, kterou král vybíral ze svého přímého panství, hlavně z královských měst a klášterů. Karel se osvědčil jako výborný organizátor. Zřídil korunní radu, podřízenou panovníkovi, která po vzoru Francie a Anglie byla jakýmsi druhem vlády, a dvorskou kancelář. Finančními záležitostmi koruny se zabývali podkomoří. K nim přidal Karel ještě tzv. mistry koruny královské. Toto rozšíření dvorské správy umožnilo zavést pořádek do finančních záležitostí koruny. Svědčí o tom i soupis pozemků, dávek a daní, který dal Karel vyhotovit v roce 1350. Zvláštní berně se tedy vlastně proměnily na pravidelnou roční daň. Pouhé

zavedení daně by však hospodářství země těžko prospělo, naopak znamenalo by pouze větší zatížení obyvatelstva. Je třeba zdůraznit ta opatření, která zvyšovala hospodářskou aktivitu země, a tím nepřímou zvyšovala i královské příjmy. Klíčovou roli zde hraje otázka měny. Z tohoto východiska můžeme pak uvést do logické souvislosti i všechna další důležitá hospodářská opatření Karlovy vlády jako založení Nového Města, rozšiřování řemeslné výroby, rozvoj zemědělství i tzv. osazování podle práva německého. Jednotným jmenovatelem je totiž monetarizace hospodářství, rozšiřování peněžní směny, rozšiřování trhu a výroby pro trh.

3. Pražské groše

Česká středověká měna, pražské groše, vždy výrazně ohraničila celkový stav království. Ražbu zahájil Karův děd Václav II. v roce 1300. Jejich vznik byl jednou z velkých hospodářských reforem, která učinila z Čech jednu z nejbohatších zemí Evropy. Bylo to umožněno objevem velkého množství stříbra v Kutné Hoře krátce před rokem 1300, zároveň však bez vlastní české státní moci by takový vývoj nebyl možný; lze to snadno vidět např. z rychlého rozvratu grošové měny po vypuknutí husitských válek, kdy se království rozpadlo na několik částí. Je též příznačné, že i pozdější oslabení a posléze faktická ztráta samostatnosti českého státu se časově shoduje s úpadkem a zánikem grošů; jejich poslední ražba je z roku 1547, zhruba dvě desetiletí po nastoupení Habsburků. Šlikovo jáchymovské stříbro, zbývající královské stříbro v Kutné Hoře i jinde a nová měna, toлары, sloužily tehdy představitelům jiných politických cílů, obdobně jako kremnické zlato po staletí posilovalo moc uherských králů.

Měna typu pražských grošů vznikla v Itálii ve 13. století (Benátky 1202, Verona 1203, Florencie 1237, Milán kolem roku 1250) na základě byzantského vzoru. Italský příklad byl napodoben ve Francii (gros tournois) v roce 1266 a zhruba současně s Čechami v Nizozemí. Pražský groš byl vytvořen podle florentského groše (grosso) a práce spojené s jeho zavedením a ražbou vykonalo konsorcium tří florentánů, které vyhledal Václavův kancléř, basilejský biskup Petr z Aspeltu; kutnohorský Vlašský dvůr připomíná tento i pozdější přímý italský vliv na Čechy. Nová měna usnadňovala obchod, neboť odpadlo dřívější vážení a přepočítávání mincí na váhu čistého kovu. Groš měl totiž být stálou mincí, neměl být měněn za jednotlivých panovníků, měl mít stálý obsah stříbra, a to mnohem vyšší než dřívější brakteáty, « plecháče ». Byl tak platidlem pro větší obchodní transakce. Pro denní život sloužily nově zavedené « menší peníze », jejichž poměr dvanáct do groše byl pevně stanoven; měly obsahovat dvanáctý díl stříbra v groši. Těžba stříbra v Kutné Hoře a královský (státní) monopol na obchod s drahými kovy umožňovaly razit stále nové groše a opatřovat tak dostatečný objem peněz (likviditu) pro rozvoj trhu. Pražský groš se tak stal platidlem nejen v Čechách, nýbrž ve značném rozsahu v celé římské říši i mimo ni (Rusko); obíhal nejen v její střední a východní části, nýbrž též na západě až v Porýní a Holandsku.

Karel převzal grošovou měnu ve špatném stavu a navíc podle závěti Jana Lucemburského šel všechen výnos z dolů a ražení mincí v Čechách na umoření Janových

rozsáhlých dluhů, takže Karel si musel v prvních letech své vlády opatřovat i malé obnosy půjčkami. Po uznání své císařské hodnosti v celé říši však provedl – patrně krátce po roce 1350 – účinnou měnovou reformu, revalvací groše¹⁵. Zesílení královské moci mu umožnilo obnovit královský monopol na obchod zlatem a stříbrem, všechny drahý kov musel být nabídnut královské mincovně a směněn za raženou minci. Zároveň zvýšil stříbrný obsah groše o více než deset procent proti devalvovanému groši Jana Lucemburského. Zlepšil též stříbrný obsah « malých peněz » a zbavil tak zemi záplavy špatných drobných mincí, které od roku 1327 razila královská mincovna Jana Lucemburského pod správou konsorcia italských expertů. Příjem koruny zvýšil i tím, že kutnohorská mincovna nebyla již pronajímána, byla spravována v královské režii.

Na sklonku Karlovy vlády byl pražský groš opět silně zlehčen a « malé peníze » ještě o něco více, takže se u některých ražeb počítalo až čtrnáct malých peněz do groše místo úředních dvanácti. Zlehčení groše bylo velmi pronikavé, když přihlížíme jen ke snížení stříbrného obsahu, který klesl k roku 1379 o třetinu proti původním grošům Václava II. V kupní síle groše byl pokles groše zřejmě menší, protože cenová hladina měla v Evropě po celé 14. století klesající trend. To se vysvětluje buď monetárně nebo malthusiánsky, zaostáváním výroby potravin za růstem obyvatelstva. Zdá se však nesporné, že monetární faktory nelze při výkladu tohoto klesajícího cenového trendu zanedbat¹⁶, že totiž drahé kovy nestačily krýt rostoucí potřebu peněz (potřebu likvidity) v Evropě, a proto ceny drahých kovů stouply relativně k ostatnímu zboží. To vysvětluje pouze dočasný úspěch Karlovy peněžní reformy z počátku padesátých let, kdy jednak využil rudného bohatství Čech a kdy i poptávka po penězích byla snížena poklesem obyvatelstva « černou smrtí », morem. Jinde se právě v padesátých letech 14. století nedostatek stříbra neblaze projevil na jiných vedoucích stříbrných mincích; Benátky přestaly z tohoto důvodu razit svůj groš v roce 1353 a francouzský tourský groš i anglická stříbrná mince byly silně devalvovány.

K znehodnocení pražského groše přispěly dvě jiné příčiny, určitý pokles těžby stříbra v Čechách a zvláště velké Karlovy výdaje na nákup měst a zemí. Již roku 1349 zaznamenal kronikář Beneš Krabice, že « Karel, kupuje hrady, města a území v Bavořích, své přirozené království Čechy příliš obtížil rozličnými berněmi ». Zvláště v sedmdesátých letech si vyžádaly Karlovy územní zisky vysoké výdaje; k nákupu Braniborska povolil sněm vyjimečně všeobecnou berni. Právě v sedmdesátých letech byl snížen stříbrný obsah groše, jak naznačuje zhoršený směnný vztah k dukátu. Odliš peněz do ciziny se projevil zhoršením měny.

Karel si byl tohoto zhoršení vědom, musel přece sám snížení stříbrného obsahu groše schválit a patrně i « lid », tj. stavy; ty měly podle Karlova ustanovení v královské mincovně vlastního průběže, dohlížejícího společně s královským průběžem na stanovenou « čistotu » mince pod hrozbou ztráty hrdla. (Zlaté mince, pro malou těžbu zlata v Čechách méně významné, byly výhradně královskou záležitostí.) Před svou smrtí se Karel pokusil zhoršený groš opět revalvovat svým mincovním řádem ze 2. listopadu 1378¹⁷. Smrt mu znemožnila, aby stříbrný obsah groše zvýšil opět takřka na úroveň svého groše z padesátých let, jak řád sliboval. Vzhledem k celkovému vývoji cenové hladiny je však pochybné, zda by se to i jemu zdařilo. Kromě toho

by to znamenalo, že by se pronikavě zvýšilo také reálné zatížení poddaných, jejichž « úroky », dávky a daně byly stanoveny nominální částkou v groších. Nicméně je tento mincovní řád důležitým dokumentem o Karlově monetární politice a změnách, které za své vlády v mincovnictví již provedl. Je též patrné, že se snažil uskutečňovat zásady církevních dekretů o měně. Dokazují to jeho pokusy o revaluaci groše, ustanovení stavovského pruběře a výslovné varování v mincovním řádu před inflací znehodnocenými « malými penězi ».

4. Růst řemeslné výroby, obchodu a zemědělství

Stříbrné bohatství Čech nemuselo vést automaticky k hospodářskému rozkvětu země. Král mohl své příjmy utratit na válečná dobrodružství v cizině jako jeho otec Jan. Karel byl kupříkladu vybízen, aby vojenskou mocí sjednotil Itálii pod vládou císaře. To, že se zřekl rozšiřování své moci válkou, má samo o sobě prvořadý význam pro hospodářský rozvoj, i když mu to vyneslo nepříznivý soud řady německých historiků. Karel však navíc soustavně a promyšleně podporoval rozšiřování řemeslné a zemědělské výroby a obchodu v zemích Koruny české.

Nejrozsáhlejším opatřením v tomto směru bylo založení Nového Města pražského. Bylo to znovuoživení a zároveň vyvrcholení zakládací královské činnosti, kterou provozovali Přemyslovci, avšak zdaleka činem největším. Praha se stala třetím největším evropským městem, po Římu a Cařihradu. Plocha Nového Města byla tak rozsáhlá, že osídlování pokračovalo ještě desítky let, a tím také efekt na růst řemeslné výroby a obchodu. Výstavba Nového Města byla ze značné části financována úvěrovou expanzí, kterou Karel předpokládal. V zakládací listině totiž omezil hypotekární zatížení nemovitostí pouze do poloviny jejich ceny, « aby se pro těžké břemeno platů a úroků budovy... nesesunuly na zohydření města a vůbec nebyly zanedbány ». Revalvací a stabilizační pražského groše krátce po roce 1350, tzn. po dokončení stavby novoměstských hradeb, ve skutečnosti sám vytvářel předpoklady pro rozvoj těchto úvěrů. Do Nového Města se stěhovali chudší mistři a tovaryši, kteří si zde mohli vybudovat vlastní dílnu, protože byli na dvanáct let osvobozeni od daní a dávek. Byli to převážně Češi, a Nové Město mělo proto od počátku českou správu. Velikost Karlova záměru vyplývá nejlépe z toho, že předpokládal trvalý příliv lidí, pracovníků z venkova. Jak do Zlaté buly, tak do svého zákoníku *Majestas Carolina*, odmítnutého šlechtou, vložil ustanovení, že poddaní mají právo volně se stěhovat do měst.

Karel se zároveň stavěl proti cechovní monopolizaci výroby a funkci cechů chtěl omezit jen na funkci sociální, podporu pozůstalým a podobně. Od roku 1352 jsou zaznamenávány zákazy cechů jako monopolních sdružení v českých městech (Hradec Králové, Most aj.); přístup k řemeslné výrobě měl být umožněn všem zájemcům. V městském statutu Hradce Králové se dočteme: « Také synům vašich měšťanů a vašeho města ať není nijak bráněno v práci řemesla soukenického... Ať jsou zakázány monopoly i tajná shromáždění řemeslníků. » Jiným známým Karlovým zásahem proti cechovnímu omezování výroby bylo privilegium neomezené výroby, které udělil štítářům; znamenalo to, že nebyli vázáni vyrábět jen na pevnou objednávku, nýbrž i do zásoby, pro trh. Nepřímo je to potvrzeno i pro řemesla kovodělná v

zápisech městských knih. Podobně postupoval vůči cechům na Moravě i Karův bratr Jindřich jako markrabě moravský.

Marxističtí dějepisci se pokoušejí popřít, že by za Karlovou soustavnou proticechovní politikou stály nějaké vyhraněné názory hospodářské (Fr. Graus), anebo aspoň nechťejí rozhodnout, zda jsou « příznakem jakéhosi hospodářského liberalismu Karlovy politiky ». Vždy uvádějí jako důvod Karův « třídní » přístup; Karel se údajně spojil s bohatým, převážně německým patriciátem, velkokupci, proti chudším řemeslným mistrům. Scholastické učení o společnosti ovšem zcela zamlčují a otázku po souvislosti Karlovy politiky s tímto učením si ani nekladou. Poučení pro zpovědníky, které sepsal Štěpán z Uherčic (též z Roudnice), generální vikář Amošta z Pardubic a druhý profesor církevního práva na nově založené univerzitě, však jasně dokazuje, že i v Čechách byl cechovní monopol odsuzován z morálních důvodů jako porušení spravedlivé ceny a neoprávněné obohacování. Proto « monopoly jsou zákonem zakázány », « taková lidé... těžce hřeší » a « zákon je těžce trestá »¹⁸. Kromě toho středověké pojetí « monopolu » je širší, neomezuje se na dohody cechovních mistrů o prodejních cenách, nýbrž stejnou měrou zakazuje podobné praktiky i při nákupu (emere, vendere vel facere)¹⁹; tím se chránilo především zemědělské obyvatelstvo při prodeji své úrody. Z čistě ekonomického stanoviska dnešní doby se ovšem tento postup jeví jako snaha o vytvoření trhu dokonalé soutěže ve středověkých podmínkách.

Karel sám se zabýval otázkami rozšiřování obchodu. Nejzřetelněji je to vidět z jeho úsilí o větší zapojení zemí Koruny české do mezinárodního evropského obchodu. Zvláště z Prahy a Vratislavi se snažil vytvořit obchodní centra na úrovni nejpřednějších evropských obchodních měst. Praha dostala roku 1351 nové kupecké právy, v nichž byli cizí kupci značně omezeni ve prospěch domácích²⁰. Při sjednávání smluv s jinými městy a státy žádal privilegia především pro Prahu. Například v roce 1359 dosáhl na základě reciprocity pro kupce z Prahy, Vratislavi a Kutné Hory bezcelní přístup do Frankfurtu. V roce 1357 dojednal pro Prahu potvrzení a rozšíření dřívějších obchodních práv z roku 1337 v království uherském²¹. Úplně v duchu zásad moderní hospodářské politiky přitom zaměřoval státní opatření na vybudování bezpečných obchodních cest a spojení. Jeho záměry daleko překračovaly hranice Čech a neomezovaly se ani na spojení na obchodní centra v Itálii (přes Uhry) a v západní Evropě. Přes Vratislav otevřel důležitá obchodní spojení do Polska a dále k Baltu a k Černému moři; dochoval se jeho dopis polskému králi, v němž žádal svobodný průchod do Ruska pro kupce z Českého království a Vratislavi. Nejpozoruhodnější byla však jeho snaha, označovaná často za utopii, aby vybudoval přes Prahu a Hamburk novou obchodní cestu spojující Benátky a Bruggy²²; ta měla vést od Českých Budějovic po vodě a měla tak představovat trvalé spojení Čech s mořem. Počínaje lednem 1365 začal tento plán uskutečňovat a nechal jej rozhlášovat po okolních zemích. Hamburku udělil privilegium trvalého trhu a i jinde na trase nové obchodní cesty vytvářel obchodní centra. V Čechách listinou z roku 1366 údajně obnovil stav z doby Václava I. a nařídil, aby veškeré kupecké zboží bylo svobodně a bez překážek plaveno po Vltavě do Prahy. Zakázal libovolné vybírání cel místními pány, stanovil jejich výši a místo a přikázal, aby vystavené jezy byly opatřeny propustmi. Na Vltavě dal též vybudovat flotilu říčních plavidel. Již počátkem roku 1365 navrhl nové spoje-

ní Benátčanům a přislíbil jim výsadu vývozu zlata a stříbra z Čech. Ti měli o jeho plán zájem a vyslali do Prahy zástupce k jednání, protože spojení do Brug po souši jim tehdy znemožňovali jejich konkurenti (Basilej, Norimberk); v roce 1368 po dohodě s Basilejí patrně od cesty do Brug přes Prahu upustili. Karel pokračoval v uskutečňování svého plánu až do konce svého života, avšak několik let po jeho smrti toto vodní spojení do Hamburku ustalo; Magdeburg znemožnil volnou plavbu, Hamburk zrušil stálý trh a vltavská říční flotila přestala existovat. Ačkoli Karel v tomto případě nedokázal dosáhnout vyhlášeného cíle, totiž spojení Brug s Benátkami přes Prahu, nová obchodní trasa z Itálie přes východní alpské průsmyky do Prahy a z Prahy do měst Hansy zvýšila obchodní význam Čech.

Kromě toho se právě kolem těchto Karlových obchodních cest rozvinula v druhé polovině jeho vlády nová výroba, tkaní bavlněné látky, barchetu. Tato nová výrobní technika byla přinesena z Itálie a je prokázána asi v padesáti městech jak královských v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, tak císařských, kurfiřtských a biskupských ve Švábsku, Bavorsku a Rakousku. Zavedení balvárného textilního odvětví bylo doprovázeno ustavením kontroly jakosti. Přisešní mistri přezkušovali suroviny, bílení a barvení a podle jakosti látky dali konečnému výrobku příslušnou značku nebo jej i vyřadili z prodeje. Tato Karlova, na středověk zcela ojedinělá iniciativa k převzetí nové technologie a ke kontrole jakosti je dostatečně doložena zvláště též analogickou politikou jeho syna Zikmunda, k níž se zachovaly písemné doklady, dovolávající se dřívějšího stavu. Nepřímo, avšak výmluvně o tom svědčí i zprávy hned z prvních let vlády Václava IV., o velkém počtu barchetářských dílen v Praze a o rozsáhlém pražském trhu na bavlnu, na němž nakupovali i mistři z Řezna²³.

Neméně důležitý byl rozvoj domácího trhu. Již samotné názvy tří hlavních náměstí Nového Města pražského, Senný, Dobytčí a Koňský trh, udávají, čemu tehdejší města v první řadě sloužila, totiž směně zemědělských výrobků za řemeslnické. Tato funkce vyniká v Karlově listině z roku 1367, kterou Novému Městu udělil výhradní právo – patrně v rámci pražských měst – na trhy solenými rybami, veškerým obilím, dobytčím a dřevěným uhlím po tři dny v týdnu.

Známa Karlova opatření, jimiž zaváděl či rozšiřoval v Čechách pěstování vinné révy, ovoce a rybníkářství, znamenaly intenzivnější využití půdy i práce a růst výroby pro trh. Vinice a zahrady nechal Karel vysazovat ihned po založení Nového Města pražského « a pro ty zahrady a vinice velmi přibýlo obyvatelstva; v krátké době bylo vystavěno mnoho stavení. Dal také přivést z Rakous velmi ušlechtilé druhy révy a vysázel je tam pod hradem Karlštejnem... Na různých místech král také zřídil přemnoho rybníků... Když to viděli páni, šlechtici a prostí lidé, všude v Čechách vysazovali vinice, zahrady a zřizovali rybníky » (Beneš Krabice). Zřizování vinic se zřejmě osvědčilo, protože v roce 1358 vydal Karel příkaz, aby vinice byly vysázeny do tří mil kolem Prahy. Kdo tak nechtěl nebo nemohl učinit, musel dát svůj pozemek do pronájmu. Vinice byly na dvanáct let osvobozeny od veškerých dávek, pak se z nich měl platit pouze ročně desátek majiteli pozemku a králi půl džberu vína z vinice, jejíž rozsah byl přesně vymezen. Po dvanácti letech, v roce 1370, Karel provedl další zásah na podporu nového výrobního odvětví, zakázal veškerý dovoz cizích vín do Čech.

Rozvoj rybníkářství po roce 1350 je dosvědčen zprávami. V roce 1356 bylo ve Zvolech na Vltavě již šest rybníků, k roku 1410 v Chomutově na panství kláštera strahovského šest rybníků a tři rybníky panského dvora, k roku 1419 v Přerově na panství kláštera břevnovského tři rybníky atd. Karlův blízký spolupracovník, arcibiskup Arnošt z Pardubic, zaváděl rybníkářství na všech arcibiskupských statcích. Rybníky znamenaly rovněž podstatný přínos v hospodaření a prodej ryb se stal významným zdrojem příjmů pro jejich majitele. Například podle účtů arcibiskupského pokladníka z roku 1383 byl výnos dvou rybníků v Kyjích větší než pololetní úroky z největšího arcibiskupského panství, panství řečického. Karlovo privilegium trhu solenými rybami pro Nové Město zřejmě obráží úspěšný rozvoj pěstování ryb.

Úzká závislost městské prosperity na zemědělském zázemí je jasně patrná i z toho, že neúroda vyvolávala krizi ve městě, jak tomu bylo v Praze v roce 1361. Pozoruhodný je však způsob, jakým Karel řešil krizovou situaci. Nechal společně s pražským arcibiskupem nejen rozdat sedm tisíc korců obilí v pražských městech, nýbrž dal i postavit novou pražskou hradbu, známou Hladovou zeď, aby poskytl možnost obživy postiženým poddaným. V ekonomické teorii navrhl podobné řešení hospodářské krize vytvářením dodatečné efektivní poptávky státní intervencí až J. M. Keynes ve třicátých letech našeho století.

Obdobnou funkci jako Praha měla pro své zemědělské zázemí všechna města ať královská, panská či biskupská. Karlova hospodářská politika, jeho péče o měnu a promyšlené zásahy k rozšiřování výroby a obchodu, nespomě napodobované na panských či církevních statcích, nutně zvyšovaly význam měst a urychlovaly přeměnu naturální renty na peněžní. Přechod na peněžní rentu začal již sto let před začátkem vlády Karla IV., avšak díky jeho opatřením tento proces nespomě vyvrcholil. Globální důkaz můžeme vidět vesporech šlechty s Václavem IV., snažící se mu zabránit, aby znehodnocoval groš a tím i reálnou hodnotu pevně stanovených částek « úroku ». Snad i Karlův mincovní řád z posledního roku jeho vlády je třeba chápat v této souvislosti.

Zavádění peněžní renty je známo z našich dějin jako založení podle práva zákupního či německého na rozdíl od naturální renty podle práva českého. Šlo převážně o úpravu vztahu k vrchnosti v již existujících vsích; to je patrné například z listiny Jana Lucemburského z roku 1341, kterou povolil tepelskému klášteru, « aby ... mohli a směli všechny své statky, založené na českém právu, zakládati podle práva zákupního neboli německého ». Přesto se někdy tento proces mylně zaměňuje s německou kolonizací, jak ukázal na příkladu několika vsí Z. Kalista²⁴. Na církevních statcích, zvláště arcibiskupských, se za Arnošta z Pardubic sepisovaly urbáře, v nichž byly pevně stanoveny poddanské dávky a povinnosti. Tím se fakticky právní poměr těchto poddaných velmi blížil právnímu postavení sedláků na právu zákupném, jenž byl přesně stanoven písemnou smlouvou. Naši marxističtí historikové nechťejí přiznat toto zlepšení právního i hospodářského postavení poddaných a šablonovitě posuzují peněžní rentu jako zvýšené vykořisťování. Důkazy k tomu jim však scházejí²⁵ a z doby Karlovy vlády nemohou najít ani jednu známku sociálních nepokojů mezi poddanými ať ve městě či na vesnici. To samo svědčí o tom, že i poddaní sedláci se podíleli na hospodářském rozkvětu země a že městský trh, na němž jedině mohli získat peníze na úhradu peněžitých daní a dávek a na nákup řemeslnických výrobků, byl pro ně účinným podnětem k rozšiřování výroby a růstu produktivity zemědělství.

Karlova hospodářská politika představuje promyšlený soubor opatření vedoucích k hospodářskému rozvoji země. Čerpala především ze zkušeností tehdejší hospodářsky nejvyspělejší oblasti, severní Itálie, a opírala se o scholastické učení o společnosti a hospodářství; vrcholný cíl této nauky, společné dobro, výslovně zdůrazňují četné Karlovy listiny²⁶. Ta nepojímala společnost ani jako bojiště vyhrančených partikulárních zájmů, ani jako bezduchý mechanismus státně řízených monopolů, nýbrž se snažila uspořádat ji na základě spravedlnosti v harmonický celek. Rozkvet naší země za vlády Karla IV. může být tedy považován i za praktické potvrzení správnosti této koncepce středověké společnosti. Proti dnešním hospodářským soustavám jsou hlavní rozdíly, nepřehlídíme-li k institucionálním změnám v souvislosti s technickým pokrokem, ve způsobu rozdělování národního důchodu, který závisí na politickém systému, na způsobu rozdělení politické moci. Základní principy mravního hodnocení hospodářské aktivity a forem její organizace zůstávají platné však i nyní.

- 1) M. M. Postan, E. E. Rich, E. Miller (vyd.), *The Cambridge Economic History of Europe*, Vol. III, Cambridge 1971, p. 544
- 2) M. M. Postan e. a., *op. cit.*, str. 555-556; J. A. Schumpeter, *History of Economic Analysis*, New York 1954, str. 88
- 3) Sv. Tomáš Akv., *Summa Theologica*, 2-2, Q. 66, art. 2. K přetlumočení do dnešní ekonomické terminologie srov. J. A. Schumpeter, *op. cit.*, str. 92
- 4) M. M. Postan e. a., *op. cit.*, str. 557
- 5) Sv. Tomáš Akv., *Summa Theologica*, 2-2, Q. 66, art. 1 a 2; 1-2, Q. 71, art. 6-IV
- 6) Sv. Tomáš Akv., *Summa Theologica*, 2-2, Q. 77, art. 4
- 7) P. Wiles, *Economic Institutions Compared*, Oxford 1977, str. 16, 420, 421
- 8) J. A. Schumpeter, *op. cit.*, str. 93; J. Viner, Religious Thought and Economic Society, *History of Political Economy*, Vol. 10 (1978), str. 83 a 84
- 9) sv. Tomáš Akv., *Summa Theologica*, 2-2, Q. 77, art. 1-4
- 10) M. M. Postan e. a., *op. cit.*, str. 424-429
- 11) M. M. Postan e. a., *op. cit.*, str. 561-562
- 12) J. M. Keynes, *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*, Praha 1963, str. 329 Srovnej též J. A. Schumpeter, *op. cit.*, str. 103-107
- 13) J. Tinbergen, *Economic Policy. Principles and Design*, Amsterdam 1956, str. 4
- 14) sr. J. A. Schumpeter, *op. cit.*, str. 97
- 15) K. Castelin, *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské*, Nakladatelství ČSAV, Praha 1953, str. 77-82
- 16) Z rozsáhlé diskuse srovnej zvláště: A. Watson, Back to Gold and Silver, *The Economic Numismatic Evidence and Falling Prices in the Fourteenth Century*, roč. XXVII (2nd series), 1974, n. 1, str. 1-15
- 17) K. Castelin, *op. cit.*, str. 89-94

- 18) Rostislav Zelený, *The Quaestinculae of Stephan of Roudnice*, (reprint from « Apollinaris » t. XXXVII (1965), pp. 108-122, 236-283, 372-405), Roma 1966, str. 49 a 72
- 19) *loc. cit.*
- 20) K. Castelin, *op. cit.*, str. 77
- 21) W. von Strömer, *Der kaiserliche Kaufman – Wirtschaftspolitik unter Karl IV.*, v knize F. Seibta (vyd.), *Kaiser Karl IV.*, München 1978, str. 66
- 22) *ibid.*, str. 67-69
- 23) *ibid.*, str. 69-72
- 24) Z. Kalista, *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*, Křesťanská akademie, Roma 1969, str. 143-150, 171-179
- 25) Sr. tento soud polského historika M. Małowista (Problems of National Economy of Central-Eastern Europe in the Late Middle Ages, *The Journal of European Economic History*, Rome 1974, str. 322-323) o knize F. Grause, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, Praha 1957. « F. Graus se pokusil dokázat, že zavedení německého práva zvyšovalo dávky poddaným sedlákům. Avšak je zřejmé z téže práce, že se silně zvyšovala jak ploch obdělávané půdy, tak produktivita vesnického hospodářství a jeho sepětí s trhy během 13. a 14. století. Dále nejsou žádné důkazy, že by čeští sedláci trpěli obrovskou chudobou během tohoto období, což by bylo nevyhnutelné, kdyby v důsledku zvýšených daní byli zbavováni své úrody na úkor své již beztak nízké spotřeby. »
- 26) Srovnej F. Seibt, *Karl IV.*, Mnichov 1978, str. 234. F. Seibtovi však uniká vztah « společného dobra » k scholastickému učení, a proto je – mimo jiné – i jeho srovnání tohoto termínu se štaufovským « honor imperii » zcela nesprávné.

TISKOVÁ OPRAVA

Tiskový šotek vypomohl ihned ve zvláštním čísle a proto « tisková oprava » :

str. 43, v úryvku z knihy B. Chudoby « Do třetí války ». Čtvrtý odstavec má znít takto :

« Taková federace byla v daném okamžiku nejjistější zárukou zájmů českého národa. Rozhodně takovou zárukou nebylo Československo – budované na podvojných a vzájemně se příkře protírajících zásadách : nedbat « sebeurčení » Sudetských Němců a zachovat « historickou celistvost » království českého, ale zároveň nedbat « historické celistvosti » království uherského a udržet « sebeurčení Slováků ».

str. 35, v článku F. Uhla « 17. listopad – zneužitá oběť ». V prvním odstavci schází po slově *především* vyjmenování osob :

Jiří Pelikán, předseda, Vlad. Filip, místopředseda, Marcel Zachoval, sekretář, Oleg Homola, Jan Štern, Radovan Richta, Jindřich Santar, Jiří Vrba, Alois Rohlena, Tomsa, Jan Auerhan, Vlad. Koloč, Ludvík Hubr, Jindřich Glůck, Milena Bláhová, Frant. Hořavka, Pavel Borský, prof. dr. Tureček, prof. dr. Dolanský, prof. dr. Foustka, prof. dr. Kolman, prof. dr. Valouch.

KŘESŤANSTVÍ V PŘEDPEKLÍ

Přiznám se, že se mi již nedaří číst romány a povídky, které se dnes píší ve vlasti. Takřka všechny jsou komponovány na námět « Taky jsem byl bolševik, natloukli mi, teď už nejsem bolševik ». Ale i když nejsou, jejich autoři mají zřejmě o úloze krásné prózy poněm, které by schválil Černyševskij se svými srbskými a chazarskými adepty jako Markovič nebo Redlich – to znamená, že nerozlišují mezi ní a nudným sociologickým traktátem, který, jsa sociologický, postrádá účelnosti, nadtož teprve krásy.

Alc Karel Pecka je zřejmě člověk vyjímečný – i když se od Solženicyna liší tím, že místo o kruhu prvním, nejnvtitnějším, pojednává spíše o kruzích nejšířích. I tak by mu Dante, původní vynálezce pekelných kruhů, mohl závidět. Oč jsou jeho, Peckovy, výrazy všednější, o to jsou jeho obličejové živější – v tom je právě umění neobyčejné. Budiž mi zde dovolen jeden příklad. « Zkoncentrovaný mukl » (staročesky: vézeň odsouzený k nuceným pracím) se na nádvoří tábora přiblíží k rovněž zkoncentrovanému knězi římské církve a jezovitovi a po delším rozhovoru o věcech vézeňsko politických mu též předloží otázku týkající se Ježíšovy opuštěnosti ve chvíli smrti na kříži. Nato mu jezovita vece: « Jste dostatečně theologicky vzdělán, abyste o tom se mnou mohl hovořit? » A je po rozpravě.

Křestan (tedy jezovita) by dotazujícímu se odpověděl, že podle Ježíšova radostného poselství Bůh chce po člověku tvůrčí lásku, která může vzniknout jen ze svobodné volby mezi dobrem a zlem, a že k ní sám Ježíšovým životem ukazuje cestu právě tím, že Ježíš na sebe běfe i dokonalou opuštěnost ve chvíli smrti; kdyby Ježíš nezakusil svrchované lidské opuštěnosti, nedokonal by jako člověk své spasitelné dílo.

Křesťanské poselství je totiž jasné, všem přístupné. Nikdy a nikde nepoužívá filosofických nebo theologických neslov, která podle apoštola Pavla « brání myslí poslouchat Krista » a jsou užívána jen « rozprávěti uplyvajícího času ». Filosofie a theologie byly nejlépe popsány apoštolem Petrem, který je nazval « obchodováním prázdnými zvuky ». Alc nepřilíš lidí zůstalo tomuto poselství věrno. Zatímco Ježíš sám hovořil o věcech, které lidskému intelektu zjevil « Otec můj v nebesích, nikoli tělo a krev », proslulý « také-křesťanský » theolog Tomáš Akvinský již vyhlásil, že « v intelektu není zloha nic, co by napřed nebylo ve smyslech » a tomu se ovšem potom už rychle naučil nazpaměť Karl Marx. Tito dva ignorovali přitom nejen Ježíše, ale také každého ethnologa nebo filologa, kteří vědí, že například pojmy jako jsou « spravedlnost » nebo « krivda » se nikde ve smyslech nenajdou. A tak tento demythologizovaný theolog se ocitá povýšen i nad samotné Ježíšovo poselství. Máte theologické vzdělání? Nemáte? Běžte – jak říkával Jaroslav Durych – « jezdit na všivém slamníku » a nezajímejte se o křesťanství. Myslíte si, že jako « koncentrovaný mukl » jste v předpeklí? Mýlíte se, my theologové máme od Augustinových dob trvalé peklo, opatřené nekonečnými mukami pro čerstvě narozená nemluvíátka, kterým se nedostalo křtu. Ježíš sice o ničem takovém nemluvil, ale my theologové, my theologové, my theologové...

Bohdan Chudoba

Několik ohlasů na knihu Bohdana Chudoby *Of Time, Light and Hell*,
240 stran, Mouton Éditeurs, Paris-The Hague, 1974

Revue des sciences religieuses (Maurice Nédoncelle, de l'Institut, doyen de la faculté de théologie, Strasbourg) : Deux choses sont certaines : M. Chudoba a beaucoup de lecture et ses convictions chrétiennes sont profondes... L'ouvrage abonde extraordinairement en formules brillantes et en idées imprévues qui stimulent la réflexion dans les domaines les plus divers, que ce soit la science, la philosophie ou la théologie. On ne peut lui refuser à cet regard une sympathie souvent admirative, d'autant plus que M. Chudoba a le courage d'aller à contrecourant des opinions superficielles qui tyrannisent les esprits.

St Vladimir's Theological Quarterly (R. M. Arida) : The two key words of the book are «myth» and «history». By examining these two, Dr. Chudoba has shown how contemporary theologians have substituted the unchanging Christian message with their own theologoumena... From the false myth of progress comes the false myth of evolution as expounded by Teilhard de Chardin. With this false myth there can no longer remain a Christian definition of good and evil...What remains is an attempt to explain evil as an « imperfection of mechanization and arrangement ». For Chudoba, choice is the means by which history is made ; the elimination of choice makes an accurate understanding of history impossible... It is a book written from the writer's heart, and should meet the hearts and minds of Orthodox readers.

Estudio Agustiniiano (Louis Cilleruelo) : Presentamos aquí un libro de crítica profunda, y por ende problemática, aunque en todo caso haga pensar... Investiga el concepto del Mal, pero no sobre la base de una ontología aristotélica, sino sobre el contraste bíblico entre Vida y Vacío... El autor adopta pues una postura revolucionaria, en el sentido de atenerse a las fuentes, y exigir que todos se atengan a ellas. Un buen número de notas da testimonio de la gran cultura y penetración del autor.

Professor John Meyendorff (Fordham University) : Historian as well as theologian, Bohdan Chudoba has succeeded in presenting the modern reader with an illuminating Christian understanding of time. He did so not only through a linguistical-conceptual analysis of the New Testament evidence, but also in communicating the results of his long studies devoted to intellectual history in general.

Professor Juan José López Ibor (University of Madrid-Complutense) : Horas de meditación, sufrimiento de enfermos y mil fenómenos más me han enseñado algo sobre la textura misteriosa del tiempo, sobre la diferencia entre el *chronos* y el *kaïros* y muchos saberes más, de aquellos que vienen de la profundidad del ser y con los que el lector del nuevo libro de Bohdan Chudoba puede empezar su periplo personal y al mismo tiempo intemporal y eterno.

Salesianum (Francis J. Moloney) : This is an impassioned and extraordinary book which sets out to demolish the current myth of what may be termed « man-in-progress » ... Man's hopes and anguish are not to be resolved by the utopic contemplations of some Teilhardian omega point, as man and the community of men stand in the presence of God here and now. The failure to recognise this can cause the « death of history », as the « now » no longer has any significance. There is no hope for man in the continuation of this current headlong rush away from the present which is only understood as « beginning », into future which is, in fact, nothing more than a void. The answer to man's hopes and anguish can only be found in the recognition of the abiding presence of God's love here and now... Alongside a rejection of the Bultmannian programme of demythologization, it is interesting to find men like Teilhard de Chardin, Thomas Merton and even pope Paul VI condemned for either having instigated the growth of the current myth, or for adding fuel to aid its progress.

Chanoine Émile Berrar (archiprêtre de Notre Dame de Paris) : J'ai été frappé par la profondeur de votre réflexion. C'était celle d'un vrai historien. Vous me faisiez prendre conscience du « mystère » du temps que ne cerne aucune définition philosophique... Comment comprendre le mystère sacramental qui nous fait contemporains de Jésus...? Qui rend actuel le mystère rédempteur et anticipe l'avenir? Il est impossible de traduire ces affirmations dans la perspective simpliste du temps horizontal de l'avant et de l'après... Cette question centrale, vous ne l'abordez pas d'une manière abstraite, mais en historien qui part des hommes, des événements, des courants d'idées et des cultures... Je vous félicite d'avoir mené à bien cette oeuvre si puissamment suggestive.

K « ÚNORU VÍTĚZŮ A PORAŽENÝCH » aneb

DOPIS PANĚ, KTERÁ PÁSÁVALA MRAVENCE V PODKRKONOŠÍ

Jsem vám, milá paní, zavázán za vaši upřímnou otázku, která na mne vyskočila z tiskoviny nazvané « Únor očima vítězů i poražených » (Kolín nad Rýnem, 1979). « Prohráli jste, jedni i druhí – ale co budete dělat, až zas dojde ke krizi? » Tak jste se tam oprávněně zeptala. Chtěl bych vám nějak odpovědět, ale zmáhá mne nedůvěra. Socialisté budou patrně i nadále přesvědčeni, že pracovník podá nejlepší výkon, když je kromě jednoho vojáka a dvou policistů hlídán pěti nic neprodukcujícími byrokraty. Liberálové budou zase považovat věci za nejlépe zařízeny, když se jedni budou považovat v Marbellé a druhí lopotit v Zaragoze.

Nechci však tvrdit, že tiskovina vznikla ze sněmování, kterého jste se zúčastnila, je snad bezcenná. Našel jsem v ní jen jednu vyslovenou nepravdu: vyhlášení občana Pustějovského (str. 91), že je to první česká sebekritika ve věci Sudetských Němců. Nebožka Rada Svobodného Československa měla ovšem své důvody, proč plivat po gen. Lvu Prchalovi a schůzkách jím pořádaných. Proč ji v tom však následuje občan Pustějovský, který se sám « technicky » hlásí k sudeto-německé národnosti? Naproti této politováníhodné křivdy je záhodno zmínit se velmi kladně o příspěvcích Kaplanových a Stroebingerových.

Od Kaplana se mi především dostalo zadostiučinění, když vyslovil (str. 111) souhlas s mou starou thesí (viz zejména knihu *Jindy a nyní*), že osudným bodem onoho dramatu nebyl únor, kdy se už vůbec nic nezměnilo, nýbrž o půl roku starší jednohlasé zamítnutí Marshallova plánu pražskou vládou. Nikdy jsem se necítil tak sám – spíše jako kůl bez plotu než jako kůl v plotě – jako onoho letního rána, kdy jsem v klubu poslanců lidové strany zdůstal zcela sám s návrhem, aby strana hned odvolala své ministry z vlády a šla energicky do voleb na základě thesc, že nehodláme zničit český podíl na světovém hospodářství. Jak to jen mohli nevidět oni tři « státníci », kteří (svědectví Tigridovo, str. 81) ještě potom zajeli do Londýna naříkat si na bolševické násilí? Jeden z nich, kaplan F. Hála, předsedal právě oné schůzi klubu, která ani nepřipustila hlasování o mém návrhu na postup ve věci Marshallova plánu.

Ještě víc si však vážím Kaplanova dokumentovaného osvětlení skutečnosti, že ideologie jsou mrtvy a rozhoduje již jen zápas o moc. Tragikomický smutek alkoholika Gottwalda nad tím, že ho Džugašvili nezve k audienci (str. 20), soupeřství mezi Salzmannem, Kopeckým a Koehlerem (ibid.), přísedné svědectví Goldstueckera proti Salzmannovi (str. 115), ale stejně tak Šrámkův strach z opuštění moci (str. 26) a jeho nemenší obavy, že by se moci mohl uchopit kanovník Štaek (svědectví Pecháčkovo na str. 71) – to vše vidím jako valně se množící charakteristiky veškeré budoucí politiky – i když Kaplan sám snad myslí jen na minulost.

V Stroebingerově příspěvku si zejména vážím jeho statečného upozornění na zamlčovaný případ Rostislava Sochorce (str. 122). Nezmiňuje se ovšem, že rudé gestapáky přivedl na Sochorce do zasedání Svazu zemědělců osobně Josef Smrkovský – tzv. « hrdina » z roku 1968. Větší škoda, že se tu nevyložilo, že Sochorec byl nenáviděn právě pro přesvědčení, že při rozkladu ideologických stran by vlast mohla být zachráněna proti bolševickému násilí nahrazením stran odborovými svazy – jakým byl

právě Svaz zemědělců, kterému se Sochorcovi obětoval tolik, že se vzdal i poslaneckého mandátu. V této souvislosti je též hodný pozoru projev Ludka Pachmana, osvětlující různé názory současných odborářů. Připomínám, že se Sochorcem (mým o rok starším spolužákem z klasického gymnasia v Brně) mne sblížily starší sympatie pro politické myšlení Antonína Švehly. Právě Švehlova pětka nebo sedmička jako stálá konference profesionálních skupin nahrazujících parlament a hledajících dohodu, nikoli hlasovací vítězství, zachránila onu « vzornou československou demokracii » 1918-1938 před diktátorskými pokusy populárními všude v okolí.

V letech 1945-1948, milá paní, jsem velmi věřil v Sochorcovo rozvinutí Švehlovy tradice. Ba ještě i později. Ale věřím v ně posud? Dnešní svět překypuje « trade-unions » ochotnými vzájemně se vyvraždit. Příklad zbankrotovaného města Nový York – závistivým finančním soupeřstvím mezi čtyřmi odborovými svazy – není příkladem vyjímečný.

Ale co kdyby se vztahy mezi odborovými svazy naplnily « křesťanským duchem »? Tato otázka se ozývá i mezi řádky naší tiskoviny. Kdo však bude tohoto křesťanského ducha hlásat a na základě jakých moderních vzorů? Od Antonína Cyrila Stojana a Františka Kordače jsme se znatelně vzdálili.

Naše tiskovina obsahuje příspěvky tří kněží římské církve. Jde, upřímně řečeno, o nejhorší její část. P. Heidler – který má dost schopností, aby pověděl ledacos jaderného – se omezuje na dějiny své církve jako organizace, ale i na tomto úzkém poli se pomýlil jak ve faktech (olomoucký arcibiskup Prečan nikdy nebyl nástupcem brněnského biskupa Skoupého), tak ve výkladech nebo spíše zámlkách; zejména mlčí o hnusné intrice, která na pražský stolec nepřipustila učeného a ušlechtilého Bohuslava Jarolmka a místo něho tam vsunula kněze, který se okamžitě pohádal se slovenskými biskupy o svěcení svatovojtěšského jubilea a nakonec (Heidler str. 102) « pěl Te Deum z obav, aby ho nevyhlásili za velcezářce ». Opasek sám promlouvá velmi málo. Byl by například mohl vyložit, jak se v Břevnově ctí Benediktova řehole, podle které se mniši živi prací vlastních rukou...

Nejpodivnější jsou názory P. Skalického. Lituje (str. 109), že biskupové důkladně neprostudovali Karla Marxe (snad místo Pisma, které jim uložil číst jejich světitel?). Ale Marx byl přece roku 1945-1948 již jen akademická mrtvola – zejména srovnán se Stalinem, kterého jsem sám studoval hned v roce 1945, a když jsem dostudoval a výsledek zveřejnil v *Obzorech*, poslali mne se souhlasem kaplana Hály do kriminálu a zapomněli mne udělat biskupem. Zejména se však čeří mysl kněze Skalického nad tím, že dokonce i arcibiskup Beran se dovolával jen « práv božích » a nikoli « práv lidských ». « Co máš, co ti nebylo dáno? » ptá se apoštol Pavel. Jestliže není Boha a jeho práv (která by mu ovšem po roce 1945 nebyla připustila taková Lidová strana, vedená římskými kněžími, ale ovládaná zejména v ústavodárném výboru normativci pod vedením věhlasného profesora Weyra), je zajisté člověku dovoleno odhlasovat si právo na zavraždění nenarozeného plodu nebo na ubití sociálně a psychologicky neúnosné tchyně. Ale P. Skalický (praví naše tiskovina) pracuje ve Vatikáně, takže se asi mýlím a on má pravdu neomylnou. Jen škoda, že to není pravda, která by nám dala trochu naděje do budoucna.

Takto tedy, milá paní z Podkrkonoší, končím. Nemějte mi za zlé, že tak smutně. Kdybyste, prosím, zjistila, že nějakí mravenci v Podkrkonoší přežili příval pětileték a Chomeiniho, sdělte mi to. Taky bych je přišel pásat; politiku už dělat nechci. Váš

Bohdan Chudoba

CHARTA 77, KŘESŤANÉ A MARXISTÉ

Normalizovaný policejní socialismus trvá v Československu již přes dvanáct let a nemají pravdu ti kteří tvrdí, že se ani za tak dlouhou dobu neznormáloval – naopak, pro většinu lidí kteří jej zažili, je právě tank a samopal docela normálním atributem socialismu a z tohoto hlediska je již delší dobu opět dokonale normální. Vzhledem k délce jeho trvání bychom jej mohli dokonce považovat za konsolidovaný, kdybychom po vzoru západního pluralistního pojetí společnosti vzali počet let trvání jedné vlády za měřítko konsolidace.

Abyste tento režim mohl vůbec udržet, a to bez ohledu na počet tanků v zemi, musel sáhnout k rozsáhlému fyzlování, k zastrašování a k teroru. Avšak nejen ve fyzice, ale také v sociálním systému je nemyslitelný tlak bez odporu. Z tohoto klimatu také vznikla Charta 77.

Kdo jsou tito tak zvaní chartisté a co chtějí? Zde nebude na škodu citovat z již trochu pozapomenutého « Prohlášení Charty 77 » z 1. ledna 1977. « Charta je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě... ». Zde, v základním dokumentu je odpověď na otázku, jaké cíle si Charta 77 klade, jaké cíle si pro svou činnost kladou lidé, kteří se takto sjednotili. Avšak kdo jsou tito lidé?

Jak z citovaného textu plyne, jsou tito lidé různého přesvědčení, různé víry a různých profesí. Pomineme-li nepodstatnou pestrost profesí, zůstane nám velmi podstatná různost v otázce přesvědčení a víry a právě tady vidíme okamžitě před očima dva celky: marxisty a křesťany. Nejsou to skupiny malé; pod textem základního dokumentu najdeme 22 bývalých politických pracovníků (jak se sami deklarují nebo jak je to o nich obecně známo), zčásti bývalých politiků nejvyšší úrovně. A najdeme tam ovšem také 25 duchovních. Protože objektivní průzkum nelze za současně situace provést, můžeme se jen domnívat, mám za to, že oprávněně, že obě tyto skupiny představují něco jako špičku ledovce a že názorová situace v Chartě bude zhruba odpovídat tomuto klíči.

Je tedy zřejmé, že se zde poprvé sešly dvě velké skupiny jinak názorově tak rozdílné, že to co je může spolu sjednotit je opravdu pouze požadavek plnění přijatých zákonů. Tento okamžik setkání, to že se na společné platformě sešli po třicet let šikanovaní a pronásledovaní křesťané spolu se svými bývalými utlačovateli, to samo o sobě je úžasné. Avšak nemohu si při této příležitosti odpustit jednu malou poznámku: kde byli všichni titomarxisté, kde se schovávali od roku 1948 po celých dvacet let?, že neviděli ještě hrubější porušování lidských práv, než jaké si za změněných mezinárodních poměrů může dnes dovolit Husák. A nebo když viděli, proč neprotestovali ve jménu lidských práv? Či snad starosti o lidská práva začínají až tam, kde já jsem byl o svá práva ukrácen? To není jízlivost, tyto otázky. To prostě mnohé lidi neodbytně napadá a je-li tomu tak, musí to být vysloveno.

—→

Tyto pochybnosti nejsou pochybnostmi o opravdovosti dnešního postoje většiny bývalých budovatelů komunismu; prožili si také svá ťpčná léta a mnozí z nich pochopili, že zárukou proti zneužití moci je pouze volná hra politických sil – politický pluralismus. Je ale třeba jasně říci, že názory, které nyní hlásají a se kterými vstoupili na půdu tzv. eurokomunismu jako se svým objevem, požadovali křesťané důrazně již ve chvíli, kdy po roce 1945 hrozil v Československu komunistický puč a že toto nikdy nepřestali požadovat. Neboť to nebyli křesťané, kteří po nacistické okupaci nahradili hnědou barvu totality barvou rudou.

Právě pro tuto kontinuitu v myšlení jsou podpisy křesťanů pod dokumentem Charty velice cenné. Ukazují totiž, že stále existuje demokratická alternativa vývoje, která neznámá usítí nových šatů pro starý totalitní systém (jak si to plánovali komunisté v roce 1968), ukazují, že komunismus není nevyhnutelným osudem Čechů a Slováků, že boj mezi třídami, který je základním zákonem marxismu, stejně jako diktatura proletariátu která má být jeho výsledkem, není jedinou alternativou československého vývoje.

A ještě pro jednu věc je křesťanská aktivita uvnitř Charty hodná obdivu; křesťanští signatáři dobře vědí, že jejich boj nemůže skončit nerozhodně – nemůže skončit tak, že by oni sami byli vyřazeni z řad pronásledovaných, zatím co na povaze a podstatě pronásledování by se nic nezměnilo. Křesťané dobře vědí, že pokud se politický systém radikálně nezmění, budou oni patřit mezi stále a největší nepřátele politické policie, zatím co marxisté pro návrat do svých bývalých funkcí nepotřebují nic víc, než aby se systém zliberalizoval, poněvadž v základním pojetí společnosti není mezi nimi a jejich dnešními protivníky příliš velký rozdíl (pokud ovšem je, pokud odmítají např. diktaturu proletariátu nebo třídní boj, nejsou již marxisty; jistě i takoví jsou, hlavně mezi bývalými řadovými komunisty a o ty by se nám pak v našem odhadu změnil poměr počtu křesťanů a marxistů v Chartě). Jsou tedy signatáři z řad křesťanů vážnějším protivníkem, protože: 1. křesťané jsou protivníkem zcela programovým, zásadním; křesťanská nauka je přímým protikladem představy společnosti jako bitevního pole znesvářených tříd, 2. křesťané jsou jediní, kteří za celou dobu totalitarismu stojí v opozici bez naděje na usmíření s režimem a bez chuti k němu a tedy s vědomím všech následků z toho plynoucích. Křesťané mohou být podezíráni z toho, že jediní jejich výhoda proti režimu je ta, že se na něm nepodílejí, případně že se manipulace s národem provádí příliš necitlivě. Není to z jejich strany spor o prostředky, nýbrž o cíle.

Avšak přes to všechno, co tyto dvě skupiny signatářů názorově odlišuje, je jejich spolupráce nanejvýš užitečná. Umožňuje totiž navázat kontakty a dostat morální podporu pro cíle celku od těch kruhů, kde by to jeden každý osamocенý proud nedokázal. Marxisté, dlouho privilegovaní, znají způsob myšlení represivního aparátu, takže ví, « jak na ně » a dále, že mají pro západní sdělovací prostředky známá jména a konečně, že mají řadu důležitých osobních kontaktů z lepších dob svého života. Ze strany křesťanů k tomu přistupuje vědomí, že není (aspoň pro ně) cesta zpátky; právě toto vědomí je spolu s jinými důvody příčinou stále vzrůstající aktivity křesťanské skupiny signatářů. Myslím, že se pro tuto aktivitu dá velmi dobře použít citát z dopisu zesnulého prof. dr. Jana Patočky, který píše: « Účastníci Charty si neosobují nejen politická práva či funkce, ale dokonce už nechťí být žádnou mravní autoritou nebo « svědomím » společnosti, nad nikoho se nevyvyšují a nikoho nesoudí; jejich úsilím je jedině očistit a posílit vědomí, že existuje vyšší autorita, které jsou zavázáni jednotlivci ve svém svědomí a státy svým podpisem na důležitých mezinárodních dohodách ».

JAKPAK JE TAM U NÁS DOMA...?

Od konce druhé světové války jsme svědky od sebe téměř hermeticky oddělených dvou světů. Diametrálně rozdílné životní podmínky v období posledních třicetipěti let vytvářejí protichůdné tendence. Železná opona, to nejsou jen minová pole a elektrickým proudem napájený ostnatý drát se strážními věžemi a cvičenými psy. Železná opona po dlouholeté vzájemné izolaci Východu a Západu, to je i mentální předěl dvou myšlenkových světů ubírajících se dnes i do budoucna opačným směrem a spějících ve svém vyvrcholení k reciprokým hodnotám.

Dosud svobodný, kdysi křesťanský Západ, kde poslední zbytky křesťanské ethiky pozvolna mizí i ze státního zákonodárství, kde konsum a mír za každou cenu se stává nejvyšším mravním postulátem a největší metou lidského úsilí, spěje v nadbytku hmotných statků a v nebyvalém rozvoji tělesné kultury legálně, oficiálně, zcela nepokrytě a dokonce vědecky k anarchii nebo k totalitní socialistické tyranii. Naproti tomu po téměř půl století zotročený Východ v bídě a pod knutou cizácké a ateistické diktatury dospívá k obnaženým kořenům lidské existence a neoficiálně, ilegálně, ale o to spontánněji se raduje ze znovuobjevení neúprosné platnosti pravdy Bohem lidem zjevené, jež skýtá jedinou a poslední naději.

Východoevropská intelektuální elita se svou krvavou i nekrvavou obětí, jež pro Západ je bláznovstvím, se vrací ke kolébce své národní duchovní existence, předznamenané snahou po posvěcení a mravní dokonalosti. Živelný návrat však neznamená jen krok zpět a stagnaci, nýbrž tvůrčí rozvoj v rámci neměnných principů. Sledovat však současné představy ilegálních křesťanských orientovaných politických theoretiků na Východě, ale i politické povědomí všech tamějších vrstev obyvatelstva bez ohledu na světový názor a sociální postavení, je i ve svobodném světě téměř neřešitelným problémem. Tážeme-li se po příčině neřešitelnosti problému, dospíváme k závěru, jež jeví určité známky zvrácenosti. Brutální umlčování křesťanské opozice komunistickým státním aparátem je věc pochopitelná a není nikterak v rozporu s logikou mocenských a protichůdných ideových souvislostí. Pozoruhodná je však skutečnost, že v prostředí svobodného světa se pozornost křesťanských theoretiků dokonce i východní proveniencie důsledně vyhýbá tematům, jimiž žije ilegální Východ, čili podzemí tzv. « druhého světa ». Tento totiž odmítá Marxe jako theoreticky vyvrácený a v praxi naprosto neosvědčený přežitek konce minulého a začátku tohoto století a vrací se k nezředěnému, ryzímu křesťanství v touze po dosažení mravního maxima, jakožto nutného předpokladu pro nastolení spravedlivého společenského řádu, o němž si, obohacen cennými zkušenostmi, činí konkrétní představy. Ty se však podstatně liší od představ většiny současných západních sociologů, politologů, ale i theologů, kteří se aktivně přičinují o jednostranné mravní odzbrojení svobodného světa a o zmírnění napětí mezi pravdou a polopravdou. Převládající nihilistické a k anarchii směřující duchovní klima Západu spěje tedy ke kolísí s uměle potlačovanou antikomunistickou opozicí východního bloku.

Vzniká otázka, zda by tolik propagované « zmírňování napětí » nebylo na tomto poli v zájmu skutečného pokroku a budoucí úzké kulturní i politické spolupráce evropských národů vzhledem k jejich integračním snahám užitečnější než ilusorní arrangement s představiteli nenáviděných režimů.

Velkolepě koncipovaná západní publicita bývalých komunistů a komunistů náhle se neztotožňujících s moskevskou linií strany, kteří vesměs požívali neomezené důvěry nejvyšších stranických orgánů, problém neřeší, spíše jej komplikuje. Pro drtivou většinu porobených národů nejsou totiž representanty jejich smýšlení, protože se v minulosti dopouštěli těžkých omylů a přečinů, ne-li zločinů, které vyústily v národní katastrofy a jakákoli jejich budoucí aktivní politická činnost je striktně odmítána. Ve smyslu shora řečeného nelze opomenout význam a prozřavost několika málo na Západě rodilých či aklimatizovaných osobností, jejichž způsob myšlení zůstal prostředím, v němž žijí, podstatně nedotčen a kteří jsou schopni zprostředkovat duchovní kontakt s východní potlačenou, nikoli však umlčenou opozicí, která je mocným příslibem do budoucna. Jejich přičiněním vznikly svým významem ojedinělá česká periodika, k nimž nyní přistupuje také časopis *Nové obzory*.

V této souvislosti je však nutno především upozornit na skutečnost, že dané thema východní duchovní revolty již delší dobu zaměstnává i cizojazyčnou západoevropskou vydavatelskou činnost, prozatím též zcela ojediněle, přičemž jedním z těchto mála časopisů je měsíčník *Integral*, který vychází v Rakousku jakožto « Forum zur geistigen Auseinandersetzung zwischen Ost und West ». Není jistě náhodou, že nejvýchodnější oblast svobodného Západu se svým historicky podmíněným vztahem k národům východní a střední Evropy z bezprostřední blízkosti registruje složitý proces vývoje vztahů mezi národy rozdělených oponou ze železa i bambusu. *Integral* konfrontuje tyto dvě dnes již rozdílné duchovní sféry i v mimoevropských oblastech, analyzuje sporné ideologie a usiluje o zpřesnění obsahu pojmů, zanešených léty nánosem politické demagogie, které se tak stávají kamenem úrazu. Zabývá se aktuálně politickými náměty a seznamuje čtenáře s vynikajícími východoevropskými klasiky i současnými tvůrčími duchy v oboru teologie, filosofie a společenských věd. Zvláštní poslání zmíněného časopisu spatřuje redakční kruh mimo jiné i ve snaze přispět ke zpomalení, nebo možno-li k úplnému zastavení dehumanizačního procesu, způsobeného živelným rozvojem exaktních věd na úkor věd spekulativních. Stupňující se zaostávání evropského školství v humanitních oborech vytváří stále se přibližující konfliktní situace ve všech společenských oblastech. Proto musí moderní vzdělávací a výchovný proces vytvářet předpoklady pro vznik integrálních osobností, jejichž všechny poznávací schopnosti, mimo čistého rozumu (ratio) i zušlechťený cit a smyslové poznání, jsou vyvinuty rovnoměrně, takže se v dokonalé harmonii vzájemně doplňují. Odtud název zmíněného časopisu *Integral*, jehož význam je navíc aktualizován zvýšením integračním úsilím evropských národů. Pro bedlivé pozorovatele současného zápolení na duchovním bitevním poli se tak stává *Integral* nepostradatelným orientačním ukazatelem.

INTERVIEW I. I. SAPIETA S ALEXANDREM SOLŽENICYNEM

Otázka: Alexandře Isajeviči, od vašeho vypovězení uplynulo pět let, z dějinného hlediska je to nevelká lhůta, ale pro spisovatele natolik úzce spjatého s osudy Ruska je to již doba bolestně dlouhá. V roce 1967 jste prohlásil na zasedání spisovatelů – cituji – « Pod mýma nohama je celý můj život, země otčiny ; jen její bol slyším, jen o ní píšu ». Nyní, když jste z této země vyrván, nezmizela tato bolest v minulosti, nestala se cizí ?

A. S.: Vše zůstalo tak, jak kdyby mne nebyli vyhnali. Celý můj život i práce i zaměření jsou stejné.

Otázka: Ve své knize *Trkalo se tele s dubem* mluvíte o momentech, kdy jste snil o tom, že ujedete na léta na zapadlé hnízdo a « mezi pole, nebe, lesy a koně a tu psát román bez jakéhokoliv spěchu ». Nakolik se nyní tento sen blíží splnění ?

A. S.: Toho « bez jakéhokoliv spěchu » se už mému životu zřejmě nikdy nedostane, protože zaostávám za svým úkolem a vím, že je nutný. Celá naše generace zaostává za svým úkolem. V ostatním se už něco podobného událo. Zevně klidný život, kdy není třeba konspirace a krycí schovávání papírů a kdy je v hlavě jedna práce. Navíc jsou mi dostupny i všechny historické materiály, jež jsem dříve musel tak těžko shánět.

Otázka: Říká se, že jste se úplně vzdálil skutečnosti, že žijete sotva život vystěhovalce. Co vám tedy dal Západ ? Svobodu nebo nová pouta ?

A. S.: Od dnešní skutečnosti se nelze příliš vzdalovat, protože je všestranně palčivá. Jak víte, nemálo jsem cestoval a vystupoval po různých zemích, avšak bez vášně ; nemohu se jen klidně dívat, jak se vzdávají všeho i sami sebe. Konec konců to není můj úkol, ten nejdůležitější čeká v naší zemi. Pro práci na mém tématu mě Západ nemůže dát podnětných dojmů. Ale kdybych teď mohl žít v mé vlasti ! A mohl se tam pohybovat bez pronásledování, bez dozoru (jak tomu téměř nikdy nebývalo), pak bych ovšem nežil jako nyní ;

mnoho bych cestoval. Tam je každé místo, každý rozhovor, každé setkání úmyslem pomoci. Zde však je to jen neužitečné vyrušování, na něž už nezbyvá let. Na štěstí jsem svého času velmi mnoho chodil po... jaká je to jen situace, když třímilionové město nemá jména. Říkají Leningrad a to už je pro ostudu. K imperátorovi Petrovi rovněž nemám úctu, ale město bylo konečně nazváno ne po imperátorovi, ale po apoštolovi. Ale není cesty ani k « Sankt-Pitěrburgu » po holandsku. Ale Pitěrem ho nazývali všichni bolševici, ač si nyní všelijak pomáhají z úzkých. Nazval bych ho Něvgorodem. To je v duchu ruského jazyka – Něvgorod, Novgorod... Ano, tak jsem dva měsíce procházel pěšky celé město, a seznamoval se s jeho místy. Únorová revoluce se téměř celá odehrála v Petrohradě – teď bezpečně vidím se zavřenýma očima každý koutek města; to hodně pomáhá. Ale mám i starou mapu a mnoho snímků.

Otázka: Před deseti lety v dopise redakci *Literárních novin* jste psal, že vaším jediným snem je splnit naděje čtoucího Ruska. Co od vás může toto čtoucí Rusko očekávat nyní, když jste už pět let v cizině? Co vám dala tato poslední léta? O čem píšete a v čem vidíte smysl své práce?

A. S.: Moje práce, Ivane Ivanoviči, začala před čtyřiceti dvěma lety, v šestatřicátém roce, právě když jsem skončil školu. Tehdy se mi to jevilo takto: je třeba popsat a objasnit Říjnovou revoluci a občanskou válku a začít, jak k tomu vše ukazovalo, čtrnáctým rokem. Zvolil jsem si tedy Samsonovskou katastrofu. Ale myslel jsem, že tím nějak rychleji projdu, blíže k Říjnu. Ostatně jsem si už tehdy všiml, že v samotném sedmnáctém roce bude několik významných momentů. Je to rok, kde každý nový měsíc představuje novou epochu. Ale během let se nakupily překážky – válka, vězení, vyhnanství, nemoc a pak všechny druhy potíží se státem, boj, ke kterému jsem byl donucen. *Srpen čtrnáctého* se tak rozrostl do dvou svazků, *Říjen šestnáctého* rovněž do dvou a tak se vše neustále opožďovalo. Teprve s přesídlením do Ameriky před třemi lety jsem se vážně pustil do pojednání o Únorové revoluci. Pronikl jsem tak do celé této problematiky a vše se mi tím nově ujasnilo. Když jsem dříve zápolil s Říjnovou, Únor byl pro mne pouze průchozí epizodou. Nyní jsem pochopil, že nešťastný pokus Února, jeho pochopení, je pro náš lid to nejpotřebnější. Právě pokus Února jsme nepochopili, zapomněli a nevěnujeme mu pozornost. Zde se nalézá celé klubko legend. Celé naše nejnovější dějiny jsou nám předkládány v podobě smyšlenek a legend; samozřejmě zaujatých a náhodných. Že car

jednal s Němci o separátním míru, je nanejvýš zlomyslná legenda. Vždyť Mikuláš II. ztratil trůn proto, že byl příliš věrný Anglii a Francii, příliš věrný této nesmyslné válce, které Rusku nebylo třeba ani co by se za nehet vešlo. Právě on se nechal strhnout k tomu válečnému nerozumu, který ovládal liberální kruhy. Ale liberálové se snažili pomoci západním spojencům životy ruských sedláků. Báli se být špatně oceněnými spojenci. Jinou legendou je, že v Únoru byl zvolen Sovět dělnických poslanců. Sovět zahrnující tisíc lidí neměl významu, nebyl schopen praktických usnesení, vše vedl úzký Výkonný výbor, vrcholný orgán, jenž zvolil sám sebe. Druhořadí dozívající stráničtí socialisté sami sebe zvolili a zavedli Rusko do propasti.

Dále pak, Dočasná vláda je rovněž veskrze legendární. Byli to samí liberální činovníci, kteří po léta křičeli, že oni jsou pověřeni lidem Ruska, že oni jsou nesrovnatelně schopni, že oni dokonale ví, jak vést Rusko a samozřejmě budou lepší, než carští ministři, ale ukázali se jako panoptikum neschopných lidí bez vůle, kteří vše rychle přenechali bolševickému konci. (Je třeba rozumět, že oni nejen nepřenechali vládu, ale oni ji nemohli ani získat. Dočasná vláda existovala, matematicky vyjádřeno, mínus dva dny; to znamená, že byla zbavena své vlády dva dny před svým uznáním.)

Stejně tak samotný Únor byl dílem dvou center. Jak celá rolnická strana, tak celá armáda v poli to neuváženě uznali až po skutečném převratu. Dále pak nikdy nebylo žádné Kornilovské vzpoury, je to vše lež hysterika Kerenského, který vyvolal celou krizi. Sám povolal frontová vojska do Petrohradu, ale ze strachu před levými zadržel tato vojska na cestě a sehrál vzpouru. Ani Kornilov nikam nepřechal a Krymov si přišel důvěřivě ke Kerenskému pro vlastní smrt. Žádné vzpoury nebylo; touto hysterií Kerenský posiloval navíc bolševiky. **Otázka:** Ale, Alexandře Isajeviči, vždyť celé naše chápání dějin Ruska, a to zvláště na Západě, spočívá na předpokladu, že Únorová revoluce byla kladným zjevem a kdyby nebylo Říjnového převratu, Rusko by šlo cestou mírového společenského vývoje.

A. S.: Právě to je jedna z hlavních legend. Pronikne-li člověk do každodenního chodu únorových dní, do každé podrobnosti a do celého reálného ovzduší, pak se mu vše ujasní. Únorová revoluce nešla nikam, než do anarchie. Byla plná protikladů v každém svém aspektu. Otfresná historie sedmnáctého roku znamená neustálé odchylování se Února od jeho původních idejí. Už počátkem září 1917 mohli bolševici dobýt rozpadlou vládu holýma rukama, bez jakékoliv práce. Pouze na základě nadměrné opatrnosti Lenina a

Trockého ještě otáleli. Lehké dobytí rozpadlé vlády naprosto nebylo převratem. Jak nebylo žádné Říjnové revoluce, tak nebylo stejně ani žádného převratu. Únor padl sám.

Legendy ale pokračují dále. Rovněž občanská válka je redukována pouze na válku rudých a bílých. Ale hlavní zde byl lidový odpor vůči rudým od roku 1910 do roku 1922. V této válce, jak bylo nyní sečteno, dosáhly ztráty dvanácti miliónů. To už je změna ve složení národa a to je též první skutečná, nezvratná revoluce, když z národa vytloučou dvanáct miliónů, a to podle určitého výběru. A další legendy – že prý Říjen dal rolníkům půdu, ale on vzal i společnou, občinnou půdu, kterou jim dal Stolypin.

Otázka: Nelze ale říci, Alexandře Isajeviči, že to jsou záležitosti minula a ještě k tomu minula, jež má úzký vztah pouze k Rusku? Což není většina vašich čtenářů na Západě? Pro koho tedy píšete?

A. S.: Jsem rád, že jsem na Západě mnoho čten. Ale nejvíce mých čtenářů je samozřejmě v naší vlasti; píšu zejména pro ně. Moje knihy se k nim dostanou, už nyní se k nim ve velké míře dostávají. Knihami se tam bezpečně a rychle vracím. A doufám i já sám. Ale úkoly Února mají celosvětový význam; to neškodí ani Západu. Pád našich liberálů a socialistů před komunismem z vlastního popudu se od těch dob zopakoval ve světovém měřítku, pouze se roztáhl na několik desetiletí; tentýž proces vlastního oslabování a kapitulace se opakuje v grandiozním měřítku.

Nicméně pokus Února a celého sedmnáctého roku má ovšem nedocenitelný význam pro celou naši zemi. Ale na to téměř nikdo nezačal myslet. Dříve, než dojde k horoucí při o budoucnost Ruska, než budou předkládány projekty a recepty, bylo by třeba důkladně znát naši minulost. Je však pravidlem, že naši budovatelé ji neznají, zvláště pak dějiny posledního sta let před námi skryli téměř do negramotnosti a my jsme se poddali. Sovětský tlak přinutil každého utéci dále, k epoše Mikuláše I. a před ní. Kdo se oficiálně zabýval posledním stoletím, všecko překroutil.

Je nutno tedy Únor znát a vystříhat se ho, neboť opakování Února by bylo už nenapravitelnou katastrofou. Je rovněž důležité, aby to pochopili všichni dříve, než u nás začnou nějaké státní změny. Tak se stalo, že se moje dějepisná práce o Únoru, jež má čtyři díly, natolik opozdila, že je opět aktuální.

Otázka: Mluvíte, Alexandře Isajeviči, o nedocenitelnosti pokusu Února, ale čemu může pomoci pochopení minulého pokusu v nynější situaci?

A. S.: Jasně pochopení znamená mnoho. Vnitřní vítězství vždy předchází vnějšímu. Skutečně ještě nemáme fyzických sil osvobodit se od břemene, jež nás přitisklo. Ale nejcennější výsledek posledních šedesáti let světových dějin je zvláště osvobození od socialistické infekce, kterým náš lid veskrze prošel. Toto osvobození znamená počátek světového osvobození dokonce i těch zemí, které mají nemoc teprve před sebou. Ačkoliv jsme v zajetí komunismu, je tento pro nás tím spíše mrtvým psem, zatímco pro mnohé západní kruhy je živým lvem. Tuto zkoušku jsme duchovně přestáli, kupodivu dokonce vzpřímení.

Ovšem jedno takové pochopení komunismu pro nás už nestačí. Ačkoliv dnes ještě komunismus všechny dusí, musíme myslet na nebezpečí budoucího vývoje. Při následujícím historickém přechodu nám hrozí nová zkouška, na niž ale nejsme vůbec připraveni. Jsou to pro nás zcela nové druhy nebezpečí. Abychom v nich obstáli, je nutno co nejlépe znát náš dřívější ruský pokus. Snad se můj hlas nyní dostane až k těm, kdo mají přístup, možnost a čas zabývat se studiem našich dějin dvacátého století. Organizují nyní vydávání řady vědeckých knih « Výzkum nejnovějších ruských dějin » (Issledovania Novějšej Russkoj Istorii – INRI). V ní se různí autoři, staří i mladí, pokoušejí propátrat, očistit a zrekonstruovat uloupenou, potlačenou a zfalšovanou skutečnost. Doufám, že se i v Sovětském svazu najdou autoři, kterým se zachce podílet se na této řadě. Jsem dokonce přesvědčen, že se všechny hlavní myšlenky se musí narodit právě v Rusku, bez ohledu na hrozný útlak.

Bude-li někdo takovou práci mít, zde je pro každý případ adresa Všeruské memoárové knihovny (Všerosijskaja Memuarnaja Bibliotěka): V. M. B., Post Office Box 1446, Boston, Mass. 02101, USA.

Otázka: To je řekněme historický odkaz, ale jak to podle vašeho názoru vypadá s uměleckou literaturou v Rusku ?

A. S.: Ruská literatura mne ze všeho nejvíce překvapila a potěšila, zvláště v oněch letech, odkdy jsem ve vyhnanství. Ale v emigraci, ve svobodném prostředí neměla úspěch, ani v nevázané lehkomyšlnosti tzv. se-be-vy-jád-ře-ní, nýbrž u nás ve vlasti, pod hrozným tlakem. Tento úspěch se dokonce stal právě v hlavní oblasti ruské literatury, kterou sovětská kritika nazývá napůl pohrdavě « vesnickou literaturou » a tato představuje skutečně nejméně snadný proud našich klasiků. Měla však, bez ohledu na veškerý útlak, velké úspěchy právě v posledních letech. Rád bych nyní uvedl pět či šest jmen

autorů, ale nemohu tak učinit, ani jmenovat jejich knihy, či rozebrat zde jejich obsah; nemám práva se tak zachovat, jinak začnou tyto autory šikanovat, že je přý ne nadarmo chválil Solženicyn. Ale myslím si, že oni sami pochopí, že je o nich řeč a rovněž čtenáři si to vyloží ve stejném smyslu.

Bývá těžko ocenit úroveň současné literatury. Zobrazení vnitřní podoby rolnictva, jak rolníci cítí je obklopující zemi, přírodu i svou práci; nevyumělkovaná, organická tvořivost, vyrůstající ze samotného národního způsobu života; poetický a bohatý lidový jazyk – o to usilovali ruští klasikové, ale nikdy toho nedosáhli, ani Turgeněv, ani Někrasov, ba ani Tolstoj, protože sami nebyli rolníky. Nyní však poprvé píšou rolníci sami o sobě. Čtenáři mají pak možnost posoudit autenticky jejich stránky.

Uvedu zde zajímavou anekdotu: zde v Americe existuje jistá Asociace slavistů, zabývající se naší zemí. Každoročně mívá konference a mezi přednášejícími vystupuje mnoho nových emigrantů a kdo je z nich schopnější, může se prosadit. Na jedné takové konferenci o vesnické literatuře prohlásila jistá Klepikovová autoritativně: « Vesnická literatura? To už je nyní epigonství a úpadek. » A američtí profesori, kteří se sjeli z celé země, důvěřivě zapisují do svých bloků: « Vesnická literatura je v úpadku ». A to nyní, kdy je v rozkvětu. Hle, tak vypravují o naší zemi někteří noví emigranti, tak využívají své svobody.

Snad uslyší tato má slova i ti mladí autoři, kteří mají v budoucnu pozvednout naši literaturu. Chtěl bych jim říci, že není třeba se honit za povrchní politickou satirou, je to nejnižší literární žánr. Nejde vůbec o formální pokusy, žádný « avantgardismus » neexistuje, je to výmysl prázdných lidí. Je třeba mít cit pro rodný jazyk, rodnou půdu a rodné dějiny, ty přinesou hojnost materiálů. A materiál napoví i formu, odpovídající autoru. Zmíním se ještě o jedné smutné anekdotě: na podzim sedmasedmdesátého roku, v době americké knižní výstavy v Moskvě, rozhodli se američtí nakladatelé poctit hlavní představitele ruské literatury obědem pro pozvané. Zvali například dle principu příslušnosti k disidentům. Ironií se stalo, že na tento oběd nebyla pozvána vlastní ruská literatura, její jádro. Z těch autorů, které jsem nyní v duchu vyjmenoval, nebyl tam pozván ani jeden, protože byl neznám. Byl to oběd ke cti ruské literatury, avšak vedoucích spisovatelů tam nebylo.

Otázka: Jak je tato « jádrová literatura », jak ji, Alexandře Isajeviči, nazýváte, na Západě chápána?

A. S.: Špatně! Oficiální zastoupení sovětské literatury na Západě tuto nijak nereprezentuje. Jaká je tu tupohlavost: na Západ vyšlou jistou literární korouhvičku, jež Tvardovskému i v poslední rok jeho života nadávala « kulacký básník » a nyní před ním jakoby přišla do rozpaků. A američtí profesori se sjíždějí a zapisují si nesmysly této korouhvičky. Řekl bych dále, že jestliže existuje jisté porozumění mezi oběma stranami, jak sovětským režimem, tak intelektuálním Západem, pak jejich představitelé se dovedou zalíbit jedněm i druhým; oba tyto světy jsou ostatně ateistické a nepřilíš cizí jeden druhému. Mám na mysli například Vozněsenského, který se s radostí nechává vystavovat a vytváří tak dojem literární svobody v Sovětském svazu.

Jednou jsem řekl Vozněsenskému: « Vy necítíte ruský žal ». Jeho srdce netrpí ani minulými bédami Ruska, ani nynějšími. Otiskl v Americe báseň, zasvěcenou masakru v Guyanské komuně. Není zde podstatné, že je zobrazuje jako anděly, ale urážející je, že v tomto fanatickém samorozkladu a hnutí prý spatřil samoupálení starověrců. Avšak starověrci umírali, aby nezradili svou víru, aby je mučením nenahnali do cizí! Ale těchto marxistů se nikdo nedotkl, nikdo je je nikam netlačil, celý jejich konflikt s Amerikou je smyšlený. Hle, jak Vozněsenský snížil starověrectví, aby se udržel v módě, protože i američtí novináři takto srovnávají. Dřevěné srdce – dřevěné ucho.

Otázka: Ve své Harwardské řeči porovnáváte slábnutí charakterů na Západě s jejich upevněním na Východě, kde – cituji – « složité a smrtelně utlačovaný život způsobil vyhranění silnějších, hlubších a zajímavějších charakterů, než v reglementovaném životě Západu ». Což ale tento « smrtelně utlačovaný život » nemá též za následek duchovní zpusťosenost, což nepřivedl k cynismu a materialismu, což nezlomil tisíce a dokonce miliony charakterů? Jak je tedy možno současně mluvit o duchovním obrození Ruska? Není toto obrození sen? Není to spíše výsledek přání, než reality?

A. S.: Jistěže, kdo by mohl přežít komunismus bez úhony? Všichni jsme to vyzkoušeli. Miliony jsou duchovně narušeny. (Avšak upozorňuji, že jsou narušeny, ale už ne ve smyslu socialistické nákazy. V tu stranu už nás nikdo žádnými hlasy nemůže vyzývat; dovedli nás až k takové nedůvěře.) Co jsem řekl v Harwardu o charakterech? A co můžeme nazývat charakterem? Podle mne, když člověk obstojí i v nejnepřátelštějším ovzduší, nepřijímajíce téměř nic od vnějšího světa, obstojí a ještě dává svému okolí. A co nazveme bezcharakterností? Za nejpříznivějších okolností dostávat vše a vše si nechávat

pro sebe. V Berlíně v padesátém třetím a v Maďarsku v padesátém šestém odmítali naši důstojníci a vojáci střítet na lidi, ačkoliv věděli, že za to budou okamžitě zastřeleni a skutečně též zastřeleni byli. Bylo na ně zapomenuto a nejsou už přičítáni ruskému charakteru. V západním Berlíně stál pomník jejich počtů, ale slabodušný Západ zradil i zde a pomník odstranil kvůli zmírňování napětí.

Když jsem v Harwardu mluvil o přednosti našich charakterů před západními, znamená to, že my se neohňeme bezprostředně před drakem, zatímco oni se ohýbají už z dálky, aby mu polichotili. My jsme utvrzeni, mnozí téměř k nezvratnosti; ale nikoliv definitivně. To se nazývá procesem ožívání naší společnosti. Nemám nyní na mysli intelektuální a politické ožívání, ani samizdat, či protestní dopisy, ale změnu mravní atmosféry kolem pronásledovaných. Vždyť v padesátých letech, kdo byl odsouzen, od toho se všichni odtahovali a dokonce se vyhýbali setkání. Bernou mincí komunismu bylo, aby každý hynul osaměle. Ale nyní? Nyní se ke každé takové postižené rodině natahují pomocné ruce, sbírají se peníze, odvážně se přichází do domu a otevřeně se pomáhá. To je přece úplně jiná mravní atmosféra, která jakoby vůbec nebyla pod sovětskou vládou. Dokonce to proniká i do provincie, kde je vše daleko horší, kde vane hroznější vítr. I mládež je touto očistou silně zasažena. V tom je ta naděje.

Řekl bych, že taková změna je hlubší a perspektivnější, než státní převrat. Lidé se chovají, jako by toho draka nad námi vůbec nebylo. Ovzduší je jiné.

Otázka: Alexandře Isajeviči, jak víte, emigrant je často plný žalu, ztratil půdu pod nohama a žije pouze minulostí...

A. S.: Ivane Ivanoviči, já nejsem emigrant, a neučinil jsem takové duševní rozhodnutí, abych uprchl z mé vlasti a nerozhodl jsem se někde začít skutečný nový život. Proto je moje psychologie jiná.

Otázka: Ano, ale emigrace existuje, je to společenský jev se svým vlastním, jak si ona sama myslí, dějinným úkolem.

A. S.: První emigrace měla ovšem svou historickou úlohu pomoci nám zachovat dějinnou paměť o předrevolučních a revolučních letech, v době, kdy ve Svazu všechno udupávali. Ale pochybuji například, že na třetí emigraci spočívá nějaká dějinná úloha. Protože třetí emigrace je jen ocásek, odštěpek izraelské emigrace. Významem

a početností ji nelze srovnávat s oběma prvními. Záchrana Ruska přece nemůže přijít od žádné emigrace, nic zde ani nelze očekávat, nýbrž z nitra samotného Ruska. Doufám, že napříště, na rozdíl od roku 1917, bude osud země určen těmi, kdo v ní žijí a ne těmi, kdo se vracejí z emigrace.

Ne každý chápe, že dobrovolný odchod silně zmenšuje právo soudit a ovlivňovat osud jím opuštěné země. Každý, kdo odjel, zbavil sám sebe odpovědnosti, ale tím i práva. Vlast si však dále vytváří svůj osud a vytvoří si jej. Třetí emigrace neodjela před kulkami jako bojovníci první emigrace, ani před oprátkou, jako bojovníci druhé. Ona odešla právě v době, kdy se ve vlasti objevily možnosti působit a i sflý nám nejvíce potřebné. Zvenčí není možno komunistický režim přemoci, nýbrž jen zevnitř. Mezi uprchlíky jsou ovšem různé kategorie. Převážná část odjela však, aby si zařídila svůj život a k opuštěné zemi je lhostejná. Velmi malá, ale politicky aktivní část pokračuje na Západě, jak se zdá, v činnosti demokratického hnutí na ochranu práv. Ale ocitla se v situaci, jakoby prosila sousedy o pomoc ve vlastním domě. (Avšak jak by nám Západ mohl být nápomocen, když sám sebe nedovede ubránit.) V činnosti této skupiny se projevuje též nedostatek názoru. Není možno veškerou filosofii, veškerou činnost redukovat na zásadu : dejte nám právo, t.j. povolte sevřenou ruku. A když pak tato povolí, nebo my se vytrhneme, co dále ? I v našem demokratickém hnutí se takto objevují neznámé stránky nových ruských dějin. Tito emigranti ignorují v podstatě všechna poučení z naší historie, jako kdyby jich nikdy nebylo a podle obecné teorie liberalismu usilují prostě o zopakování Února. A to je pohroma.

Existuje ještě i další kategorie emigrace, která odjela se silnou nenávistí nejen k sovětskému zřízení, ale i k Rusku samotnému ; dokonce s prokletími, jako u jistého, tzv. Tělegina – je známo, koho tento pseudonym označuje. Tito lidé žijí v tisku svou nenávist ; jejich konvulze se odvozuje od slova « pravoslavi ». Jejich případ je však jasný, o nich zde mluvit nebudu. Existuje však ještě jedna, nebezpečná kategorie, která možná také vyplňuje historickou úlohu. Tito nepřijíždějí jednoduše jako emigranti, ale jako zplnomocnění vykladači naší země, lidu, dějin, kultury a vůbec čehokoliv. Jejich charakteristickou črtou je rychlé vyhovění vkusu podle objednávky, což se od nich očekává ; současně s tím jsou jejich výroky vždy nejlepším obrazem toho, co je užitečné pro komunistický režim v Sovětském svazu.

Otázka : Nelze ale předpokládat, že do jisté míry vyjadřují své upřímné mínění a že dávají svoji odpověď na velké osudové otázky Ruska ?

A. S. : Já se nepřestanu dohadovat o pravých motivech této kategorie, ale člověk může jen kroutit hlavou. Považte, že ti, kteří spolupracovali s nacionálním socialismem jsou souzeni, ale ti, jež po desetiletí spolupracovali s komunisty, kdož jsou proniknuti jejich rudými knížečkami, jsou na Západě přijímáni jako nejlepší přátelé a odborníci, ačkoliv vědecká úroveň mnohých z nich je holičská. Vcelku, kromě několika variant, jejich snaha je všemožně smířit Američany s komunismem v Sovětském svazu jako s nejmenším zlem pro ně, nebo dokonce jako s pozitivním zjevem. A naopak se snaží přesvědčovat, že ruská národní obroda, či dokonce národní existence ruského lidu je největším nebezpečím pro Západ.

Je jich zde celé hejno, ani je nelze spočítat. Třeba Janov. Po sedmáct let byl neznámým komunistickým žurnalistou. A hle, najednou z profesorské katedry vydal už dvě knihy rozebírající SSSR a s nanejvýš nepřátelským vztahem ke všemu ruskému. Ve *Washington Post* publikoval článek na celý sloupec stránky o tom, že Brežněv je milovník míru. Smysl jeho knih je : buďte všemi silami pro Brežněva, podporujte jeho komunistický režim a obchodně i diplomaticky ho upevňujte, neboť to je pro vás, Američany, výhodné. A je ho třeba podporovat i uvnitř SSSR ; každá jiná vláda v Rusku bude pro vás horší.

On dokonce nečiní komunistickému režimu ani výtku za likvidaci šedesáti miliónů lidí. Pochytil slovíčko « Gulag », ale používá je pro staré Rusko, tam prý byl Gulag. Všechny jeho úvahy pramení z hlediska zboží a spotřeby. V jeho knihách není možno najít zmínku, že národ (tedy ruský) může mít nějaké naboženství, že to může něco znamenat v jeho dějinách, či v jeho snahách. Hle, taková ústa zde vysvětlují Rusko. Takovéto kvítky byly vypěstovány komunismem na našem zapomnění a na naší ušlápnutosti. Intelektuální Amerika je k nim vnímavá, protože zde čeká a chce, aby tomu tak bylo, aby kvetlo přátelství s komunismem ; ale Rusko je špatné. Američtí profesori pak jeden za druhým opakují : hle, konečně přišli erudovaní vědci a ti nám objasnili, čeho je nutno se obávat ; vůbec ne komunismu, ale národní existence ruského lidu ! V takovémto zdejší vzduchu není pak možno vymoci například mezinárodní ochrany Igora Ogurcova.

Otázka: Ale americká a nejen americká, celá západní vzdělaná společnost, přinejmenším její část, je informována o skutečném stavu. Jak lze tedy vysvětlit, že se tak lehko poddává takovým náladám?
A. S.: Americká vzdělaná veřejnost má sklon naslouchat pozorně onomu přesvědčování z následujících důvodů: za prvé – protože existuje dlouhá tradice mluvit o nacionálním Rusku jen špatně. Tuto tradici vytvářel zde už koncem minulého století Miljukov a pak celá revoluční emigrace. (Stalo se pak, že během první světové války americké banky poskytovaly úvěry Anglii a Francii za podmínek, aby tyto kredity nebyly použity ve prospěch spojeneckého Ruska.) Za druhé – velký vliv zde mají hluboké sympatie amerických intelektuálů ke komunismu a socialismu. Na amerických universitách je dnes ctí být marxistou a je zde mnoho marxistických kateder. Za třetí – takové pojetí velmi uspokojuje celý Západ, protože jestli jsou všechny hrůzy Sovětského svazu opodstatněny nikoli komunismem, ale hloupou ruskou tradicí, Ivanem Hrozným a Petrem, pak se nemá Západ čeho obávat, jim se nic zlého nestane, jestliže je ovládnutelný socialismus.

Po tomto objasnění sovětského systému západní představy postupně ustupovaly – nejprve se vzdali Stalina (a vše svedli na mýtický « stalinismus »), pak se s bolestí vzdali i Lenina, ale ne protože byl komunistou, nýbrž že byl Rus. Když vše toto je ruská deformace, čeho se pak Západ má obávat? Západ se velmi bojí slyšet pravdu, každou pravdu. Západ je posedlý po uklidňujícím sebeklamu. Konečně za čtvrté – tuto sympatii intelektuálního Západu vůči sovětskému zřízení podmiňuje jejich společný ideologický původ v materialismu a v ateismu. Hnutí, jež má zjevnou souvislost s náboženstvím, zbystřuje vždy jejich opatrnost, pokud je přímo neděsí. Toto stanovisko amerického vědeckého světa mu uzavírá možnost proniknout k podstatě ruských dějin (ačkoliv jsou posuzovány zde se sebejistotou dokonalého pochopení, nicméně je přitom ignorováno deset století ruského pravoslaví). Člověk by si myslel, že západní svoboda dává vědcům možnosti, jež jsou nesrovnatelné s lživou pralesní sovětskou vědou. Avšak oni jsou jakoby hypnotizováni sovětskou koncepcí dějin. Mimovolně přejímají její základní předpoklady a přou se s ní nanejvýš o korektury jednotlivostí, detailů, některých stránek, tvárností a pojetí. Ale jestliže je v SSSR nějaký obor úplně zakázán, takže tam neexistuje, pak zůstane i úplně neznámý pro západní vědu. Tak skvoucí se západní věda nevěděla padesát pět let nic o Gulagu, neuměla si představit jeho měřítko,

nevěřila, že existuje. Bolševici prohlásili lidový odpor proti nim za banditismus a západní věda to přijala. Ignoruje dokonce rozsáhlý odpor lidu vůči bolševikům.

Stal se pozoruhodný případ, kdy se v současné době jeden mladý americký vědec pokoušel dosáhnout obhajoby disertace na téma « Lidový odpor vůči bolševikům a občanská válka na Sibiři ». Všude byl odmítán, přičemž mu bylo vysvětlováno, že k takové podezřelé disertaci ho nikdo nepřijme. Chlapec si tedy natloukl a žádal pak nové téma. A dali mu námět « Sít stranické osvěty v SSSR ». U nás se takovému tématu směje nejen dítě, ale i kterékoliv kuře a poslední krocan, ale na americké universitě je to disertace.

Otázka: Nepochopení současné situace v Sovětském svazu Západem vedlo zřejmě k tomu, že se vaše setkání se Západem událo, lze-li to tak říci, ve znamení konfliktu. Před třemi lety v televizním interview s BBC jste se obrátil k Západu, zvláště pak k Anglii, s výstrahou před možnostmi – nebo dokonce nevyhnutelností – mravního a duchovního rozkladu před tlakem totalitarismu. Tato myšlenka o duchovní zpusťošnosti Západu zazněla i ve vaší Harvardské řeči v minulém roce. Znamená to, že pokus o život na Západě, v Evropě a v Americe, potvrdil váš názor, že Západ je odsouzen ?

A. S.: Ne, nikoliv, odsouzen není. Ale celkově se váhy sklánějí k horšímu. Jasně postupuje vše ke světové válce, ačkoliv západní politikové se klamou, když se domnívají, že vše spěje k uvolňování. Každoročně přenechávají několik zemí komunismu a ani se nad tím nezachvějí.

Mohou se na Západě najít síly, které ho probudí, ozdraví a upevní ? Já doufám stále, jinak bych nevaroval. Zvláště pak doufám ve Spojené státy, kde je mnoho nevyužitých, neprobuzených sil, zcela odlišných od těch, jež působí v novinářské, intelektuální a velkoměstské povrchnosti. Například na moji Harvardskou řeč se ozval lid úplně opačně než noviny. Přišlo velké množství dopisů jak mně, tak i redakcím, kde čtenáři hněvivě zesměšňovali pozici svých novin.

Otázka: Nezdá se vám, při obecném posuzování Západu, že začíná probleskovat určité probuzení zejména mezi mládeží a v náboženských kruzích ?

A.S.: S tím souhlasím. Na různých místech a při různých zjevech si možno opravdu všimnout, že současná západní mládež má jemnější smysl pro pravdu, než její diplomovaní učitelé. Tato mládež jakoby se snažila proniknout hromadou smetí a hledá. Náboženství u mnohých z nich nevyvolává už úsměšek, ale zájem, porozumění a

dokonce spoluúčast. Stejně tak lze pokládat za znamení doby nového papeže. Těžko lze najít přiměřené slovo, je to dar Boží.

Ale celá věc je tak zanedbána, ustupování Západu zašlo tak daleko, že v každém případě je pro nás, pro naši zemi, spoléhání se na západní pomoc neplodné. Takto jsem smýšlel, i když jsem ještě žil v SSSR. Nikdy jsem se tehdy neobracel na západní vlády, na západní parlamenty; takové iluze jsem neživil. V individuálních případech může od veřejnosti přijít pomoc. Ale na Západě nikdo není povinen se zabývat námi celkově a není zde ostatně nikoho, kdo by k tomu měl sílu a vytrvalost. Spíš bude Západu zapotřebí se námi vykoupit, tak jako se to stalo s Tajvanem.

Otázka: Je-li tomu tak, kdo je tedy pramen síly pro vězně, kteří hledají svobodu? Ke komu nebo k čemu se mají upnout? V co mohou doufat národy pod sovětskou nadvládou?

A. S.: To je nejobtížnější otázka ze všech, které jste mně dnes položil. Na jedné straně se domnívám, že hlavní vítězství nad komunismem jsme už vybojovali, neboť jsme vydrželi šedesát let a nenakazili jsme se jím. Nedošlo zde k ideologickému vítězství, onomu plynulému ovládnutí duší, o které usilovali a na které spoléhali Lenin a Trocký. My už jsme se od komunismu duchovně osvobodili.

Je tu však otázka fyzického osvobození. V naší zemi jsou změny obtížné i proto, že se k ní upřel celý život lidstva. Celý pozemský život se změní, jestliže proběhnou i změny v Sovětském svazu. Tam je dnes uzel lidských dějin.

Otázka: V televizi jste rovněž položil otázku, zda nepřišel konečně čas, kdy se Rusko začne probouzet, jestliže se začne hýbat Birnamský les. Pohnul se tedy už Birnamský les?

A. S.: Závisí opět na tom, jak se tento pohyb chápe. Jestliže duchovně, pak se opravdu pohnul; jestliže fyzicky, pak k pohybu nedošlo. Nikdy jsem však nevyzýval k všeobecné fyzické revoluci. Neboť to je takové zničení národního života, že to není obvykle vyváжено fyzickým vítězstvím. Nám je nutno se nejen osvobodit, ale je nám zapotřebí dát se na cestu léčby; a revoluce neléčí. Navíc řadový občan v naší zemi se nachází v takové situaci, že ho nelze vyzývat k fyzickým hnutím, protože mu neustále hrozí záhuba. Proto jsem vyzval k hnutí « Nežít se lží », odtáhnout ruce od jejich ideologie, aby tato krachla a skončila se. To se bude svým významem rovnat změně státního zřízení. Toto hnutí se dále rozvíjí a kéž by Bůh dal, aby pokračovalo i nadále. Ukázalo se však pomalejším, než jsem očekával. Nemůže však být rychlým už svou povahou.

...

Otázka: V co vy sám doufáte, Alexandře Isajeviči, v co věříte? V Prozřetelnost?

A. S.: Slovo Prozřetelnost nelze brát na lehkou váhu, neboť sugeruje posvátnou a slavnostní sféru. Jsem přesvědčen o Boží přítomnosti v každém lidském životě, v mém životě i v životě celých národů. Jsme jen tak povrchní, že nám není možno nic včas pochopit. Všechny aspekty našeho života poznáváme s velkým zpožděním. Jsem však přesvědčen, že jednou pochopíme i smysl Sedmnáctého roku.

Spoléhám se na onen stupeň osvícenosti v naší zemi, který už pronikl mezi náš lid a rozšířil se též ve vojenských a administrativních kruzích. Vždyť lid, to nejsou jen milionové masy dole, ale i jeho jednotliví představitelé v klíčových pozicích. Synové Ruska jsou i na těchto místech a Rusko od nich očekává, že mu splatí svůj dluh. Tato mezivřstva musí pochopit, že každá dobovačná válka znamená pro naši zemi záhubu.

Dobře si vzpomínám na naše důstojnictvo za druhé světové války, kolik horoucích a čestných srdcí končilo onu válku se živelnou touhou uspořádat konečně i život v naší vlasti. Nemohu připustit, že by všichni zmizeli beze stop jako voda v písku, že by oni či jejich potomci byli lhostejní k hroznému osudu, který se připravuje naší vlasti, k zhojbnému mezinárodnímu dobrodružství, do něhož je hnána.

Věřím všem vrstvám našeho národa. Není možné, aby víc než tisíceletá tradice našeho lidu nepřekonala šedesátiletou bezuzdnost komunismu. My ji musíme přemoci a setřást ji.

To se může stát během budoucí války, ale bude tisíckrát lépe, jestliže se najdou uvnitř síly k zastavení agrese, ještě před jejím vypuknutím.

Otázka: Jak se vám tedy jeví budoucí Rusko?

A. S.: Vidím je v ozdravení, ve zřeknutí se všech mezinárodních uchvatitelských záměrů a v zahájení mírového a dlouhého uzdravování.

(únor 1979)

Přeložil a pro tisk upravil Pavel Černý

Uveřejněno se souhlasem autora zástupce

DOPIS Z ČECH

Milí přátelé!

Když jsem se o vás doslechl, přesněji řečeno dočetl z *NO*, které se mi náhodou dostaly do rukou, první myšlenka, jež mi prolétla hlavou byla: « Bylo na čase! Přece se něco děje a kdybych tak mohl za nimi, abychom si v klidu a bez obav o všem popovídali a vzájemně se povzbudili! »

Pošetilosť! O cestě na Západ pro lidi jako jsem já je možno jen snít. VŠak víte dobře, že na postoji režimu vůči nekomunistickým občanům se zhořla nic nezměnilo. Pravda, nebyl jsem ve vězení, ale výslechů a šikanování jsem nebyl ušetřen zejména v padesátých letech a tu a tam i později, což už patří k našemu normálnímu životu. Za své křesťanské přesvědčení a bývalou politickou aktivitu v nekomunistické straně jsem platil. V roce 1948 mě akční výbor vyhodil ze studií: dvě minuty trvala ta scénka, která pro mne znamenala definitivní životní změnu! Potom práce s lopatou a krumpáčem a nakonec co by malý úředníček, nejlhův placený, který ale musel dělat práci za dva, včetně za pana o skoro dvacet let mladšího ředitele. Samozřejmě jen tu hrubou práci nebo tam, kde se muselo hodně myslet. Reprezentaci a inkaso si obstarával soudruh ředitel vždy sám. Často cestoval na Západ – služebně ovšem – a snad si při tom skutečně myslel, že reprezentuje i nás.

Malá jiskřerka naděje v roce 1968 zhasla velmi brzy. Tušili jsme to už předem, když jsme viděli ty « vedoucí osobnosti » tak zvaného « pražského jara ». Vždyť je konečně dobře znáto – jsou dnes z velké části v emigraci. Doufali jsme na nějakou tu normalizaci, kulturní a náboženskou. Ani ta, ani ona. Kulturu jen potají a mezi přáteli. Nábožensky se pouze vegetuje. My starší žijeme otevřeně – nemáme co ztratit – ale i to je ojedinělé. Snad na venkově je to trochu lepší, zejména na Moravě a na Slovensku. Lidé věří, ale po všem co je potkalo, se snaží hledat oklidy, aby nemuseli chodit s « kainovým » znamením na čele. Přinesli už hodně obětí a mnoho vytrpěli. Kdo však může hodit kamenem? O věcech víry se u nás šušká a komunisté si byli naprosto dobře vědomi, proč jim bylo nezbytné odstranit hned ze začátku naše duchovní pastýře. Náš pan kardinál nemá tu rebelantskou sílu kardinála Wyszyńskiego nebo Wojtyły, ale kdo se tomu ovšem může divit po celé jeho dřívější a i dnešní kalvarii. Hledá kompromis, či zachraňuje to, co se ještě zachránit dá.

Není pro nás novinkou, že v exilu jsou vydávány různé noviny, časopisy a knihy. Občas se nám dostane něco do rukou. Příliš mnoho z toho mála zavání stále ještě jakýmsi socialismem či liberalismem – no, současnou světovou infekcí! Proto jsem byl velice mile překvapen, když jsem si mohl přečíst *Nové obzory*. To je něco, co bychom trvaleji potřebovali. Proč ale něco podobného nemohlo vyjít už dříve?

Smím-li něco doporučit, tak hlavně abyste zůstali nezávislí. Jen tak budete moci hájit naše názory. Říkám výslovně « naše », neboť spousta lidí doma je sdílí a přeje si, aby se jim dostalo větší publicity. Ze všech rádků jsem vycítil hluboké přesvědčení autorů, kteří s nebojácnou otevřeností hledají pravdu. Jen tak dále!

U nás by nesporně každý uvítal více kulturních zpráv ze Západu, nějaký informační přehled, něco ze zákulisí světových událostí, stejně jako upozornění na zajímavé knihy, byť cizojazyčné, atd. Ale to snad ještě všechno přijde, až se vaše redakce « zaběhne ».

Přál bych si a přál bych vám, aby se *Nové obzory* dostávaly do republiky ve větším počtu, neboť zájemců je víc než dost. Mohou-li to docílit jiní, proč ne my? Kromě některých specifičtější náboženských publikací bychom měli tiskovinu s politicko-filosofickou a kulturní náplní, spočívající ne pouze na katolické, ale na širší křesťanské základně, jež by byla zároveň důkazem, že hledání národní existenční alternativy není monopolem těch, kdo nás do katastrofy zavedli.

My starší považujeme časopis za pokračování *Obzoru* a doufáme jen, že *NO* budou mít delší život a ne tak trpký osud. Jménem všech svých přátel doma vám děkuji za vaše odhodlání a práci a přeji jak redakci tak příspěvatelům, i těm budoucím, mnoho úspěchů.

A poněvadž jako mnohé i mne zbavila doba hrdinství, tak mi nemějte za zlé, že se na tento vzkaz, svěřený tak málo důvěryhodné poště, podepisuji jménem, jež jsem si vybral za osamělých toulek zemí, dřívež plody « jak podupaná tráva na bojišti s prvím jara vánkem znovu vstanou...! »

Srdčně zdraví vás

Jiří Smrček

MEZINÁRODNÍ SYMPOSIUM VE VADUZU

Communio Nova Bohemica, pracovní skupina českých křesťanských demokratů (CNB), uspořádala ve dnech 23.-26. října 1980 ve Vaduzu (FR) mezinárodní symposium na téma « Mladý křesťan v zřetřejší Evropě », jehož se zúčastnilo mnoho významných osobností z veřejného života, několik vládních zástupců ze Švýcarska, Rakouska a Německa a přes osmdesát vysokoškolských profesorů, asistentů a studentů.

Přednášeli: A. Dupront, čestný rektor pařížské Sorbonny, historik a spisovatel prof. Dr. Golo Mann, prof. Rio Preisner z Pennsylvania University, Dr. Peter Sager, ředitel švýcarského Ústavu pro východní Evropu v Bernu a páter Augustinus Heuckel-Donnersmarsch, teolog a kazatel v Essenu.

Verejný projev před více než sedmi sty posluchači pronesl v rámci tohoto shromáždění dlouholetý švýcarský zástupce v Evropské radě, poslanec prof. Dr. Walther Hofer. Po úvodní oekumenické bohoslužbě, sloužené společně římsko-katolickým biskupem z Churu a evangelickým biskupem z Vídně, v přítomnosti liechtensteinského knížete a jeho choti, byli všichni účastníci symposia přijati na vaduzském zámku.

Živé diskuse po jednotlivých referátech dokazovaly neobyčejný zájem mladých lidí o budoucnost Evropy, jejíž základy spočívají nesporně na křesťanských tradicích. Přednáška Dr. Sagera a účast mladých křesťanů z několika středoevropských zemí jasně připomenula a zdůraznila, že Evropa nekončí u železné opony.

Rakouský a švýcarský rozhlas vysílal interview se sekretářem CNB Dr. Felixem Uhlem o smyslu a významu tohoto mezinárodního setkání, jež se konalo pod záštitou liechtensteinského panovníka knížete Františka Josefa II. Rovněž i mezinárodní tisk věnoval této události velmi příznivé komentáře.

CNB vydá během první poloviny tohoto roku všechny referáty přednesené na symposiu v původním znění, jakož i hlavní diskusní příspěvky. Zájemci si mohou objednat tuto publikaci v redakci « Nových obzorů ».

Le « pourquoi » des *Nouveaux Horizons*

La présente revue servira de carrefour aux dissidents démocrates tchèques exilés et à leurs compatriotes vivant dans leur patrie afin qu'ils puissent continuer à échanger et approfondir leurs idées et leurs conceptions sur des formes à venir d'une société plus juste et plus responsable, mais aussi plus fraternelle et plus humaine, débarrassée des entraves idéologiques néfastes et des conceptions et structures périmées, plus spécialement de celles résultant du marxisme oppresseur.

Cette voie se situe pour nous dans une Europe à la recherche de son unité spirituelle, politique et économique. Notre revue demeurera ouverte aussi bien à nos frères voisins d'Europe Centrale – européenne par sa culture et ses traditions – allant de la Baltique à l'Adriatique, qu'à nos amis occidentaux comme d'ailleurs à tous les hommes de bonne volonté qui restent conscients que la liberté qui conditionne la survie de notre civilisation doit être partagée par tous pour que l'Homme s'épanouisse et accomplisse son destin.

Nous nous efforcerons d'agir conformément aux Écritures et aux traditions qui encadrent notre vie et nos activités de tous les jours et qui nous obligent à nous dépasser sans cesse, individuellement et collectivement, dans un élan permanent de solidarité – puisque plus l'on a de capacités, plus l'on a de responsabilités envers autrui, envers soi-même et envers la société et pour le bien de tous, en maintenant le cap qui nous orientera vers des horizons nouveaux.

OBJEDNÁVKA

Jméno: .....

Adresa: .....

.....

Předplatné na 4 čísla: 40 Sfrs Mezinárodní poštovní poukázkou

na: ST. GALLISCHE KANTONALBANK
SG – NEUDORF
Konto Nr. 55/003 . 100-09
CH – 9016 ST. GALLEN

Čtenáři v ČSR dostávají časopis zdarma.

NOUVEAUX HORIZONS

REVUE POUR LE RENOUVEAU NATIONAL ET SPIRITUEL TCHEQUE
ANNÉE 1981 N. 1

Coordination de la Rédaction et responsable pour la France :
Jaroslav VRZALA,
19, Ch. du Dessous du Rocher, 91120 PALAISEAU, France

Publié par le Comité de Rédaction
Éditeur : Dr. Felix UHL
Rédaction et Administration : BP 23, CH - 9016 ST. GALLEN, Suisse

---

NEW HORIZONS

REVIEW FOR THE CZECH NATIONAL AND SPIRITUAL RENEWAL
YEAR 1981 Nr. 1

Published by Editorial Bord :
Coordination's Editor : Jaroslav VRZALA
Responsible Editor : Dr. Felix UHL
Redaction and Administration : BP 23 CH - 9016, ST. GALLEN, Switzerland

---

NEUE HORIZONTE

ZEITSCHRIFT FUER TSCHECHISCHE NATIONALE UND GEISTIGE
ERNEUERUNG
JAHRGANG 1981 Nr. 1

Hereausgegeben vom Redaktionskreis
Verantwortlicher Herausgeber :

Dr. Felix UHL, St. Gallen, Schweiz
A. Z. 9016 ST. GALLEN

Leitender Redakteur : Jaroslav VRZALA
Redaktion und Administration : Postfach 23, CH - 9016, ST. GALLEN, Schweiz